شەرقى تۈركىستان — التركستان الشرقية

دۇنياۋى ئاتوم-يادرو ھالاكىتىگە ۋە پاك
تەبىئەتنىڭ بۇلغىنىشىغا قارشى قەھرىمان
شەمەي-نېۋادا كومىتېتىنىڭ تەجرىبىسى بىلەن
ياردىمىگە تايىنىپ، خىتاي ئۇرۇشخۇمار-
لىرىنىڭ شەرقى تۈركىستاندىكى لوپنور
ئاتوم يادرو پالىگونىنى ياپتۇرايلى!

Опираясь на опыт и всестороннюю помощь героического комитета Семипалатинск-Невада, который ведет борьбу против мировой атомно-ядерной катастрофы и загрязнения окружающей среды, призываем добиваться закрытия Лобнорского атомно=ядерного полигона в Восточном Туркестане, на котором китайские милитаристы проводят ядерные испытания.

1992

شەرقى تۈركىستان ئاۋازى

يەر يۈزىدە ئادەم ئالىسى پەيدا بولغىنى مىلليون يىلدىن
ئاشتى. لېكىن بۇ ئادەملەر ئارىدىنشىنىڭ ئېنىقلىغىنىغا ئاساسى مىڭ يىل
بولدى. بۇ ئارىدا ئادەملەر دەرىق-ناھەقلىق ئالىشىپ 14 مىڭ
قىسىمدىنى ئوتتۇرا ئوتتۇرۇش قىلىشتى. بۇ ئوتتۇرۇشلاردا ۋە ئۇلارنىڭ
ئېغىر ئاقىۋەتلىرى نەتىجىسىدە 5 مىلليارد ئادەم ئۆلۈپ،
نى-نى بۈيۈك مەدەنىيەتلەر ۋەيران بولدى. شۇنداقتىمۇ قارىماي
ئادەملەر ئارىسىدىكى ھەق-ناھەقلىق مەسىلىسى ھازىرغىچە
تۈگىمىدى. ئوتتۇرۇش جاڭجال ھېلىمۇ داۋام قىلىۋاتىدۇ.
ئىنسانلار بۇ ئوتتۇرۇش جاڭجاللارنىڭ يېتىشمىز تۈگىمەي ئاخىرقى
خەۋىپ - ئاتوم يادرو ئوتتۇرۇشىغا ئېلىپ كىرىشتىن ئەنسىرەۋاتىدۇ. بىر چولپان ئەمما ئاھايىتى تۈزۈملىق ئەنسىرەش
دائىر بىسەك يەر يۈزى ئىنسانلىرى ئىچىدە كېيىنكى يىللاردا
ئۆتۈلگەن كونفېرېنسىيەلەر بولۇپ ئۆتتى. شۇنىڭدىن بىرسى
بۇ كۈنلەردە ئوتتۇرا قىل قازاقىستاننىڭ پايتەختى ئالمۇتىدا
1990 - يىلى ماي بولۇپ ئۆتكەن خەلقئارا تىنچلىق تىلىش
كونفېرېنسىيە بولۇپ، ئۇ سابىق سوۋېت ھاكىمىيىتى قازا-
قىستاندىكى ئاتوم يادرو پارتلىتىش مەيدانىنى قىسمەن بىلەن
يېپىۋەتتى. بۇ كۈنلەردە بىز بۇ كونفېرېنسىيەنىڭ مانا شۇ
ئالمۇتا كونفېرېنسىيەسىدىكى قەھرىمان شەھەرى -
ئىنسانلارنىڭ ئەتىسىنىڭ يارىتىش بىلەن يەر يۈزىدىكى ئەڭ قا-
راڭغۇ خىتاينىڭ لوپنۇردا پارتلىتىش ئوتتۇرۇش مەقسىتىدە ئېي-
تىلىۋاتىدۇ. ئىنسانىيەت ئۈچۈن مەن خىتاينىڭ لوپنۇردا پارتلىتىش
ۋە ئۇنىڭ 30 يىللىق ئېغىر ئاقىۋەتلىرى ھەققىدە سۆزلەيمەن.
لوپنۇر - جەنۇبىي شەرقىي تۈركىستاننىڭ 600 مىڭ كۋادرات
كىلومېتىر يېرىنى ئىگەللىگەن تارىم ئويمانلىقىدىكى تەكلىماكان ئال-
ھىس ئوتتۇرىدىن ئۇرغاي، قۇم ۋە سۇلۇق لوپ ئايمىقىنىڭ شەر-
قىي شىمالى قىسمى بولۇپ، ئۇنىڭ شەرقىدىكى كۆل ئەتراپى
كېيىن كۆللىنىپ تىرىلىق، غەربى ئەتراپى «لوپ چۆلى» دەپ ئا-
تىلىدىغان كەڭ جاڭگاللىقنى تەشكىل قىلىدۇ. لوپنۇر كۆلىدە
ۋە ئۇنىڭ چۆرىسىدىكى كۆللەرگە كەلگەن ناھايىتى باي بېلىق
ئۆسكەن. لوپ كۆلىگە كەلگەندە تا شۇ ئۇنىڭ چوڭ بېلىقلار
بولغانلىقى، ئۆتكەن ئەسىرلەردە 1936 - يىلى خەۋەر قىلىنىپ-
نىشىدىك، سۇ ئىچكىلى كەلگەن بۇ ياۋايى توڭگۇزنى بىر بېلىق
يۇتۇۋالغان.

شەرقىي تۈركىستاننىڭ تاغ-چۆللىرىدە 650 خىل ياۋايى
ئۆسۈملۈك ياۋايى ئۆسۈملۈكلەر ئۆسىدۇ. بۇنىڭ چوڭ بىر قىسمى
مۇشۇ لوپنۇر جاڭگاللىرىدا ئۆسىدۇ. بۇ يەردىن ئەڭ ئىسىملىك «مې-
گىياپىز» دېگەن ئىنچىكە ئۆسۈملۈكلەر تېپىلغان. دۇنيا بويىچە قە-
دىمىي ياۋايى نەسىللىك ئۆسۈملۈكلەرنىڭ بىر تۈرى ۋە ئۇلارنىڭ
ئىسىملىك دەرەخلىك ۋە تىنمۇ مۇشۇ تارىم دەرياسى بويىدا
بولۇپ، ئۇنىڭ ئەڭ ئېگىز ھەم كۆپ خىللىرى لوپ جاڭگاللىرىدىن
تېپىلىدۇ. ھازىر شەرقىي تۈركىستاندا 650 خىل ئۆسۈملۈك
ياۋايى ھايۋانلار ياشايدۇ. شۇنىڭ ئەڭ قىممەتلىك ۋە
دۇنيا بويىچە چىدايلىق ياۋا پولۇۋاسلار بىلەن دۇنيادىكى بىر-
دىن بىر ياۋا توڭگۇز ۋە شەرق بويىچە قىزىل ياۋا قارچۇ-
غىلار مۇشۇ لوپ جاڭگاللىرىدا ياشىغان. شۇنىڭ ئۈچۈن
قاچانكى بىر يەردە خىتاينىڭ مۇدھىش ئاتوم بومبىلىرى سىناق
قىلىنغىچە لوپنۇر شەرقىي تۈركىستان بويىچە دۇنياسىيا ھەي-
ۋانلىرىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىپ، شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ
ئايلاپ ئوۋ ئوۋلاپ كۆكۈل ئاچىدىغان ئەڭ سۆيۈملۈك ئىلمىي
جايى بولۇپ كەلگەن ئىدى. بۇ يەردە شۇنىڭ ئۈچۈن ئالاھىدە ئىستىپ
ئوتتۇز بېشىنچى كېۋەلكى، ئەگەر شەرقىي تۈركىستان ئۇيغۇر خە-
لقىنىڭ ئۆز قولىدا بولۇپ، بۇ يەردە بىر ئۇيغۇر مىللىي دۆلىتى
ياشىغان بولسا لوپنۇر خوجىدەك ئاجايىپ دىكى ئەڭ ئەشىيا دۇنيا-
ۋى ئالاھىدە مىللىي ھەيۋانات بېغىدەك ئاسىيانىڭ ئەڭ
ئالاھىدە مىللىي ھايۋانات بېغى بولغان بولار ئىدى.

لوپنىڭ بۇ ئاجايىپ ئاپ ھاۋا ئەسىرىنى XXI - ئەسىردە
شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئاقسۇ شەھىرى ئۆزگەرگەن «ئا-
يىپ لوپچە ت» (ئىسىل سۆزلەرلوغەتى) دىن تىلغىسىلىك
دۇنيانىڭ «يەتتە ئىقلىم» دەپ ئاتالغان يەتتە كلىماتىنىڭ

بەشىنچىسىگە كىرگەن. ئۇنىڭغا بۇ ئاب ھاۋا «موتىدىل» (ھەممە ئە-
رەپچە تەكشەللەن) دېيىلىپ، ئۇ تۈپىسغا ئادەم ئىرىسا ئادەم
ئۆتمەۋا! دېسىلەن. مەتىقىتەن مەم لوپنىڭ ھاۋاسى ناھايىتى
ئېگىز ھەم يېقىملىق بولۇپ، ئۇنىڭ ئىقلىمى شىمالى مانغولىيە ھاۋاسى
بىلەن، جەنۇبىي شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئاجايىپ يېقىملىق ۋە گۈزەل
تېغى ئالتۇن تاغ تاغلىرىنىڭ ھاۋاسى بىلەن تۇتاشقان، بۇ موتىدىل
ساپ ھاۋا، ئازا تويا، جانلىق سوتە بىسرىتى لوپ ئەتراپىدىكى خوتەن،
چارقىلىق، نىيە، كېرىيە ئاھىلىرىنىڭ ئېرىقلىقزارلىقلىرىدا ئوتتۇرىغا
قويۇپ قىتمىز چوڭ بىر خىل تۈز تۇغرا يېرى بىلەن قۇزغۇيۇ، ئاملىق
ئوتتۇرنچاق چوقۇرلۇك ئاقۇزلار ئۇسۇپ ھاھانغا داۋاغاچىقارغان.
1950 - 1960 - يىللىرى ئارىسىدا شەرقىي تۈركىستان بويىچە تىل تارىخ
ۋە ئارخېئولوگىيە ئۈستىدە تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغان ئوتتۇرا ئاسىيا
ئىلمىي ئېكسپېدىتسىيەسى 1954 - يىلى چارقىلىقنىڭ بىر يېزىسىدا يەر-
گە كۆمۈلگەن XIII - ئەسىرگە ئائىت بىر ئۆيدىن ئاجايىپ جانلىق بىر
خىل ئۇرۇق بوغدايى ئۇرۇقلىرىنى تېپىپ، ئۇنى بىساتىپ يەرگە تېرىپ
كۆرگەن ئىدى. 800 يىل يەر ئاستىدا ياتقان بۇ جانلىق ئۇرۇق بوغداي
بولدى. ئەپسۇسكى، بۇ دۇنيادىكى موجىزىنى دەرمەھەل قولغا
ئېلىۋالغان خىتاي ئاكادېمىيەسى ئۇنىڭ سىرىنى دۇنياغا ئاچماي شۇ
بويىچە يوقىتىۋەتتى. تەكلىنىچى بىر موجىزە يەنە شۇ ئۇيغۇر ئىلمىي
ئېكسپېدىتسىيەسىنىڭ مەلۇماتىغا قارىغاندا، خوتەنلىكنىڭ ئۆرمۈ-
ھەممەد شەيخ ئىسىملىك ئۇيغۇر ئاگرونومى مۇشۇ چارقىلىقتا
دۇنيا بويىچە بىر تۈر قىلىق سولۇق ئاقۇز ئۆستۈرگەن. بۇ XV - ئە-
سىرگە ئائىت مەلۇمات بولۇپ، بۇ خىل ئاقۇزلار XX - ئەسىرنىڭ
باشلىرىدا تۇرپان تارىم ئويمانلىقىدا ئۆسكەن. بېقىندا ئامېرىكىلىق
ساندىن مالۇن فيرمىسى يۇلكەبى ئوتتۇرا قىسىم ئاقۇزنىڭ ئۆستۈرۈلگەن-
لىكىنى دۇ يا ئېلىپ ئىلىرى قىزىقىپ يازدى. ئەگەر شەرقىي تۈركىستاندا
ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئوتتۇرا قىللىقى ساقلانغان بولسا سان مالۇدىن
600 يىل مۇقەددەم ئۆستۈرۈلگەن ئۇيغۇر ئاگرونومىنىڭ ئىجادىيىتى
شۆھرىتى ساقلانغان بولار ئىدى.

شۇنىڭ بىلەن لوپنۇر ئايمىقى شەرقىي تۈركىستان تۈركلىرىنىڭ قە-
دىمىي چارۋىچىلىق زونىسى بولۇپ كەلگەن. لوپنىڭ ئۆلكىسى دۇنياغا
مەشھۇر. لوپ قويلىرىنىڭ ئۈچتىن شەرقىي تۈركىستان بويىچە يەقەت
خوتەن گىلىمىنى ئوقۇشقا يارايدۇ. باشقا يەر قويلىرىنىڭ يۇڭى
گىلەمگە يارىمايدۇ. ھازىر شەرقىي تۈركىستاندا 25 مىللىيوندىن
ئوشۇق قوي - ئۆچكە بار. بۇنىڭ يېرىمى مۇشۇ لوپ - لوپنۇر ۋە
تارىم ئىيالا قىلىۋىغا جايلاشقان. دېمەك، خۇلاسە قىلىپ ئېيتقاندا
لوپنۇر تارىم ئويمانلىقىنىڭ جەننىتى بولۇپ، تارىم ئويمانلىقى شەرقىي
تۈركىستاننىڭ جەننىتى. 1982 - يىلى ئامېرىكىنىڭ نيۇيورك شەھىرىدە
نەشر قىلىنغان بىر ئىسمىلەر كىتابىدا شەرقىي تۈركىستاننى ھازىرقى
يەر يۈزىدە بەش جەننەتنىڭ بىرى دەپ يازدى. بۇ ناھايىتى ھەقىقەتكە
ئامامەن يېقىندۇر.

مانا مۇشۇ ئاجايىپ قەدىمىي ۋە بىسىغى ئەبەشىنگە يارشالۇپ
ئايمىقىنى شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئوتتۇرا پايدىسىنە ئىسسىقلىك ئوتتۇرىكى
قەدىملىرى ياشىغان. 1970 - يىللىرى بۇ يەردىن تېپىلغان بىر گۆر
ئايالنىڭ جەسىدىنى تەكشۈرگەن ئارخېئولوگلار ئۇنىڭ بۇنىڭدىن
6400 يىل بۇرۇن ياشىغان كىشىلەر دەپ ياھالىدى. بۇ تۈركچە خە-
لقلەر ھازىرقى ئاكىمسكان جولى ئېگىزى قومۇلغا ئاپلا نەمغان ۋاقىتلاردا
بۇ يەردە «شەھەرى كەتىك»، «دەنىن ئۇرىلوق»، «ھەلكە
ئاۋات» - كەبى ئۇنىلغان چوڭ - چوڭ شەھەرلەر بىنا قىلىپ، ناھايىتى
باي ھەم مەدەنىي ھايات كەچۈرگەن. بۇ شەھەرلەر خارابىلىرىنى
ھازىرغىچە چىقىۋاتقان ئاسارە ئەتىقىلەر بۇنىڭ بۇ دېگەنلىكلەرنى
تولۇق دەلىللەۋاتىدۇ. بۇ مەدەنىيەت ئۇيغۇر تارىخىدا «ھەلكە ئا-
ۋات مەدەنىيىتى» دەپ ئاتىلىدۇ. مەلكە ئاۋاتتا (ھازىرقى خو-
تەن) شەرقىنىڭ ئەڭ كونا تېبابەتچىلىك سوۋرىتى ئەرەققىي قىلغان.
تېبەتلىك - ئەسىردە شايىلون ئىسىملىك كىشى ناھايىتى يېتىلىق زەھەرلىك
ھەم يۇقۇملۇق بىر دەرەخ تۇقۇمىنى ، خەلق بۇ دەرەخنىڭ ئۆز ئۇستىسىنىڭ
ئامىنى بىر بىر «شايى» دەپ ئاتاپ كەتكەن ۋە ئۇنىڭ ئامىنى «شايى» دە-
پ ئاخشام تۇقۇشقان. شايى ھازىرمۇ ئۇيغۇر، ئۆزبېك خەلقى-
نىڭ ئىشتىۋارلىق رەخلىرىنىڭ بىرى. ھازىر دۇنيا خەلقى قىزىقىپ ئو-
قۇلۇۋاتقان «تىبەتلىك يولى» مانا «شۇ تىبەتلىك ۋە مەلكە ئاۋاتتىن

باشلانغان. ئەپسۇسكى، دۇنيا خەلقى تېخى بۇ تارىخىي ھەقىقەت-
لەرنى ياخشى بىلمەيدۇ. ئۇنىڭدىن يايىلغان مەملىكەتنى
خىتاي تارىخچىلىرى بۇرمىلاپ كۆرسىتىۋاتىدۇ. بىز شەرقىي تۈرك-
لەرنىڭ تارىخىنى بىرلىكتە دۇنيا خەلقىنىڭ ئالدىغا يە-
يەتكۈزۈشىمىز.

خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى شەرقىي تۈركىستاننى 1759-يىلى
بىرىنچى قېتىم بېسىۋالغاندىن ئۇيغۇرلارنىڭ بىرىنچى زېمىنى
لوبنۇرغا قەدەم باسالمىغان ئىدى. ئۇ چاغدا لوبنۇردا ئۇي-
غۇرلارنىڭ تېخى ئىسلام دىنىغا كىرمىگەن ئىسرىق ئۇيغۇر قە-
بىلىلىرى ئوۋچىلىق ۋە بېلىقچىلىق بىلەن ياشايتتى. بۇ ئىسرىق
ئۇيغۇرلارنى خىتايلار 1865-يىلى يوقىتىپ تارىم تۈۋىدىكىلەرنى
سۈرۈپ چىقىرىپ، شەرقىي تۈركىستاندا بەدەۋلەت دۆلىتىنى
قۇرغان ياقۇپبەگ 1866-يىلى ئەنە شۇلارنى ئىسلام دىنىغا
كىرگۈزدى. لېكىن ئۇيغۇرلار ئىچىدە شەرقتىكى مەشھۇر خەلق
داستانلىرى «ئالپ ئەر-تۇڭا» «بوز كۆرپەش-بايان» (قا-
زاقچە قوزى كۆرپەش-بايان) كەڭ تارقالغان بولۇپ، بۇ تۈرلۈك
داستانلارنى مىللىي ئىلمىي ئېكسپېدىتسىيە 1950-يىلى يېزىپ
ئالغان ئىدى.

ماناس ناملىق ئاجايىپ قەدىمىي سىرلىق ۋە ئالاھىدە زور
ھېساپلانغان لوبنۇر ئايىغىدا خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ بىرىنچى
قەدىمى 1958-يىلى «خىتاي يەنە ئاچارچىلىقنىڭ خەۋەرنى
ئىشغال كىشىلىرى؟!»-دېگەن نام ئاستىدا كەلدى. كېيىن
مەلۇم بولۇشىچە بۇ ئەترەت قانداق كىشىلەر بولماي،
بېيجىڭنىڭ ئاتوم پارتلىتىش ئۇرۇنلىرى بىلەن كەلگەن كوممۇنىست
مەدەنىيەتلىرى بولۇپ چىقتى. بۇلار ماۋنىڭ شۇ چاغدىكى ئىشچانلىق
گېنېرال ۋاڭ-ئېنماۋغا: «ئىشچانلىق بىزنىڭ ئاتوم ياردىمىز
بولۇشى كېرەك، ئۇ چاغدا ئىشچانلىق بولسۇن. ياللىغۇنچى ئەترەتلەرگە
خەنسۇلار ئۇيغۇرلاشتۇرۇلسۇن، ئىشچانلىق چىقىشىغان
خەنسۇلاشتۇرۇش ئىشلىرىنى ئوتتۇرلۇق، سولۇق ئازايىدىغان ئورۇن-
لاشتۇرۇلسۇن»-دېگەن قائىدىسى تەخىرى ئىنسانىي ئاستىرۇ-
خىدىن كېيىن كەلگەن. ماۋنىڭ ئەستايىدىللىقى ۋاڭ ئېنماۋ
جاھانگىر بۇ ئىسلامنىڭ بۇ ئاپسۇدىغىنى بولغۇنىدەك ئورۇنلاپ
شۇ 58-يىللاردىكى مەخپىي زونىغا ئايلانغان ۋە بۇ مەر-
بىلەن شۇغۇللاندى. بۇنىڭ ئۈچۈن 7 لاگېر قۇرۇپ شەرقىي تۈركىستان
بويىچە قولغا ئېلىنغان سىياسىي مەھبۇسلار ۋە يولغا
زېمىنىدا. بۇرۇن بۇ ئەتراپقا كېلىپ قالغان خىتايلارنى ئىشغال
كۆچۈرۈپ ماناسقا ئورۇنلاشتۇردى. ئىچكىرىدىن چىققان
خىتايلارنىمۇ مۇشۇ ماناسقا ئورۇنلاشتۇردى. ماناس —
قىرغىز خەلقىنىڭ مەشھۇر خەلق داستانىنىڭ ماناسنىڭ
نامىنى قويغان بۇ ئەتراپتىكى ئۇيغۇر شەھرى بولۇپ،
بۇنىڭ ھازىرقى ناھىيە بولۇپ تىدى. بۇنىڭ قېشىدىكى ماناس
دەرياسىنىڭ سۈيى ئازايىپ ئاقىدىغان بولۇپ، مىقدارى
1 مىليارد 100 مىليون كوب مېتىرنى ئاشىدۇ. ھازىر بۇ داريادا
3 مىليوندىن ئوشۇق خىتاي ياشىماقتا. 1950-يىلغىچە
بۇ دائىرىدىكى خىتايلارنىڭ سانى 20 مىڭ كىشىگە يەتمەيتتى.

1950-يىللىرى بېيجىڭنىڭ بۇ شەھەردە ئۇيۇشتۇرغان ئاتوم
مەقسىتى مىللىي ئاھالىلارغا تېخى ئاشكارا بولمىسىمۇ لېكىن بىر
قىسىم مىللىي زىيالىيلار خەۋەردار بولۇپ بىلگەندىن كېيىن ئاتوم تە-
جرىبىسىگە قارشى چىققان ئىدى. بۇنىڭغا ۋاقتىدا زەربە بېرىشنى
ئويلىغان ماۋ خەۋەر بېرىپ سۆزلىگەن قىلىپ: «ئاتومدىن
قورقماڭلار، ئاتوم بىر جاھانگىر. ئۇ بىزنى يا ئىستالىن، ئامېرىكا قەغەز
يولۋاس. ھەرقانداق كېيىنكى دۇنيا ئۇرۇشى ئاتوم بىرقىسىم يالى
ئامېرىكا ھەل قىلالمايدۇ. ئادەم ھەل قىلىدۇ. جۇڭگودا
600 مىليون ئادەم بار، مۇشۇ ئادەملەرنىڭ يېرىمى ئاتوم
ئۇرۇشىدا ئۆلسە، قالغان 300 مىليونى كوممۇنىزمنى سا-
لاپ قالالايدۇ»-دەپ ئاتومغا قارشى چىققان يۈزلىگەن شەرقىي
تۈركىستانلىقلارنى تۈرمە-لاگېرلارغا تاشلىغان ئىدى. ماناس
ماۋنىڭ ئاتوم تەجرىبىسىگە قارشى چىقىپ 7 لاگېرغا ھەيدەلگەن-

لەرنىڭ بىرى مانا مەن ئۆزۈم ئىدىم. مەن 1960-يىلى مايدا
تۇرپان لاگېرىدا چېغىمدا شۇ مەن ئەمەلگە قىلغان ئاتىسانە
يېزىسىنىڭ ياشلىقى پەلەرى ئىشلىتىلىك كىشىنى ھەم ئاتوم ھەققىدە
يامان تە. ئۈزۈكلۈك ئۆزگەرگەن، دەپ بىر يىغىندا قول پۈتتۈم
باغلاپ ئېلىپ كەتكىنىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەنمەن. مەن
يازغۇچىمەن. ۋە ئىنسانلىقى بارلىق ھادىسىلەرنى ئىملاشقا تىرىش-
مەن. تۇرپاندىن ئېلىپ ئاقسۇ دوختۇرغا تۇرغۇنلەن ۋاقىت-
تىمدا ئۆيەردىكى بىر دوختۇردىن قەشقەردە بىر قانچە دوختۇر
ۋە مۇئەللىملەرنىڭ موشۇ تېپىپ بىلەن جازالىنىپ كەلگىنىنى
لاگېرغا كېسەللەنگىنىنى ئاڭلىدىم. مەن بۇ ئاتالارنى سوۋېت
يېرىگە يالىنىپ چىققاندىن كېيىن 1961-يىلى موسكۋاغا
يازغان ئارزۇلۇق خەتلىرىمدە ۋە 1990-يىلى ئامېرىكا بىر-
زىنىڭ جانان بولۇشقا يازغان ئوچۇق خېتىمدە ئوچۇق ياز-
غانمەن.

خۇلاسە قىلىپ ئېيتقاندا، تارىختىكى بىرىنچى ئىنسانىيەت-
مەدەنىيەت قوچقىلىغا ياشاپ كەلگەن شەرقىي تۈركىستاندا 1950-
يىللاردىكى بىرى زورلۇق بىلەن كۆملۈلغان ئۇرۇشتىن رەسمىي-
چىلار بولۇشى زېمىنى ئۆزى پاك تىلغان ئاتوم بومبىسى ئاقىۋى
تەملەنگە ئاشۇردى. ئۇنىڭ بىرىنچى ئاتوم بومبىسى 1963-يىل
1-ئۆكتەبىردە ئۇيغۇر دىيارى لوبنۇرنىڭ سۈزۈك ئاسمىنى
يارىلدى. ئەمما بۇ خەۋەر دۇنياغا ئۈچ ئايدىن كېيىن ئاش-
كارىلاندى. موسكۋا ئۇنى شۇ كۈنى بىلگەن بولسىمۇ ئۈن چىقارمىدى.
بۇنىڭدىن قانداقتۇر ئېلىپ ئالغان بېيجىڭ 1964-يىل 14-مايدا
ئىككىنچى بومبىسىنى ئاجايىپ قىلغۇچى بىلەن پارتلاتتى.
بوشتۇرۇم خەتەرلىك ئاخىرى بىلەن مەن ساپتە سىسىرئالىي
سوۋېت يېرىدە ئۆمرىمدە ھال ئارزۇلۇق خەت يوللاپ،
مىسلىۋە تەنھالىقتى بۇ ئەشەددىي تەۋەككەلچىلىكنى توختۇ-
تىشنى سورىدىم. بېيجىڭ موشۇ ئىككىنچى سىناقتىن كېيىن 1971-
يىل 24-نويابىر، 1973-يىل 29-ئاپرېل، 1976-يىل
26-سېنتەبىرلەردە بولۇپ، 10 يىل ئىچىدە ھاۋادا 19 قېتىم
ئاتوم سىنىقىنى ئۆتكۈزدى. بۇنىڭ بىلەن خەلقىمىز شەرقىي تۈر-
كىستان خەلقى ئىچىدە بىردىنبىر ئاتوم ئاغرىقلىرى كۆپۈيۈپ ئېلىپ
كەتتى.

ئەڭ دەسلەپكى ئېغىر ئۆتكەن ئاغرىقنى 1964-يىل تۈر-
پاننىڭ پىچان ناھىيىسى يەرلىك ئولتۇراقلىقى مەلۇم بولدى. مەن
موشۇ يەردە يېقىندا قولتۇقىغا كېلىپ تەككەن ئاجايىپ بىرىنچى
قاتلىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ئۆتىمەن. تۇرپان بىلەن لوبنۇرنىڭ
ئارىسى 6-7 يۈز كىلومېتىر بولۇپ ئارىسى قاراچاككال دېگەن
چول ئاغ بار. بۇ ياغىدا ئادەم ياشىمايدۇ. شەرقىي تۈركىستان
بويىچە ئەڭ چوڭ كىملە (چول ئېقىمى) ياشايدۇ. تۇرپانلىق
ئۇۋچىلار بۇ چولگە كىرىپ كىملە تۇتۇپ ئۇنىڭ تېرىسىنى ئىشلىتىدۇ.
1969-يىلى ئۈزدە بىر نەچچە ئۇۋچى بۇ چولگە كەلگەندە ئۆزلىرىنىڭ
كۆزىگە ئۆزى ئىشەنمەي قالغان. چۈنكى ئوتتۇرىسىدىكى بىر
قاۋاقتا توم دەرەخ ئۈستۈن قۇرۇق ياتىدۇ، چۈنكە 5-6 يۈز
جىيىل تۈگىمىگەن. لېكىن بۇ قۇرۇق بىلەن جىيىن لاردا بىرمۇ
ئادەم كۆرۈنمىگەن. ھېچ بىلمىگەن ماشىنا ۋە موتوسىكلىت ئىزلىرى
بولۇپ، چىمىن ئىچىدىكى ئۇزۇق تۆلۈكلەر قۇرۇپ ئۆلۈپ
قالغان. بۇنى كۆرگەن ئۇۋچىلار ھېچنەرسىنى چۈشەنمىگەن.
ھالا ئۇلارغا كېيىن بىر-بىر موتوسىكلىتلارنى ئېلىپ پىچانغا
قايتقان. بۇنىڭ بىلەن پىچاندا بىردىنبىر ئاسقاق-ئۆپكە كېسىلى
پەيدا بولۇپ، نەۋەل مىلتىقى ئۇۋچىلار ئاغرىپ ئۆلگەن.
ئاندىن بۇتۇن ھەممىلەرگە ئۆپكە ئاغرىقى يېيىلىپ مىڭلەر
قۇرۇپ كەتكەن. ھەممىلىرى موكوم بۇ ئەۋالى بىلگەندىن
كېيىن قاراچاككال نامىنى يولىنى توسقان.

بۇ يەردە شۇنداق سوئال تۇغۇلىدۇ. خىتاي ئەۋەتكەنلەر-
چىلەر بىرىنچى ئاتوم سىنىقىنى لوبنۇردىكى ياكونىستانغا موكۇۋاك-
قالىدىكى بىتون تېجىمىسىنى ئاپىرىپ تۇرغان بولغۇن كەلگەنمۇ،
يا بولمىسا بويىرەدە بىر ئاتوم ئاپىرى بولۇپ ئۇيان-بىر كېيىنچە.

نىسبەتەن خىتاي ئۆزىنىڭ قورقۇپ ئاشىدىغان قويىغا نېمە؟ بىزگە مەلۇماتنى بەرگۈچى ۋەتەندىكى كۆزى بىلەن كۆرگەن كىشىلەرنىڭ ئېيتىشىچە (بۇ تېمىسلەر بىزگە مەلۇم بولسىمۇ، ئۇلار غەزەپلىنىپ بەت- ئۆزىنى سىلىشتە ئېتىنى بىسا قىلمىدۇق) بۇ ھاكىملار ۋە يوقاتمىلىق تاھازىرغىچە كۆمۈلمىگەن. بىز جۇڭگونىڭ ئەنە شۇنداق ئەدەبسىزلىكىنى شۇنى ياخشى بىلىمىزكى، ئۇ جۇڭگو يەر ئاستىدىن ئاتوم زەھەر- دىلىرىنى كۆمۈپ يوقىتىشتىن باشقا چارە يوق. ئۇنى كۆمۈپ يو- قىتىشنىڭ قانچىلىك ئادەم تېپىشقا ۋە يولغا ئوخشىتالايمىز خىتايغا ئىگە ئەمەس- لىقنى بويىچە ئالاھىدە نەزەرگە ئېلىشىمىز شەرت.

موشۇ ئېچانى ئاشۇنداق ئۆزىگە ئاغرىتقى 1970-يىللىرى يوتۇن شەرقىي تۈركىستانغا يېيىلىپ، قەشقەر، خوتەن، ئاقسۇ ۋىلايەتلىرىدە نەچچە ئون مىڭلىغان كىشى بۇ ئاغرىقتا بىلەن ئۆلگەن ياكى زەخىملەندى. بۇنى ئىشەنچلىك ئاخباراتى «ئۇيغۇر ئۆيىگە يەللىسى» دەپ ئۇيغۇر ئاتوم پاجىئەسىنى يوشۇردى. 1980-يىللىرى شەرقىي تۈركىستان خەلقى ئىچىدە ئۇيغۇر ئاكىسىنىڭ نەچچە ھەسسە ئۇيغۇر جىگەر راكى ئۆرچۈشمىلىك ئەۋج ئېلىپ 1986-1987-يىللىرى بۇ راك ئاغرىقى يوتۇن جەنۇبى شەرقىي تۈركىستاننى ئېلىرگەن كەل- تۈردى. موشۇ ئىككى يىل ئىچىدە يالغۇز قەشقەردىلا يېتىمى 10 مىڭغا يېقىن كىشى جىگەر راكىدىن ئۆلدى. بۇنى ئوخشۇتۇشى ئۈچۈن دائىرلىق سەھىيە نازارىتى بېيجىڭدىن 10 مىلليون يۈەن سەرپ قىلغان ئىدى. بېيجىڭ بۇ پۇلنى بەرمىدى، نەتىجىدە جىگەر راكى ئوخ- شىلىق كۈچىيىپ كەتتى، قەشقەرنىڭ يالغۇز ئاۋۇشىشىمىلىك بىرلا ھىسسى كۈنىگە 25-30 ئادەم ئۆلۈپ، ئۆلۈكلەرنى كۆ- مۈشكە ئادەم يەتمەي قالدى. مەندە ۋاقتىدا بىرتا جايىپ ئۇيغۇر ياشلىرىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ چىققان ئۇتلىغان ئاشۇ شىلەر قازاقىستاندا ياشاۋاتىدۇ. ئاقسۇ ۋە خىتايلار قەشقەر يولىنى ئېتىپ، پۈتۈن جەنۇبى شەرقىي تۈركىستاننى ھەربىلەر مۇھا- سىرىگە ئالدى. ئۇ ۋاقىتتا ھەجۋىي كومىسسىيە قۇرۇلۇپ، بېيجىڭ سورالغان پۇلنىڭ 7 مىلليون يۈەن پۇل ئاجرىتىشقا مەجبۇ- ر بولدى. كومىسسىيىنىڭ بىر يىلنى كېيىن چىقارغان خۇلاسە ئاخباراتىدا جىگەر راكى بىلەن ئاغرىغان كىشىلەرنىڭ سانى 120 مىڭ كىشى دەپ كۆرسىتىلدى. ئۆلگەنلەرنىڭ سانىنى يوشۇردى. مەن شۇ- ئۇ ناھىيەدە ئاھالىنىڭ مەسئولىيەتى بىلەن تۈزۈپ شۇنى ئېيتىشقا ھەق- لىقمەنكى، مېنىڭ قولۇمغا تەككەن مەلۇماتقا مۇشۇ جىگەر راكى بىلەن ئۆلگەنلەرنىڭ سانى 150 مىڭ كىشىدىن ئوشتۇق بولۇپ، ئۇ- مۇمى ئاتوم رادىئاتسىيىدىن ئۆلگەن كىشىلەرنىڭ سانى 210 مىڭ كىشى تەشكىل قىلغان. مەن بۇ ئۈچۈن ۋە پۈتۈن ئىنسانىيەت ئۈچۈن بۇ قانچىلىك دەھشەتلىك رەقەمنى 1990-يىل 6-ئۆكتەبىر خەلقئارا 8-بوننى كونفېرېنسىيىسىدە پۈتۈن دۇنياغا ئېلان قىلدىم.

بېيجىڭ تەۋەككۈلچىلىرى بۇنىڭ بىلەن توختاپ قالمىدى. شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ پۈتۈن دۇنيا خەلقلىرىنىڭ ئازارلىقىغا قارىماي يەنە ھازىرغا 8 قېتىم ئاتوم، 6 قېتىم ۋادارود بومبىسى سىناپ ئەجەل دانىرلىسىنى تېخىمۇ كۈچەيتتى. ئەمەدى ئۇ- يالا رەئىسى ماتكاراكى ئەۋج ئېلىپ، بالىلار رەئىسى قول پۇتى بىردىن يالا شىك بولۇش، كۆزلىرىنىڭ بىردىن ئاق چۈشۈپ كور بولۇ- شى كىبى ئاغرىقلار كۆپىيىپ كەتتى. مەن 1990-يىل ئۆكتەبىر- بىر دەخلىق ئار 8-بوننى كونفېرېنسىيىسىدە سۆزلىگەن سۆزۈمدە بۇ يېڭى ئاغرىق بىلەن يالغۇز خوتەندىلا 800 دىن ئوشتۇق بالا ئۆل- گەن ۋە ئاغرىغانلىقىنى خەۋەر قىلغان ئىدىم. ئۈرۈمچىدە پادىشاھ- شۇ يىل 12-مارت خەۋىرىدە قەشقەردە 184 بالىنىڭ كۆزى، 46 بالىنىڭ يالا شىك بولغان ئەزالىرىنى ئوپېراتسىيە قىلغانلىقىنى بىلدۈردى. دېمەك، بالىلار ئىچىدىكى بۇ مۇدھىش ئاتوم- ۋادارود ئاغرىقلىرى ھازىر داۋام قىلىۋاتىدۇ.

ئەمدى مەن بېيجىڭدا ئۇيلىرىنىڭ لوپنور پالىگونىدا ئېلىپ بارغان 34 قېتىملىق ئاتوم-ۋادارود سىناقلىرىنىڭ شەرقىي تۈر- كىستاننىڭ ئەتىرىپىدىكى ئۇيغۇر زېمىنلىرىغا ۋە قوشنا توختۇلۇپ ئۆتىمەن. لوپنورنىڭ ئۆزىنى ئالغاندا، ئەگەر ئۇ مەن- زىلقۇرۇش ئەتىراپىدىن بىچە تارىم ئويمانلىقىنىڭ جەنۇبى بولغان

بولسا، مۇدھىش ئاتوم-ۋادارود سىناقلىرىنى كېيىن دوزاخقا ئايلاندى. بۇرۇنقى تارىم بويىچە 11 مىلليون مويەردە توغراق دەرىخى ئۆسەتتى. 1970-يىللىرى ئۇنىڭ ئىچى 1 مىلليون مو قالدى. ھازىر خىتايلار بوزۇنتىلى توغراقلارنى ئەنە ئۆستۈپ 7 مىلليون مو بولدى دەۋاتىدۇ. بۇنىڭغا ئىشىنىشكە بولمايدۇ. چۈنكى لوپنورنىڭ ئەتر- ابىدىكى يۈزلىگەن تاشىقىن كۆلچەكلەر قۇرۇپ، لوپنور كۆلىنىڭ جورىسى قۇم بېسىپ كەتكەن. بۇنىڭ بىلەن بويىدىكى بېلىقلار تامامەن تۈگىگەن. مەن ئۆز تۇرمىتە رايونلىرىنىڭ ئاجايىپ ھايۋان- لارنىڭ سورىتو قالمىغان. لوپنوردىكى جاركىلەر ئارىسىدىكى يۈز- لىگەن يېزىلار ۋەيران بولۇپ، مىڭلىغان مېۋىلىك باغلار قۇرۇپ كەتكەن. لوپنورنىڭ شەرقىدىكى مارالتۇشى ناھىيىسىدە 563 مىڭ مويەردە قىسمەن تىلىكلى چۈچۈك بىيا ئۆسۈملىكى ئۆسەتتى. موشۇ بويالار يوقىلىپ دېمەيدىغان قۇرۇپ كەتتى. ھەتتا بەزىلىرى خىتاي ئاھىسى يولۇقتۇرلارنىڭ يىللىرىدىمۇ قۇرۇپ ئېلىپ كەتتى. ئىشەنچلىك رادىئوسىنىڭ شۇ يىل 16-ئاۋغۇستتىكى تېكسىتىدىكى مەسلىسى بويىچە بەرگەن ئەسرىتىشلىك سۆزى بويىچە جەنۇبى شەرقىي تۈر- كىستاندىكى 56 دەريالارنىڭ سۈيى بىر 50 مىلليون كوبا مېتىر سو كېمەيىپ كەتكەن. بەنە شۇ رادىئو خەۋەرلىرىنىڭ مەلۇم بولۇشىچە 1991-يىل ماي-ئىيۇن ئايلىرىدا چوپ سۈيى تەمسىلىكى نەتىجىسىدە 3,5 مىلليون چارۋا ماللىرى قىرىلىپ كەتكەن. بۇنىڭ ئىچىدە 1 مىل- ليون 600 مىڭ قوي-ئۆچكىلەرنىڭ قىشتىن چىققالمايلىقى ئېيتىلدى. شەرقىي تۈركىستاندا ئەنە شۇنداق مانا بولغان جەدىدى تۈز تۈرلىشى، ئۆزىنىڭ ھاياتى ئۈچۈن ئاققان ئۇيغۇر زېمىنلىرى خەۋپلەرگە سانالاپ ئۆچۈپ بارماقتا.

مەن دەل موشۇ دەھشەتلىك ياشلىرىنى سۆزلەۋاتقان يەردە خىتاي باشلىغى ماۋزېدۇڭنىڭ 1950-يىللىرى شاگىرتى ۋاڭگىئا ئاپىشۇرغان ۋە سىتېمىسى ئاكىسلىق قائىدىسى ئۆزلىگە ئالىملىقى ھەققىدە تەكلىپى دەلىلىنى كۆرسىتىپ ئۆتىمەن. ئۇنىڭ بىر نەچچىسى، تۇرمۇش تېپى كىنسىتوتى ئاق قان كېسىلىگە مۇبتىلا بولغان 500 ئاغرىقنى تەكشۈرگە ئالغاندا ئۇنىڭ 499 ى ئۇيغۇر، بىرسى خىتاي قىزى بولۇپ چىققان. خىتاي قىزى ساقىيىپ پۈتۈن ئۇيغۇر بىمارلىرى ئۆلگەن. تەكلىپچىسى، سابىق سوۋېتنىڭ ئاتوم مۇتەخەسسىسلىرى خىتايلىق ئاتوم تەسىرىگە ئۇچرىغان زونىلىرىنى تۇرۇۋەتكىچە تەكشۈرگەن. ئۇيغۇرلاردا 96% يادرو، قازاقلاردا 3% يادرو، تۇڭگانلاردا 4% يادرو، قىرغىزلاردا 1,5% يادرو، خىتايلاردا 0,5 يادرو تەسىر قىلغان. مانا بۇ سىلىشتۇرمىلارنى ئاڭلىغان ھەر بىر كىشى ئۆزى ئۇرغاۋلاسە جىقىرلىق دەپ ئىشىنىمەن.

مېنىڭ لوپنور ھەققىدىكى دوكلاتىم موشۇ يەردە ئاياقلىشىدۇ. لېكىن لوپنور پاجىئەلىرى تېخىمۇ كۈچىيىۋاتىدۇ. يەنە مىللىي ئۇيغۇرلىرىنىڭ خەلقئارا ئاتوم-يادرو سىناقلىرىغا ئايلىنىۋاتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن دۇنيادىكى يەنە پالىگونلىرىنىڭ ئەلەڭ قارام ھەممىسى ئەتراپىدىكى خىتاي پالىگونى سېمىماي، تۈرۈپ شەرقىي تۈركىستاننى خوشىلىرىمىز يادىكى ۋە پۈتۈن دۇنياغا زادى ئەمگەلچىلىق-ئارام بەختلىك بولمايدۇ. ئاخىرىدا مەن سۆزۈمنى 1990-يىل 6-ئۆكتەبىر خەلقئارا بوننى كونگرېسىدە دۇنياغا ئەكلىگە قاراتىپ ئېيتقان مۇراجىئەتىم بىلەن تۈگىتىمەن!

خىتاي ئىمپېرىيەسى ۋە تىنىم شەرقىي تۈركىستاندىكى ئاتوم يادرو پالىگونىنى ياپ، پۈتۈن دۇنيا خەلقى - سىلەر خىتاينى بۇنىڭغا مەجبۇر قىلىڭلار! خىتاينىڭ شەرقىي تۈركىستاندىكى ئەشەددىي ھەربىي دىكتاتورىسىنى ئارقىسىلىشى. تۇزلىنى تورۇشقا زورلىۋاتقان قارشى ھېسابلانغان ھەربىر ئىچىلىقىيە ۋە كۆچلەر بىزنىڭ بۇ تەلىپىمىزگە ياردەم بېرىڭلار. خىتاينىڭ شەرقىي تۈركىستانغا خىتاي كۆچۈرۈشنى توختىتىلسۇن. بۇ بومزەكلەرۋە ئەنىڭ سۈرگۈن بولىشىغا، پۈتۈن بىر مىللەتنىڭ ئەيدىسىگە باغلىق بولۇپ قىرىلىمىزنى ھەممە ھۆر ئىنسانلار قوللاڭلار، بىزگە ھەقىقىي ئىنسانىي ياردەملەرنى بېرىڭلار!

ئاتوم پالىگونىغا ئەگە ھەر بىر دۆلەتنىڭ پۇرسۇلىرى، قازاقىستان پۇرسۇن بىلەن ئۆتۈپ سولتاننى نازاربايېۋدىن ئۈلگە ئېلىپ ئۆلكىلىرىنى پالىگونلىرىنى يېپىۋېتىشقا جانابى نازاربايېۋچە پەرمان بېرىڭلار!

Шоркий Туркестан авази | شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى

خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ پۈتۈن
جىنايەتلىرىنى پاش قىلىۋېلىڭ!

مۇسۇلمانلارنى خىتاينىڭ پۈتۈن
ئاپەتلىرىدىن قۇتقۇزايلى!

لوبنور بويىچە ئاتوم يادرو ھالاكىتىگە قارشى خەلقئارا ئالمۇتا -
كونفېرېنسىيەسى مۇناسىۋىتى بىلەن

خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ ۋەھشىي
شەرقىي تۈركىستاندىكى ئەجەل ئۈچكىسى -
لوبنور
ئاتوم يادرو پولىگونىنى ياپتۇرايلى!
مۇسۇلمانلارنىڭ ئىنسانىي ھوقۇقلىرىنى ھىمايە قىلايلى!

شەرقىي تۈركىستان ئاۋازىدا چىققان ماقالىلار تۈپلىمى

1980-يىلى 19-سان
1982-يىلى 35-سان
1988-يىلى 74-سان
1989-يىلى 78-سان
1990-يىلى پەۋقۇلئاددە سان
1990-يىلى 102-سان

ئالمۇتا   مارت   1992

شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى

نويابىر
1980
11-سان
(№ 19)

كەزنە 1979-
يىل ئاپرېلدىن باشلاپ
چىقماقتا.

ھەر ئايدا بىر قېتىم چىقىدىغان خەلقئارا ئۇيغۇر تەشكىلاتى ئۆرگىنى

شەرقىي تۈركىستان بىزنىڭ مۇ-
قەددەس زېمىنىمىز. بىزنىڭ پەخرىمىز،
مەڭگۈ جەننەت زېمىنىمىز. بىز ئۇنى
قەدىرلەيلى. بىر دەقىقىمۇ يادىمىزدىن
چىقارمايلى ئۇنىڭ تەركىن. ئازاتلىق ھەم
تولۇق مۇستەقىللىق يولىدا خىتاي مۇستەم-
لىكىچىلىرىگە قارشى ئاتلىنىپ چېلىشايلى!

خىتاي فاشىستلىرىنىڭ شەرقىي تۈركىستان ھاۋاسىدا توختىماي يۈرگۈزۈپ كېلىۋاتقان ئاتوم- يادرو سىناقلىرى توختىتىلسۇن!

ئۆزۈڭىزگە مەلۇم، خىتاي ھۆكۈمىتى ئالىملىرى
شۇ يىلى 10-ئاينىڭ ئاخىرىدا شەرقىي تۈركىستان
ھاۋاسىدا 26-قېتىملىق يادرو سىنىقىنى ئۆتكۈ-
زۈپ، تېخنىكىسىنى دۇنياغا نامايەن قىلىپ يەنە
بىر قېتىم جاكارلىدى. شەرقىي تۈركىستان خەل-
قىنىڭ مىللىي سالامەتلىكىگە ئىستىقبالىغا زىيان-
لارنى كەلتۈرۈپ، بۇنىڭدىن ئۆزگىچە سانسىز
ئىنسانلارنى ئۆلۈمگە ئاپىرىدىغانلىقى ئېنىقلانغان
تۇرسا، دۇنيادىكى پەن مۇتەخەسسىسلىرى بۇ ھەقتە
گەپ قىلمايدۇ. قىسقىسى خىتاي ۋەھشىلىرى بۇ 26
قېتىملىق ئاتوم-يادرو سىنىقى ئارقىلىق شەرقىي
تۈركىستان خەلقىنىڭ مىللىي نوپۇسىنى 25 قېتىم
ئاياق ئاستى قىلىپ، مىللىتىمىزنى خورلاپ كەلدى.
خىتاي فاشىستلىرىنىڭ بۇ رەزىل نىيەتلىرىنى
ئۇزۇنغىچە داۋاملاشتۇرالمايدۇ. ئۇنىڭ
ئۆچۈن تېخىمۇ بىلىملىك ياش ئەۋلادلار، خىزمەتچى
ئالىملىرىمىز تېگىشلىك ئۆتكۈزمەكتە. شەرقىي تۈركىستان
ھاۋاسىدا ئۆتكۈزۈلۈپ كېلىۋاتقان سىناقلارنىڭ مەقسىتى
زادى نېمە؟ بۇنىڭدا ئۆزگىچە ھېچقانداق تەلەپ قىلىنىپ
تۇرۇلغان ھەرقانداق نىيەتنى يوشۇرۇۋاتقىنى، بىرىنچىدىن
:- بىر پىلانلىق ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىق قورال ھالىتىگە
يېتىپ، ئەمەلىي مۇنبەت ئۆزىگە ئايلىنىۋاتقان ئاتوم-
لىمىكانلارنى يەنە شۇ جايدا ھالىتىگە چۈشۈرۈپ،
بۇ پەرقلىق ئەسىرلەردىن ھايات بەخشەندە تارىم مەنبە-
سىنى يوقىتىش، ئۆز ۋاقتىدا تۇرمۇش تېگىشلىك كۆ-
مۈلۈپ قالغان 61 قەدىمىي شەھەرلىرىمىزنى
بىزنىڭ ئۇيغۇر مەدەنىي مىراسلىرىنى يوقىتىدىغان
كۆلەملىك ئەندىشە تۇغدۇرۇپ شەرقىي تۈركىستان خەل-
قىنىڭ مىللىي ھېسسىياتىنى بىلەن ئۇنىڭ خى-
تايغا قارشى ئەۋلاد ئىرادىسىنى ۋە مۇستەقىل ئاك-
تىپلىقلارنى ئازايتىش ماقسىتىدە خەلق جۇمھۇرىيىتىگە
ئۆتمىگەن ھاۋالىقىنى ئارقىلىق مانغولىيە ھا-
ۋاسىنى زەھەرلەپ، موڭغۇل خەلقىگە
ھەم زەربە بېرىش.
ئىككىنچىدىن :- فاشىست ھاۋانىڭ نەزە-
رىيىسى بويىچە ئۈچىنچى دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ بولۇشى
مۇقەررەر بولغاچ، ئۇ ئاتوم - يادرو ئۇرۇشى
بولۇشى كېرەك. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئۇرۇشنى باش-
قىلاردىن بۇرۇن، بىرىنچى دەرىجىدە ۋە بو-
ۋىچە ئىشلىتىش. ئۇ قاچان بولسا شۇ چاغدا ئۇنىڭ
بۇ قۇرالنى ئىشلىتىشتىكى ئىمكانىيىتىنى خىتاي يەر-
لىرىدىن ئاشقان ساقلاپ، ئۇنى يەنە شەرقىي
تۈركىستان زېمىنىدا ئۆتكۈزۈش. ئۈچىنچىدىن
بولسا - دۇنيادىكى خەلقلەرنىڭ كۆڭلىنى ...
...

مانا، بۇ قانچىلىك بىزگە ھەرقانداق ھەم
ئومۇمىي مىللەتكە قەستەن؟! بۇ ئاتوم قېلىپ يا-
راشتى. بارچە ئېلىم خىتاينىڭ يامان نىيەت
مەقسەتلىرىنى ئىشقا ئاشۇرۇش بولۇشى كېرەك. بۇ كۈن
ئۇيغۇر دىيارى شەرقىي تۈركىستان ئۈچۈن خە-
تەرلىك بولغانلىقى توغرىسىدا تەلەپ قىلىمىز. شەرقىي
تۈركىستاننىڭ قوشنىلىرى ئافغانىستان بىلەن
پاكىستانغا. ھىندىستان بىلەن تىبەتكە، مانغو-
لىيە بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىغا يېقىن ئارىلىقتىكى
چېگرىدا سوزۇلغان. مۇشۇ سەۋەبلىك بىز
بۇ دۇنياۋى خەتەرنى ئالدىنى ئېلىپ ۋە كۆز-
لىگەن غەرەزنى بىلىپ ھەرقانداق سىناقنى،
كىيىن خىتاي ھۆكۈمىتىگە ئەگەر-ئەگەر ئارا-
زىلىق بىلەن قارشى كېلىۋاتقان ياپونىيە، مانغولىيە
كانادا ۋە ئامېرىكا قوشما شىتاتلىرى ھۆكۈ-
مەتلىرى بىلەن خەلقلىرىگە ئۆز بىزنىڭ چىن
ئىنسانىي مىننەتدارلىقىمىزنى بىلدۈرۈپ تۇ-
رۇپ، كەلگۈسىدىمۇ بۇ خىل ئاپەتكە قارشى پۈتۈن
دۇنيا خەلقىنىڭ بىرلىشىپ قەتئىي چەكلەش ھەرىكى-
تىگە ھۆرمەت قىلىمىز.
كەينى-مۇ شۇ مەقسەتتە بىز كۆرۈۋاتقان شەرقىي
تۈركىستان ھۆكۈمەتلىرى 1978-يىلى ئالغۇچىدا
تۇرغان ئېنىق خادىملار بىلەن خەلق ئارىسىدا
يېيىلغان مۇراجىئەتنامىدە بولۇپ خىتاي تەركىب-
لىرىگە قارشى بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتى
ۋاسىتىسىدە چەك قويۇلۇشىنى سورىغان ئىدى
(مۇراجىئەت مەزمۇنىمىزنىڭ 1979-يىللىق
3-سانىدا ئېلان قىلىنغان ئىدى). بىز بۈگۈن شۇ
دوختۇرلىرىمىزنىڭ تەلىپىنى پۈتۈن شەرقىي
تۈركىستان خەلقىنىڭ تەلىپى سۈپىتىدە ھىمايە
قىلىپ، بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتى ئەزا-
لىرىنىڭ يارلىق ئېچىلىش ئۈچۈن ئەۋلادلىرىمىز-
نىڭ بۇ قانۇنىي تەلىپىمىزگە ئاۋاز قوشۇشىنى
يەنە بىر مەرتىۋە سورايمىز.
پۈتۈن دۇنيا تېچلىقسۆيەر
ئەللىرى - شەرقىي تۈركىستان
خەلقىنىڭ قانۇنىي تەلىپىگە ئاۋاز
بېرىڭلار!
خىتاي فاشىستلىرى - شەرقىي
تۈركىستان ھاۋاسىدا توختىماي
يۈرگۈزۈپ كېلىۋاتقان ئاتوم-يا د-
رو سىناقلىرىنى توختات!

«دۇنيا ماڭا قۇلاق سال!

خىتايدىن كېلىۋاتقان خەتەر زۇلۇملىرىنى!
(ياپونىيەدىن تاتىدىن)

نېمىشكە مېنىڭ ئېلىم، كاۋزە (!)،
دان تېرىغان جان ئېچىدە زارلانغا؟.
نەلىكتىن ئېلىم ئەركىنلىك مۇھتاج،
يەر ئاسمىنى بىز خىتايلارغا؟!
ئاتام دۈشمەن بىلەن ئېتىشىپ،
ئېتەي دېگەن چاغدا ئارمانغا،
ساتقۇنلارنىڭ كاساپىتىدىن
قانچە قېتىم نىشان قالغا...
يول قويۇپ مېنىڭ ئەتكەن يۈزلۈكى،
مۇبتەلا قىپ قويدى چىغانغا.
مەن ۋەتەنگە ئىشلىمىم، ئايرىلىپ،
كاداير تۇرۇم، تولغۇنۇم يىغلانغا.
مەن چىللىسام بۇلبۇلۇم يانغا،
خۇرۇم كەلسەمن شۇنى سىغدۇرغا.
خۇشال كۆرۈنگە قولۇمنى سۇنسام،
ئايلىنىپ كۆزلۈم ئازغانغا.
ئاخىر مېنىڭ ئاچىقىم ئالدىم
زۇلۇم - ئېتەم ياتقىنچانغا.
يەر - زېمىننى ياسىغۇ ئىلىم،
يەتمىش مىڭلىق ئولۇم جاھانغا-
نەگە ئايىم بار- ۋە بىر مېنىڭ،
قول بولۇپ قالىمۇ قانچە خىتايغا؟!
يا ۋە يولغا ئام بولغان ئېلىم،
قاچانغىچە كۆرمەي سۇسانغا؟!
كۆز يېشىدىن تولغان تۈپىدى
ئايلانغاندۇردى سىنالىقى مەيدانغا.
قورقۇتماق بوپ ئۇيغۇرنى ئېلىم،
كەستى قىلماقچى قىزغا، ئوغلانغا.
ئاخىر ئالدىم، ئاتوم دەستىدىن
قان كەلدى بۇ تۈركىستانغا!
يادرو دېگەن ۋابا دەستىدىن
بالا كەلدى ئۇيغۇرستانغا.
قەست قىلغانىنى پەس قىلماق بولۇپ،
چىقسا ئىدىم يەنە قىيىنغا.
ئەندى قارىپ تۇرسا ئۆكۈنچىسى،
ۋابا تارقىدىن جاھانغا.

ئەتەر ئۇيغۇلى

خىتاي ۋەھشىلىرىنىڭ ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستانغا كەلتۈرگەن ئەڭ ئېغىر بالايى ئاپەتلىرىنىڭ بىرى ـ ئاتوم يادرو پاجىئەسىگە قارشى دۇنيا خەلقىنىڭ ياردىمىنى سوراپ مىللىتىمىزنى ھازىرقى ئۆپكە جىگەر راكلىرىنىڭ ھالاكىتىدىن ساقلاپ قالايلى!

شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابىي مىللىي بىرلىك سېپىنىڭ مەخسۇس چاقىرىقلىرى.

ھەربىر شەرقىي تۈركىستانلىق ۋەتەنداشلار!

مانا، خىتاي ۋەھشىلىرىنىڭ ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاندا ئارقىسىپ كەلگەن ئاتوم ـ يادرو ئاپەتلىرى تۈپەيلى جەنۇبىي شەرقىي تۈركىستان بويىچە كۈن ساناپ كۆپىيىۋاتقان ئۆپكە جىگەر راكلىرىنىڭ مۇدھىشلىق پاجىئەلىرى ھەققىدە كەلگەن يېڭى ئۇچۇر خەۋەرلەرگە ئەمەلگە، بۇ خەۋەرلەرنىڭ بەزىلىرى تۆۋەندىكىچە:

ـ كېيىنكى ئۈچ يىل ئىچىدە جەنۇبىي شەرقىي تۈركىستان بويىچە قانات يايغان ئۆپكە راكىغا قارشى داۋالاش چارە كۆرۈلمىگەنلىكى سەۋەبىدىن 1986 ـ يىلى 150 مىڭدىن ئوشۇق كىشى ئېغىر زەخىملەنگەن ئىدى. ھازىر بۇ كېسەل يەنىمۇ كۆپىيىپ كەتتى.

بولتۇر يازدا ئۈرۈمچىدىن ئەڭ جەھەنەملىك (50×20) 22 قېتىملىق يادرو سىنىقىنىڭ كېيىن بۇ دىنى جىگەر راكى كۆپىيىپ، بۇ كېسەلنىڭ دەستىدىن ھازىر يالغۇز قەشقەرنىڭ ئارتۇش ناھىيىسى كۈنىگە 20 ـ 22 كىشى ئۆلۈۋاتىدۇ.

ـ ھازىر تۇغۇلۇۋاتقان بالىلارنىڭ ئىچىدە ئىمجان، غېرىپ ئەزا (كۆز يوق، بۇرنى يوق، قول ـ پۇتى قىسقىغۇ، دومبا) بوۋاقلار شۇنچىلىك كۆپىيىپ كەتكەنكى، ئۇلار بەخشەندە مەسۇملەر تۇغۇلۇشى بىلەن خىتاي ئوبۇرس جاللادلىرى تەرىپىدىن يوقىتىلىۋاتىدۇ.

ئۈرۈمچى بۇ مۇدھىش ئاپەتلەرگە قارشى جىددىي چارە كۆرۈش بۇياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە بۇ ۋەھشەتنى يوشۇرۇپ، پاكى باشقا ئاغرىقلارغا دۆڭگەپ ئاتوم ـ يادرو تەجرىبىسىنى توختىتالمايۋاتىدۇ...

ئەمىلىي دەلىللەر بويىچە لوماتلارنىڭ راستلىقىنى ئىسپاتلىۋاتىدۇ. مەسىلەن، ۋەتىنىمىزدىكى ئۈچ ۋەتەنپەرۋەر دوختۇرنىڭ بىزگە ھاۋالە قىلغان مەلۇماتىدا يوقۇرىدا قەيت قىلىنغان بوۋاقلار پاجىئەسىنى ئاشقىرى، جىگەر راكىنىڭ يېقىنقى ئەدەبىيات تۈرىدىن ئاقسۇ ۋىلايىتىدە قاراپ كېلىۋاتقانلىقى خوتەن ئەنە شۇ بىلەن ئېلىنغان ئىدى. ئەڭ ئېچىنىشلىق رادىئوسى ئۈرۈمچى يىل دىكا بولۇپ «يوقۇملۇق ئاغرىقلارنى ئەكىس ئەتتۈرۈش» دېگەن نام

ئاستانە ئۈرۈمچىنىڭ ئاقسۇ ۋىلايىتىگە 250 دوختۇر ئەۋەتىلگەنلىكى خەۋەر قىلىندى. ئۇرپان ۋىلايىتىدە 5 مەكتەپ يېپىلىپ قالغان (ئۈرۈمچى رادىئوسى 22 ـ يىل 8/1 ـ ئوقۇتقۇچى). باشقا خەۋەرلەرگە قارىغاندا جەنۇبىي شەرقىي تۈركىستان بويىچە مەكتەپلەرنى ئوقۇتقۇچى مۇتەخەسسىس يېپىلىپ قورقۇتۇش ئىشلىرى كۆپىيىپ كەتكەن. كۆپىنچە بىر جەنۇبىي شەرقىي تۈركىستان بويىچە ئوما غەلە ناھىيىلەرنىڭ يوللىرى ئېتىلىپ، ئۈرۈمچىدىكى زىيالىلارنىڭ بۇ زۇلۇملارغا ئېتىرازلىرى قىسقارغان، دېمەك ئۆتكەن يىل ئۈرۈمچىگە ئاپەت ۋە لىقلىقىنى ھۆكۈمەتكە سۇنغان بولسىمۇ قايتقان ئاتا ئاخۇنلۇق شائىر تېيىپجان ئېلىيېۋ يېقىنقى كۈنلەردە ئۆپكە راكىغا مۇپتىلا بولۇپ ئۆلۈمگە تېگىش قىلىنغان. ئىلىنىمىزنىڭ ئۆتكەن يىلقى 8 ـ سانىدا بۇ مۇدھىش ئاغرىقلار تۈپەيلى جەت ئەگەر توسقان كەلگەن چىقىپ بىرەر ئەتراپلىق مىللىي زىيالىيىمىزنىڭ بۇ ئىشقا پاجىئەلەر ئىچىدە ئۆلگەنلىكى قايغۇرۇپ خەۋەر قىلىنغان ئىدى.

موشۇ ئاپەتلەر تۈپەيلى ۋەتىنىمىزنىڭ قەھرىمان، ئەشىۋات، ئوزۇقلۇقلىرىنى يا بولسا، ھونىڭ قونغ ۋە ئىچكى خىتايغا ئېكسپورت قىلىش ئىشلىرىمۇ قىسقىرىپ (مۇھىم خېرىدارلار قوبۇل قىلماي) بولتۇر ۋەتىنىمىزنىڭ دېھقانلىرى ناھايىتى چوڭ زىيان تارتتى. مەسىلەن، تەنجىن شەھرى ئوزى زاكاز قىلغان 6 مىڭ تونا قوغۇننىڭ پەقەت 2 مىڭ تونىسىنى ئېلىپ، 4 مىڭ تونىسىنى ئالمىغان. بۇ پۈتۈنلەي يايىلغان خىتاي سودىگەرلىرى بولتۇردىن بېرى ئىچكى خىتاينىڭ مېۋىلىرىنى قوغلاپ تۇرۇپ، ئۈرۈمچى بىلەن ئېلىپ چىقىپ ناھايىتى چوڭ پايدىلارغا ئېرىشكەن. جەنۇبىي شەرقىي تۈركىستاندا 20 يىلدىن بېرى ھۆكۈمرانلىق قىلىپ كەلگەن ئامراتلىق بۇ مۇدھىش ئىسسىقلىقنى يەنىمۇ كۆپىيىپ كېتىشكە سەۋەب بولۇۋاتىدۇ.

ئەمما مىڭ ـ مىڭ ئەپسۇسكى، چەتئەللەردىكى بۇ مۇدھىش ئاپەتنىڭ پايانى، بىخەرلىكى ۋە ئاقىۋىتى ئاساسى مەقسەتلىرىنى بىلەن ئەنە شۇ ۋەھشىيلەرنى ئاشكارلىغۇچە

يالغۇز بىلمەسلىكى ئارقىسىدا بولۇپ، پەقەت قارشى تۇرۇمىنى يۈزلىگەن ئارا-
زىلىقلار كۆتۈرۈلمەيۋاتىدۇ. بۇنىڭ بىلەن بىللە، ئۇلارنىڭ خىتاي
ھېيلىگەرلىرى تۈزۈپ قويغان «خۇدا ياتلىرى ئارقىلىق خەلقىمىز
كۆپىيىدۇ، خۇدانىڭ ئەمرى» دېگەن ئەشۇقلارنى كۆچۈرۈپ «ئۆي-
قۇمۇلنى كېسەل»، «ئازايتىش ياخشى بولمىغانلىقىنى كېلىپ
چىققان يامان ئاقىۋەت...» — دەپ جەنۇبىي شەرقىي تۈركىستان
بويىچە، بەزى ئائىلىلەردە مەۋجۇت ئازلىقى پەيلى» دېگەن كۆزە
يۈزىنى يول بىرىپ خەلقىمىزنى ئالدىماقتا. بۇلغانغان بۇ
ئۇشۇم ياشلار رەنىي يۈزلۈك كۆچى بىلەن دۇنيادىن يىراقلاپ، ھېچ
كىمنى ياردەم سورىيالمايۋاتىدۇ. ئەلشەردارلىرى ئانىلار بىرمەنلۇما تقا
قارىغاندا بۇلتۇرقى كېيىنكى يېرىم يىل ئىچىدە جىنايەتلەر بىلەن ئۆلگەن
كىشىلەرنىڭ سانى 10 مىڭ كىشىدىن ئاشىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز
شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابىي مىللىي بىرلىك سېپى ۋە تەشكىلاتى ئىچى
تىشىدىكى پۈتۈن شەرقىي تۈركىستانلىقلارغا تۆۋەندىكى چاقىرىقلىرى
بىلەن مۇراجىئەت قىلىمىز.

1. ھەر بىر شەرقىي تۈركىستانلىق ئائىلە بىلەن ئۇ ئاپەتنىڭ
تۈپ سەۋەبىنى بىلىپ، پۈتۈن ئەنەنە بويىچە بىلەن قارشىلاشنى
شۇ ئىشقا سەۋەب يەنە قارشىلىقى كېرەك. بۇ ئاپەتنىڭ تۈپ سەۋەبى نېمە؟
بۇ ئاپەت ھېچ قاچان ھەمدە ھەرگىز مۇ خىتايلار تەشۋىق قىلىۋاتقان-
دەك «خۇدانىڭ ئايىتى» ئەمەس. قانداق تۇرمۇشنى بەخىرلىك
ياكى پەقەت ئولتۇرۇشتا يامان ئىلە رەھۇ ئەمەس. بۇ ئاپەتنىڭ ئىشى
خىتاي ئاپىتى بولۇپ، بىز ئۇنىڭدىن ئالاھىدە ھوشيار قىلغىنىمىزدە ئاق
ئاپەت ماۋزېدۇڭنىڭ 1956-يىلى «ئىشتانسىز قالساقمۇ ئاتوم قو-
راللىق بولىمىز» دېگەن ئىشى كېرەك. تېنىلىق ئۈچۈن ئىشچانلىق ئاتوم پالىگو-
نىغا ئايلاندۇرۇپ، تۇنجى بىزنىڭ ئەلنى قىسمەن يەلىككە ئايلاندۇرۇش-
سولاردىن تورا قالىشىغان يەردىن يىراق يەرلەرگە يەنى ئاللىقاچان-
نىڭ مەركەزلىرىگە شۇرۇپ قېشلاپ...؟ — دېگەن كىشىلەر ۋە ھېچ يەنە
قوروق بويىچە ئۇنىڭ ۋە تەشكىلاتلىرى جالالدلىرى ئەمەلگە ئاشۇرغان
ئاتوم قوراللىرىنى ئاتماقتا ئىدى. دېگەن ئىدىيە ئىشلىتىشكە بولسا ئىمە
بويىچە بۇ ئەھۋالدا خىتاي قاچاقچىلىرى لەنتىلىكلەرنىڭ ئاتوم پارتلىتىش
ئاغۇسىنى ساق قالدۇرۇپ، بۇنىڭدا كېيىنكى 3-4 يىل ئىچىدە ۋە
رەسمىي تېببىي تەكشۈرۈش نەتىجىسىدە قىلىنغان 800 دىن ئوشۇق بالىغا
قان بويىچە تەكشۈرۈش نەتىجىسىدە 99 % مىللىي، بىر خىتاي قىزنىڭ
لىنغانلىقى بودىكە ئۇلارنىڭ تولۇق ئەستايىدىل. شۇنىڭ ئۈچۈن
بىز بۇ كۈنلىكى ۋە بۇنىڭ كېيىنكى پۈتۈن قارشىلىقىمىزنى پەقەت ئا-
رىشى دۈشمەن خىتاي ۋە ھەشلىرىگە قارىتىپ، كولتۇق ۋە تەشكىل
شەرقىي تۈركىستاننىڭ بۇ ئىشتىن يەنە جۇج-مەجۇجلىرىغا قارشى كۈرە
ئاياق قىلىشىمىز لازىم.

2. موشۇ تولۇق كۈرەش يولىدا بىز دۇنيادىن ئاھايىتى چاپسان
ھەمسە ۋە تەرەپلىمە ھەرىكەت قىلىپ، پۈتۈن دۇنياغا مۇراجىئەت
قىلىپ، خەلقىمىز ئۈستىدىكى ھازىرقى ئەلەم ئېغىر ياخشى-ئاتوم
ياردەم ئاغرىقلىرىنى توختىتىشقا تۈزۈن بىللىق بەل باغلىشىمىز
كېرەك. چۈنكى بۇ غايەت مۇدھىش ھەم يىلتىزلىق خىتاي ئاپىتى
بىر نەچچە يىل ئىچىدە توگەتكىلى بولمايدۇ. بىز ئەتە يا ئۆگۈن
ئولتۇرۇق ۋە تەشكىل شەرقىي تۈركىستاننى قايتىشتە خىتاي پاس-
قۇنچىلىرىنى ئەبەدىي سۈرۈپ چىقىرىشقا ئىشىنىمىز. لېكىن ئۇنىڭ
بىلەن ئاغرىقىنىڭ كەمىدە 50 يىلسىز خەلقىمىزنى قۇتۇلدۇرالمايمىز.
مىز. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ئىشقا ئىلەتنى دۇنيانىڭ ياردىمى قولغا
كەلتۈرمەي تۇرۇپ ئەسلا توگەتكىلى بولمايدۇ. ياپون خەلقى خى-
روسىمادا ئاتوم پاجىئەسىنى ماناتا 40 يىلدىن بېرى توگەلمەيۋاتىدۇ.
سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى قوۋۇرەتلىك ئاتوم ياردەمچىلىرى چېرنوبىلدا
يۈز بەرگەن ئازغىنە ئاتوم ھالاكىتىگە قارشى دۇنيانىڭ ياردىمى
تىلەپ ئاۋاز قوختاتتى. خىتاي ۋە ھەشلىرى ھېچ قاچان بۇنداق

يارەدەملەرنى دۇنيادىن سورىيالمايدۇ. بىر ياردەمنى پەقەت بىز ئۆزىمىز
دۇنيا خەلقىدىن سورىشىمىز كېرەك. بىلەن ئۈچۈن ھەر بىر شەرقىي
تۈركىستانلىق ھەر بىر جەمئىيەت ئاللىقاچان مۇخبىرلارگە، يازغۇچى، ئالىم
ۋە سايادەت چىلەرگە، سودىگەرلەرگە، قىسقىسى ھەرقانداق چەت ئەل-
لىكلەرگە بېشىمىزدىكى بۇ ئېغىر دەردىنى توختىماي ئېيتىشىمىز كېرەك. بىز
بۇ خۇسۇستا ئۇيغۇر تىلى بىلەن كېتەبىرچە لەۋاياتلىق بىرمەنت تاتىلىنىد-
شىمىزنىڭ بۇ كۈللىق نەلىقىلىك مۇخبىرگە دېگەن دالىل سوزلىرى بىلەن،
بۇ سوزلەرنى ئۆزىۋاقتىسىدا دۇنياغا يەتكۈزگەن ئەھۋالنى تىۋالىلىك مۇخبىر-
دىن ئاھايىتى رازىمىز ۋە موشۇنداق كۆچۈرۈق پاتالىيەتلەرنىڭ ھەر كۈنى
دېگىدەك بولۇپ تۇرۇشىنى ئەلشە بېرىش قىلىمىز.

3. خىتاي ۋە ھەشلىرىنىڭ ۋەتىنىمىزدىكى بويىغىر ياشلىرىنى
توختۇتۇش ئۈچۈن يەنە بىر جەلق شەرت ئىختىساد. ياپون خەلقى
خىروسىما پاجىئەلىرىنى توختۇلۇش ئۈچۈن 100 مىللىيارد يۇئەننى
ئوشۇق پۇل سەرپ قىلدى. سوۋېت ئىتتىپاقى چېرنوبىل ھالاكىتىنى
توختىتىش ئۈچۈن ئۆتكەن يېرىم يىل ئىچىدە 6,7 مىللىيارد (ئومومەن
چىقىم 14 مىللىيارد) سوم سەرپ قىلدى. شەرقىي تۈركىستاندىكى يا-
جىئەلەرنى توختۇتۇش ئۈچۈن كەمىدە 10 مىللىيارد يۇئەن كېرەك.
بۇ پۇلنى خىتاي بېرەمدۇ؟ 10 مىللىيارد ئەمەس، ھازىرقى مۇھتا-
جلىرىمىز ئۈچۈن ئاجرىتقان 50 مىلليوننى قىسقارتىۋاتىدۇ.
بەھەن يېقىندا شەرقىي شىمالى شەرقىي تۈركىستاندا يېڭى تېپىلغان نېفت
يالغۇزىنى ئىچىش ئۈچۈن بىر مىللىيارد يۇئەن ئاجراتتى. ۋەتىنىمىزدە
يەرئاستى ئاتوم-ياتىرو ئەنقىلانلىرى، ئۈچۈن يەنە مىل-
ليارد-مىللىيارد پۇلنى بىزنىڭ يايلىقلىرىمىزدىن ئېلىۋاتىدۇ. يېقىندا ئال-
تايدا ئېچىلغان بىر ئالتۇن كانىدا 400 تونا ئالتۇن زاپاسلىق بارلىقى
مەلۇم بولدى. خىتاي بۇ ئالتۇننى بىزگە بېرەمدۇ؟ خىتاي ئارىسىم
ۋەتىنىمىزدە 510 مىڭ موپەردە كوسۇۋالغان جەرجۇلۇك يېرىلەرنى
زورلۇق بىلەن قولغا ئېلىۋېلىپ ئۇنىڭدىن ھەر يىلى 3 مىللىيارد،
400 مىلليون يۇئەن كىرىم قىلىۋاتىدۇ. خىتاي بۇ پۇلدىن بىزگە بېرەمدۇ؟
بەرمەيدۇ، دېمەك، ھەر بىر شەرقىي تۈركىستانلىق ئۆزىنىڭ قولى
ئۈچۈن تۇردە ئىشنى بىلىشى كېرەككى، بىز پەقەت ئۆزىمىزنىڭ بۇ ھالال
يايلىقلىرىمىزنى خىتاي ئىستىلاچىلىرىنىڭ قولىدىن تارتىۋېلىپ ئۆزىمىز-
نىڭ دەردىگە سەرپ قىلىشىمىز كېرەك.

دېمەك، بۇ غايەت چوڭ ھەم جىددىي مايات-ماماتلىق ئوتتۇرىسى
دېگەن سوز. بۇ كۈرەشنى بوخىستىم، مەر دىنسى، شەرقىي تۈركىستانلىقلار
ۋە ئوقۇغۇچىلار، ئومۇمىي ۋە ئىسراتىل ئىبارەتكە ئەسلىدە قويىدۇ.
كىمنىڭ ئۆز ئۆزىدىنى بولسا خىتاي قىلىۋاتقان ھازىرقى ھەمدەلىنى
ئوشۇق مىللىي زۇلۇملارغا قارشى پۈتۈن ۋۇجۇدىغا خەزەپ
ئوتىنى يېقىپ ئوچۇق كۈرەشكە چىقىدۇ. كىمنىڭ ئومۇمى بولسا
ئۆزى ئادەم ئۆلتۈرۈپ ئاپاملىرىدىنلا قارشى تەلسىتانلىقنى ئۈچۈن
ئومۇمى قىلىدۇ. كىمنىڭ ئىسرادىسى بولسا قالغان ئومۇرىنى پە-
قەت خىتايغا قارشى كۈرەشكە قارىتىدۇ. ئۇنىڭ بىلەن ئەنقاليول
يوق. ئەگەر ئاشۇ يول بولسا ئۇ پەقەت خائىنلىق، ئاسىيلىق بولىدۇ.

شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابىي مىللىي بىرلىك سېپى ۋە تەشكى-
لاتى ئىچى تىشىدىكى پۈتۈن شەرقىي تۈركىستانلىقلارنى ۋە ئەللىلىرىمىزنى
بىزنىڭ بۇ قۇۋۋەتلىك ئوچۇق چاقىرىقىمىزغا قوشۇلۇپ، مۇنداق كېيىنكى
ئەلگە شەرەپلىك كىشى تولۇق ۋە تەشكىل شەرقىي تۈركىستاننىڭ
ئەبەدىيلىك ئىستىقلالى ئۈچۈن ئۇچۇنچى ئىنقىلاب پىقاسەرپ
قىلىشقا دەۋەت قىلىمىز!

ياشىسۇن شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ تولۇق ئۈچ-
ۈنچى ئىنقىلابى!

يوقالسۇن ئاۋخى دۈشمەن خىتاي سۆتسىيال
جاھانگىرلىكى!

خىتاينىڭ ئاتوم-ياتىرو پالىگونى يوقىتىلسۇن!

ئۆلۈك ۋە تىرىكلىرىمىز شەرقىي تۈركىستاندا شىركۈن - شۇ سانائەتلەر ۋە خىتاي قارا نىيەتلىرى نىمە قىلماقتا؟ خىتايلىق ھەرقانداق جىنايىتنى ئاشكارىلاپ ئۇلارنى تىلىشە - بۇ مىللىتىمىزنى خىتاي ۋەھشىلىرىدىن چاپالمىسىنى ئەمگە قۇتۇلدۇرۇشنىڭ ئالدىنقى شەرتىدۇر.

شەرقىي تۈركىستان مىللىي بىرلىك سېپىنىڭ مۇھىم چاقىرىقلىرى

ھەربىر شەرقىي تۈركىستانلىق ۋەتەنداشلار!

«شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى» نىڭ شۇ يىل بېشىدىن بېرى ئۇقۇم سانلىرىدا خىتاي ۋەھشىلىرىنىڭ ئاتوم-يادرو سىناقلىرى تۈ-پەيلى كېلىپ چىققان ئاپەتلەر ھەققىدە تەلەيۈك ئىچىگە جىددىي ئاگاھلاندۇرۇش بېرىپ ياتقانلىرى، ۋە تىنىمىزنى خىتاي ئىشتوردىنشكى يىلى يەتتە ئىشغال ئەتمىشلىك قاتىلىرى، مىللىي ئىشقىلىرىمىزغا قارشى كەلگەن توھمەتلىرى ۋە مىللىي قىيىنچىلىق ئىشتارىنى ئاشتىن ئۆزلۈكسىز قىلىپ كېلىۋاتقان ھىيلە ئەيۋەتلىرى ھەققىدە؟ بۇھەم ھەلۇماتلار بىر ئىلىپ كەلمەيۋاتقانلىقىنى ھەممىڭلار بىلگەن ئەلۇم. بىز بۇنىڭ ئىزلىنىشىمىزنىڭ بىرسانى خىتاي ۋەھشىلىكلىرى ئەرىپىدىن شىركۈن-شۇ سانائەتلەر ۋە ئاتىمىپ يىر-دىلىۋاتقان يەنە تۇرۇپ قەيتىشنى ئالاھىدە مەلۇم قىلىپ، ھەر بىر شەرقىي تۈركىستانلىقنى بۇ قەبىلەرگە قارشى جىددىي ھەم ئوموميۈزلۈك ئۇچۇق سىياسىي كۆرەش ئېلىپ بېرىشلىرىنى ئۈمىد قىلىمىز.

بىرىنچى: مەشھۇر ئۇيغۇر ئاتوم ئوتۇم زىيانلىق ھوكۈمەتنىڭ شۇ يىل 6-مارت چىقارغان مەخسۇس بايانات: 1986-يىلىنىڭ بىرىنچى نويابىردا كىنانىڭ قەشقەر، خوتەن ۋە قىزىلسۇ قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستى بويىچە قانات يايغان ئېغىر جىگەر يەللىغى ئاغرىقىنىڭ خەلق پىرتوتەلەپ ئۆزگىرىلىپ كۆلۈنۈپ نازارەت ئاستىغا ئېلىنمىدى. بۇ ئاغرىق شۇ جايلار-دىكى سۈيىنىڭ بۇلغىنىشىدىن كېلىپ چىققان بولۇپ 120 مىڭ-دىن ئوشۇق كىشى ئاغرىدى. چىقىم %30 كە يەتمەيدۇ...» دېيىلىپ، گويا خەلقىمىز ئاتەھەم بولۇشقا چاقىردى. مانا بۇ شېپىر قىلىپ يالغان بايانات بولۇپ، بۇ سىياسىي جەھەتتە خەلقنىڭ بۇنىڭ قارشى كۆچلۈك نارازىلىقىنى باستۇرۇشنى مەقسەت قىلىدۇ. مۇدھىش ئاتوم-يادرو ياخشى ئىسىنى سۇ-دىن پەيدا بولغان زەھەرلىك ئاغرىق قىلىپ، كىچىكلىكنى كۆرۈش-تىپ خەلقىنى جىنسىنى كۆزدە تۇتماقتا. ئەگە ھېلىمۇ تېخى بولسا بۇنىڭ بىلەن ئۇچرىغان كىشىلەرنىڭ سانى 200 مىڭدىن ئېشىپ، ئۆلگەنلەر 10 مىڭ كىشىدىن ئاشىدۇ. بۇ ياخشى ھازىرمۇ داۋام قىلماقتا. بۇ مۇدھىش ھالاكەتنى تىلغا-ئېلىپ، كۆپچى-لىك يەنە ئېنىقلىماق يولى ۋە ئۇنى نازارەت ئاستىغا ئېلىنىپ يىمىنىلىق خەلقنىڭ نەلگەنلەرنى كىيىن ۋە بۇ ئاھالىنىڭ جۇلاغ ئىشقا

سەرىپ قىلىنىش ئۇغان مىللىيادىر-مىللىياردلىغان پۇللارنى بىجىرە باشقا ئىشلارغا سەرىپ قىلمادۇق؟ ئۇلارنى كىيىن يېپىشىپ ۋە بولۇۋاتقان يەرلىرى ھەر بىرلىرى ئارا زەھىشتا بىر ئالدى. ھە-سىلەن، قەشقەر ۋە ئەۋرى ۋادىنى دى مىڭ ئوقۇستەركە ئاق ھالەتكە يېڭىزۇر، ئۈچ مىڭ «ئىبىي بۇنكىتتە» ئىجىپىي زاي-رىلىقلارنى تۈگەپ دەرگە قامشىلىدى. بۇ ھەرىپ نازارەتلەرنى تىجىمى نىمە بولۇۋاتىدۇ؟ بۇنى ھېچ كىم بىلمەيۋاتىدۇ. بىز شۇنىڭ بىلەن بىز ئاۋام بولۇۋاتىمىز، بۇھىچ قانداق كىلىمىي تېخنىكىلىق سالاھىيەتكە كېلىپ بولغان يالغانچى ئەۋلادلار ئېچىپ چولاق يالاقىلەرنى كىلتۈرۈپ چىقىرىش، بىرلا ھوشىيارلىق بىر ياماننى يالغان بولۇۋاتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر بىر شەرقىي تۈركىستانلىق «شەرقىي تۈركىستان ئاۋازىنىڭ» شۇ يىل بىرىنچى سانىدا ئېلان قىلىنغان خەلقئارا قانۇنىلىلە دۇنيا جەمئىيىتىگە قاتتىق تەلەپ قويۇپ، ھازىرقى ھەر بىر ئارا ۋادىنى قەتئىي تۈردە تەكشۈرۈش لازىم. ئۇلارنى شۇ ھالاكەتلىك تېپىلغان ئۈ-سۇللار بويىچە دۇنيا خەلقىگە مۇراجىئەت قىلىپ، ۋە تىنىمىزنى بۇ مۇدھىش ئاتوم-يادرو ھالاكىتىدىن قۇ-تۇلدۇرۇش ئۈچۈن يېڭى كارلىق بىلەن كۈرەش قىلماق لازىم.

ئىككىنچى: تىلغا ئېلىنغان بۇ قەبىھ ئىشلاردىن خەۋەر قارىغاندا، زىيانلىق ھوكۈمەت شۇ يىل بىرىنچى ئاپرېل ئايلىرىدا خەلقنىڭ 10 مىڭ كىشىلىك كادىرلارنى قىسقارتىپ، ئۇلار بەرىلگەن سىياسىي قانۇنىي مەھكىمىلەرنى يېڭى چەتلەشتۈرۈپ ئۇلارنى قادىرقىلمايدۇ، كىملەر قىسقارتىلىپ، نىمە ئۈچۈن سىياسىي قانۇنىي مەھكىمىلەرنى كۆچەيتىش زۆرۈر بولۇپ قالدى؟ بۇ مەسىلە مانا مۇشۇ تىنچلىق سوتىيالىزىمنى ئايىپلە كىيىنمەيدۇ. شۈبھىسىزكى، مىللىي كادىرلار قىسقارتىلىپ خىتاي كادىرلىرىنىڭ سانى ئاشۇرۇلىدۇ، چۈنكى ھازىرقى ھەممە سىياسىي قانۇنىي مەھكىمىلەر خىتايلار قولىدا بولۇپ، بۇ ئورۇنلاردا مىللىي زادىلار قوبۇل قىلىنمايدۇ. بىرىنچىدىن، زىيانلىق جامائەت خەۋىپسىزلىكى ئازىيىدىن يېڭى بىر ئەلگە يېتىلىش ئۈزلۈكسىز خىتاي جاللاتلىرىنى چىقاردى، مانا مۇشۇ خىتاي جاللاتلىرى كۆپەيمەكتە. مىللىي خىتايلارغا قارشى ئۇغان جاللات

پلانېتىمىزنى ئاتوم-يادرو ھالاكىتىدىن ئەبەدىي ئەمىن قىلايلى!

ئاتوم-يادرو ھالاكىتىگە قارشى ئالمۇتا سايلىغۇچى-لىرىنىڭ خەلقئارا كونگرېسىغا خەت.

قىممەتلىك ۋەكىللەر!

مىسلى بولمىغان ئىنسانىيەتنى ئىنسانىيەت ئۈچۈن ھازىرقى ئەڭ جىددىي خەتەرلىك ئاتوم-يادرو ھالاكىتىگە قارشى خەلقئارا ئىتتىپاقلىشىش مەقسىتىدە قازا-قىستاننىڭ پايتەختىدە ئېچىلىۋاتقان كونگرېس ئۈچۈن. مەن موشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ سىلەر-نى قازاقىستاننىڭ ئەڭ يېقىن خوشنىسى ۋەتىنىم شەرقىي تۈركىستاندىكى خىتاي-نىڭ ئاتوم-يادرو پاجىئەلىرى ئۈستىدىن خەۋەردار قىلىپ ئۆتمەكچىمەن.

تېخى سىلەرنىڭ ئېسىڭلاردا بولسا كېرەك، خىتاينىڭ سابىق دىكتا-تورى ماۋزېدۇڭ 1960-يىللىرى: «ئىشتانسىز قالساقمۇ ئاتوم قورالىغا ئىگە بولۇشىمىز كېرەك» دەپ دۇنياغا جار سالغانىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ كۆزىنى بىرىنچى شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئەڭ قەدىمىي ھەم باي ۋەتىنى شەرقىي تۈركىستاننىڭ شىمالىدىكى ئۇرانلىق ئالتايغا، ئىككىنچى كۆزىنى جەنۇبىدىكى نېفىتلىك تارىم ئويمانلىقىغا ئارتىپ تۇرۇپ ئېيتقان ئىدى. چۈنكى ئۇ بۇ مۇھىم قارىشىدا ئالتاينىڭ ئۇرانى بىلەن تارىم ئويمانلىقىدا ئاتوم سىنىقى سىناپ، ئۇرىكىشۇنى ئاۋۋالدىن بېرى خىتايلارغا بويسۇنماي كەلگەن شەرقىي تۈركلەرنى ئاتوم كۈچى بىلەن بويسۇندۇرۇشنى مەقسەت قىلغان ئىدى. ئۇ كۆزلىگەن بۇ مەقسىتىنى شۇ چاغدىكى شىنجاڭ سېكرېتارى ۋاڭ ئىنماۋ ئارقىلىق مەخپىي ھالدا ئەمەلگە ئاشۇرۇپ، خىتايلىقلار ئەڭ قىممەتلىك ئاتوم ئىنىستىتۇتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاتوم ئۇسكۈنىلىرى تارىمغا ئورۇنلاشتۇرۇلغاندىن كېيىن ئەڭ دەسلەپكى ئاتوم بومبىسىنى ئۇچۇرۇشقا تەييارلاندى. خەلقئارا جەمئىيەتلەرنىڭ شەرقىي تۈركىستاندىكى ئوت يېقىش، ھاۋا ئېلىنىشى يەرلەردە ئۇرۇش سىناقلىرى. ۋاڭ ئىنماۋ ماۋنىڭ بۇ قاباھەتلىك بۇيرۇقىنى بو-يىسى ماۋنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ئاشۇرۇپ تۇرغان.

مانا موشۇ ۋەھشىي ھەم زەھەرلىك بىر ئويۇنچۇق ئىلگىرىكى تارىم ئويمانلىقىنىڭ سۇ ۋە ئاسمانلىرى - ئۇچۇق ھاۋادا خىتاينىڭ بىرىنچى ئاتوم بومبىسى پارتلاپ، ئۇ شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئۇچۇق ھاۋاسىدا 45 يىل ئىچىدە 35 قېتىم پارتلىدى. بۇنىڭ بىلەن خاتىرجەم ياشىغان تارىم ئويمانلىقىنى ماكان تۇتقان قەشقەر، خوتەن، ياركەند، ئاقسۇ، كۇچار، كورلالاردىكى 20 مىليوندىن ئوشۇق ئاھالە نەتىجىدە ھەر خىل كېسەللىككە گىرىپتار بولۇپ، ئۇلاردىن ئاغرىغان بىر مىليون-دىن ئوشۇق كىشىنىڭ 150 مىڭى ئۆلدى. ئەگەر بىز خىتاينىڭ شىمالىدا تۇرۇپ، لانجۇدىن خىتايلاردىن بىر مۇ كىشى ئۆلمىدى. ئۈرۈمچىدىكى تىببىي ئىنستىتۇتتا مۇشۇ جەريانلاردا قىيىنچىلىقتا قالغان كىيىپ يازىدىغان گۇمانلىق نەغان 300 كىشى تەكشۈرۈلگەن. بۇنىڭ 99% ئۆلۈم بىرلا خىتاي قىزى بولغان. ئۈ-رۈمچى رادىئوسى بۇ خىتاي قىزنىڭ ئۇيغۇر تىلىدىكى يولى بىلەن ساقايغان-لىقنى تالاش ئىسمى نەشر قىلدى.

مىسلى ۋەتىنىم شەرقىي تۈركىستان خەلقى نەتىجىدە يەڭ بولغان بومبا-ھەسى ئاتوم ئاغرىقى ھازىر موشۇ نەتىجىدە داۋام قىلىپ، كىشىلەر ئۆلۈۋا-تىدۇ. بۇنىڭدا ئىلگىرى سەۋەبى يول بېرىۋاتىدۇ. بىر تەرەپتىن، بۇ ئاغرىق ئاغرىقنى تۈگىتىش ئۈچۈن خىتاينىڭ ئۆزىنىڭ كۈچى يېتەلمەيدۇ. ئەگەر خىتايلار بۇ ئاغرىقنى قەلبىدىن يوشۇرۇپ، دۇنيانىڭ ياردىمىنى سورىسا بولاتتى. ئىككىن-چىدىن، خىتايلار بۇ ئاغرىقنى تۈگىتىش ئۈچۈن ھېچ قانداق يول ئاچمىغىنى يوق. ھەتتا 1988-يىلى بۇ ئاغرىق ئادەتتىن ئاشقىرى كۆچۈيۈپ كەتكەندە (ئۇچ ئاي ئىچىدە 140 مىڭ كىشى جىگەر راكى بىلەن ئاغرىغان) يەرلىك سەھىيە نازارىتى بېجىڭدىن 10 مىليون يۈەن سورىغان ئىدى. بېجىڭ ئۇنىڭ بېرىشنى ناماياندە سىلكىتىپ كېچىكتۈرۈپ بېرىشى نەتىجىدە ساقلاپ قېلىشقا بولىدىغان مىڭلىغان ئاغرىقلار ئۆلۈپ كەتتى.

مەن قازاقىستان پايتەختىدە باشلانغان سىلەرنىڭ بۇ دۇنياۋى كونگرېسىڭلاردىن شۇنى سورايمەن، ئۇ كۈنلەردە دۇنيادىكى ئاتوم-يادرو ھالا-كىتىگە ئەڭ ئېغىر خەۋپ سالىدىغان مىسلى ۋەتىنىم شەرقىي تۈركىستاننىمۇ بىر نەزەر سېلىپ قويۇڭلار، خىتاي ھاكىمىيەتلىرىنى «دۇنيا قىشلىقلىرى ۋە دۆلەت بولۇپ ئۈچۈن يېقىنلىشىلەرنى يوقىتىش - شەرقىي تۈركىستان سىلەرنىڭ دوستى» دەپ بىلەلەيدۇ. ئۇچۇن شەرقىي تۈركىستان خەلقىنى قۇربان قىلىۋاتقان

ئاق ئاتقا ئاتكۆزلەن قىزىل قان

«شەرقىي تۈركىستان ئىسلام پارتىيىسى» ئامېرىكىدىكى تەشكىلىي مەنبەسى خەۋەرلەر

ۋەتىنىمىزدىن كېلىۋاتقان تۈرلۈك خەۋەرلەرگە ۋە خىتاي ئاخبا-راتلىرىنىڭ تۈزلىرىنىڭ مەتبۇئاتلىرىغا قارىغاندا، قەشقەر ئاقتۇ ناھىيە (كوتۈكلۈن) ئىسىملىك يېزىسىدا شۇ يىل 5.6-ئاپرېل كۈنلىرى «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام پارتىيىسى» قوشۇنلىرى بىلەن خىتاي ئاجا-ۋۇزچى چېرىكلىرى ئارىسىدا بولغان جەڭدە قوماندان نىيازى يۈسۈپ باشلىق 16 نەپەر ئىسلام جەڭچىسى شەھىد قىلىنغان ئىدى. 7-ئاپرېلدىن 12-ئاپرېلغىچە بولغان جەڭلەر ئاقتۇ ئەتراپىدىكى قارلىق تاغلاردا داۋام قىلغان.

ئۈرۈمچى رادىئوسىنىڭ 1-3-مايدىكى خەۋەرلىرىدە «مۇجاھىتلار قارلىق تاغدا قورشاۋدا يوقىتىلدى» دېگەن خەۋەرلەر ئېيتىلسىمۇ، بۇ جەڭلەر تىنىمسىز داۋام قىلغان. بىر بولۇمدىكى ئىسلام قوشۇنىنىڭ ئاتلىق جەڭچىسى تۇلۇپ بىرىسى قىسراپ چۈشكەن. ئىككىنچى بولۇمدىكى سەككىز يۈسۈپنىڭ كېيىن قوشۇنغا باش بولغان مۇھەممەت قاسىم باشلىق 9 جەڭچى تۇلۇپ يەنە بىرلىشىپ چۈشكەن. مەھەللىدىن خەۋەر-لەرگە قارىغاندا، بۇ ئۈرۈمچى رادىئوسى ئىسلام قوشۇنلىرىنىڭ قەشقەرى «ئۇلۇغ شەھىد قاسىم غازى!» دەپ تۇلۇپ، بۇ جەڭدە ئۆلگەن 15 جەڭچى ئىسلام ئەسلىم بولغان. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن 12-ئاپرېل كۈنى ئۈرۈمچىدىكى مۇسۇلمانلار شەھىدلەر ئۈچۈن ئۇزۇن-ئۇزۇن بولغان. مەلۇم بولۇشىچە، يەنە بىر خەۋەرلەرگە قارىغاندا، قارغىلىقتىكى مىللىي ئىستىقلال ئۈچۈن بولۇپ ئۆتىدۇ.

خىتاي دائىرىلىرى بۇ قوزغىلاڭ توغرىسىدا كېيىنكى ۋەقەلەر ھەققىدە خەۋەر قىلمىسا، ئۇلارنىڭ ئورنىغا ئىسلام پارتىيىسى تارىخىي ھەم نەزەرىيە تەرەپتىن قارىغاندا ئۇلارنىڭ ئادەتتىكى تۇخۇملىرى ئۆتۈپ ئۇتتۇرۇپ، ئۇلارنى ئۆزى ھەم تىلىدا يېنىدە كەلگەن بۇرۇنقىدەك باشلىدى. ئىچكى ئىسلام پارتىيىسى ئەزالىرى قاتتىق تازىلاپ، مەسىلىلەرنى ئەسلى «ئۇيغۇرلار» دېگەن نامغا مەجبۇرلاپ يەنە تەشكىلىي ۋە قوزغۇلۇش باشلىدى. ئۈرۈمچىدە تەييار بولسا ئاساسى ئەرەب سەيىدلىرى ئەگەر ئىسلام تونۇشنى كەڭ تۈزۈپ، مۇسۇلمانلار ئەللىرىگە ۋە باشقا ئىسلام پارتىيىسى بويىچە ئىسلامىي جامائەتلىرىنى يوقۇتۇلغان باشقىچە چەكلەشنى ئۆز ئىچىگە باشلىدى.

سېپىد نىيازنىڭ شۇ يىل 25-مايدا ئەردەبىيدە ئېلان قىلغان سەپىرى ھەققىدە بىر مىللىي زىيالىي شۇنداق دېگەن: «سېپىد نىيازى خۇد بۇ-گەن (مەكسىدىپ كۆتۈرۈلگەن) باشلىغانلارنى بىرى ئەڭ ئىنكارچىلىقتا قەدەم تاشلىدى. ئەگەر ئۇنى ئايا يېزىغان كىشى بولمايدۇ. مەن ئۇنىڭ يالغان ئەقىللىق «بۇ ئىمامنى خۇدا ئالغان» دېگەن گەپنى دېمەيمەن. بىز ھەممىمىز ئەنسىزلىكلەر، سېپىد ئىئەيىنى ئەمەس مۇشۇ ئۆلۈم ئۆتكۈزۈپ تۇرۇپ كۆڭۈل بۆلۈشىمىز!

ئۆچمىگە چىققان جىنايەتلىرىنى چىن ئىنسانىيەت ۋە رەزىللىك روھىنى بىلەن ئېيىپلايمىز، شەرقىي تۈركىستانغا ياردەم قىلىڭلار!

ي. مۇخلىسى
پايزىخوجى

خاسىيەت ماۋ ئۆزىنىڭ ئاتوم زەھەرلىرى بىلەن پۈتۈن دۇنيا ھاۋاسىنى زەھەرلىمەكتە. بۇ كارىكاتۇرا 1970-يىلى پاۋدا گېزىتىدە بېسىلغان.

خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ بۇ يىلقى ئۈچىنچى مىللىي تازىلاش ھەرىكىتى، ئەشەددىي نوپۇس سىياسىتىنىڭ ياش ئەۋلادلارغا قارىتىلغان نەسىلسىزلەندۈرۈش قەستى ۋە ئىسلام دىنىمىزغا قارشى قەبىھ تەقىپلىرى

شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابىي مىللىي بىرلىك سېپىنىڭ مۇھىم ئۈچ ئۇختۇرۇشى

1. تارىخىي دۈشمىنىمىز خىتاي دىكتاتورلىرى شۇ يىل 7-ئاينىڭ 15-دىن باشلاپ ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاندا 3-قېتىملىق ئومۇمىي يۈزلۈك مىللىي تازىلاشنى باشلىدى. مەلۇمكى، خىتاي دىكتاتورلىرى ئۆتكەن بۇ بىرىنچى مىللىي تازىلاشنى شۇ يىل باشلىرى تارىم نېفىت تويىغا يىغىلىپ چىققان نارازىلىقلارنى باستۇرۇش مەقسىتىدە ئاقسۇ، كورلا، ئۈرۈمچى، تۇرپان، قۇمۇل، قارامايدا ئىنۇسىنى ئېلىپ بېرىپ، مىڭلىغان ۋەتەنپەرۋەرلىرىمىزنى قاماققا ئالغان ئىدى. ئىككىنچى تازىلاشنى يۇقىرىقى بىرىنچى تازىلاشنىڭ نەتىجىسىدۇر. ھەر يەرلەردىن قېچىپ بېرىپ قەشقەرنىڭ تاق تاغ (كۆكلۈن) دامىنىدىكى [illegible] قۇرۇلغان «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام پارتىيىسى» شۇ يىل ئاپرېل بېشىدا قورال كۈچ بىلەن باستۇرغانلىقىنى كېيىنچە سۈرۈشتۈرۈپ [illegible] چىلىرىمىزنى تازىلاش باھانىسى بىلەن 7-ئاينىڭ 15 گىچە داۋام قىلدۇرۇپ 6900 كىشىنى قاماققا ئالدى. ھازىر ئېلىپ بېرىلىۋاتقان 3-تازىلاشنى يۇقىرىقى ئىككى قېتىملىق تازىلاشلاردىن كېيىن پۈتۈن شەرقىي تۈركىستان بويىچە كۆتۈرۈلگەن نارازىلىقلارنى پۈتۈنلەي تۈگىتىۋېتىش قەستىدە «[illegible] قەتئىي ۋە تولۇق تازىلاش» دېگەن شۇئار ئاستىدا ناھايىتى جىددىي ھەم قەتئىي تۈردە ئېلىپ بارماقتا. دېمەك، بۇنىڭدىن مەلۇم بولىدىكى، بۇ يىلقى بۇ ئىككى قېتىملىق مىللىي تازىلاشلارنى ئۆتكەن يىلقى 19-ماي ۋەقەسى باھانىسى بىلەن قاماققا ئالغان 18 مىڭ كىشىگە قوشساق ھازىر جەمئىي ۋەتىنىمىزنىڭ تۈرمىگە تاشلانغىنىنى كۆرىمىز.

بۇ قېتىم باشلانغان 3-مىللىي تازىلاش بويىچە بىلگىنىمىزگە ئاساسلانغاندا، كېلىۋاتقان خەۋەرلەرگە قارىغاندا، شۇ يىل 9-ئىيولدىكى كورلىدىكى تازىلاشتىن كېيىن (بىز بۇرۇن بۇ ھەقتە خەۋەر قىلغان) 22-ئىيول غۇلجىدا چوڭ تازىلاش بولۇپ، شەھەر باشلىق ئۈچ كىشى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغان. مۇھەممەت ئىمىن باشلىق 16 كىشى 15 يىللىقتىن تۈرمىگە كېسىلگەن. ئىيولنىڭ بېشىدىكى 22 [illegible] ئۈرۈمچىدە 900 كىشى، 24-ئىيول ئاقسۇدا 240 كىشى قولغا ئېلىنغان. 26-ئىيول قارامايدا بىر كۈندە 90 كىشى قولغا ئېلىنغان. كېيىن بۇلارنىڭ سانى 200 دىن ئېشىپ كەتتى. بۇ تازىلاش شۇ يىل ئىيول ئاخىرىدىن 2-ئاۋغۇستقىچە داۋام قىلىپ، ئاخىرىدا تەلتۆكۈس يۈرگۈزگەن [illegible] قولغا ئېلىنغان ۋە كېيىن خىتاي كومپارتىيىسى سىياسىي بيۇروسىنىڭ ئەزاسى ۋە مۇداپىئە مەسئۇلى چاۋشى كەلگەندىن كېيىن ئىنتايىن كۈچىيىپ كەتتى.

ئۈرۈمچىدىن دوستلىرىمىزنىڭ 12-ئاۋغۇستتىكى يېڭى خەۋىرىگە قارىغاندا، چاۋشى كەلگەندىن بۇيان خوتەن، ئاقسۇ، كۇچار ئەتراپلىرىدا «مىللىي بۆلگۈنچى ئۇنسۇرلارغا قاتتىق زەربە بېرىلگەن». 16-ئاۋغۇست غۇلجىدا [illegible] پارتىيە يىغىنى بولۇپ، بۇ يىغىندا چاۋشىنىڭ ئەسىرى كۆچى يىغىلغان، چاۋشى [illegible] كېيىن [illegible] ماقالىدا چاۋشىنىڭ [illegible] قاتتىق قوللۇق ھەمىلىنى تولۇق تۈردە قوللاپ-قۇۋۋەتلىگەن. ھازىر ۋەتىنىمىزدە يېڭىچە مىللىي باستۇرۇش دىكتاتورىسى ئىنتايىن كۈچىيىۋاتىدۇ.

بىز بۇ بىرىنچى مەسىلە ئۈستىدە ھەربىر شەرقىي تۈركىستانلىق ۋەتەنداش-لىرىمىزدىن شۇنى سورايمىز. خۇددى بىز گېزىتىمىزنىڭ 100-سانىدا قەيت قىلغىنىمىزدەك، خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى ئۆزىنىڭ شەرقىي تۈركىستاندىكى زۇلۇم دىكتاتورىسىنى ئەسلا بوشاتمايدۇ. بىز ھەممىمىز قەتئىي جۈرئەتلىك بولۇشىمىز كېرەك. نېمىشقا ئۈچۈن خىتايغا قارشى ھەقىقىي ھەم قەتئىي روھىمىزنى جارى قىلىپ، خىتاينىڭ ھەر قانداق باستۇرۇشلىرىدىن ھەرگىز قورقماسلىقىمىز كېرەك. چۈنكى قورقاقلىق مەغلۇبىيەت ئۆلۈمدۇر. قورقماسلىق ساداقەتنىڭ روھى، ئىسپارتانىڭ قۇۋۋىتى، ئازادلىقنىڭ ئىرادىسىدۇر. ئەگەر بىز ئۆزىمىزنى مۇشۇ ئۆلۈم ئۈچۈن روھقا ئىگە بولساق ئەلۋەتتە خىتاي ۋەھشىلىرىنى ئانا ۋەتىنىمىزدىن ئەبەدىي قوغلاپ چىقىرىدىغان باشقا شەرتلەرگە چوقۇم ئىگە بولىمىز. ھەربىر شەرقىي تۈركىستانلىق بىزنىڭ بۇ ئىرادىمىزگە قەتئىي سادىق بولۇشلىرى لازىم.

2. يېقىندا بىزنىڭ قولىمىزغا ۋەتەندىكى بىر گۇرۇھ دوختۇرلاردىن يازغان خەت يېتىپ كەلدى: ھەملىدار ئايال [illegible] ئۆلتۈرۈلگەن. ئۇنىڭدا شۇلار يېزىلغان: ئاتا-ئانا مەجبۇرى خىتاي دوختۇرلىرى تۇغۇتنى چەكلەش سىياسىتى بويىچە كۆپلىگەن [illegible] بوۋاقلارنى [illegible] شۇ يىل 7-ئىيولدا [illegible] ئۈچ ياشقا [illegible] بالىلارنى ئەڭ [illegible] تامامەن نەسىلسىزلەندۈرۈش ئۈچۈن [illegible] ئۆلتۈرۈلگەن [illegible] تۈردە [illegible] قىلىشقا باشلىغان، ياش ئۈچۈن ئاتا-ئانىلار [illegible] پۈتۈن خەلقىمىزنى خەۋەردار قىلىشقا [illegible] ۋەتىنىمىزدىكى ئىنسانىي مەسئۇلىيەتلىرىمىز، ياشلىرىمىزنى [illegible] ساقلاپ قالالايمىز. بىز مانا بۇ ئۈچۈن ھەقىقەتەن [illegible] بۇ قەستنى ۋە ئۇ ئەۋلادلىرىمىزنىڭ [illegible] ۋە خەلقىمىزنىڭ مۇداپىئە [illegible] ئاساسىي [illegible] قىلىشىمىز لازىم. بىز ھەربىر شەرقىي تۈركىستانلىق ۋەتەنداشلىرىمىزدىن شۇنى سورايمىز: بۇ تولۇمسۇز خەۋەر [illegible] چوڭ قەستنى [illegible] بىزنىڭ [illegible] خىتاي ۋەھشىلىرىنىڭ جىنايىتىنى پۈتۈن دۇنياغا پاش قىلىشىمىز، خىتاينىڭ ھەر قانداق كۆلىمىدە، پىچىنىيە، ئاماللىرىنى قەتئىي [illegible] قىلىشىمىز لازىم.

3. خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى يۇقىرىقى مىللىي تازىلاشلار داۋامىدا ھەر قانداق مۇسۇلمانچىلىق ئىشلىرىنى چەكلەش ئۈچۈن شۇ يىل 16-ئاۋغۇستتىن باشلاپ ۋەتىنىمىزدىكى 19 مىڭ مەسچىت ۋە 200 دىن ئوشۇق چوڭ بازارلاردا دىنىي ئىشلارنى باشقۇرۇش گۇرۇپپىلىرى» قۇرۇلغان. مەلۇمكى، بۇ مۇستەملىكىچىلەر 1985-يىلىدىن باشلاپ ئاماللىق كېيىن 100 مىڭلىغان ئاتالمىش بىلەن مەك-تەپلەردىن تىل خەت ئېلىپ، ئالىي مەكتەپلەردە خىيى ساقچى بولۇملىرىنى قۇرۇپ، خەلقىمىزنىڭ ھوقۇقى ئىشلارنى ئاياغ ئاستى قىلغان ئىدى. بۇ-نىڭ بىلەن بۇ قېتىمقى زىيانلىرى ئاسارەت-ئىسكەنجە يەنىمۇ كۈچەيگەن بولدى. خىتاينىڭ بۇ قاباھەتچىلىرى بىزگە ئەينى [illegible] تونۇش-لاغۇللىرىنى ئەسلىتىدۇ. بۇ چارىلەرگە بويسۇنۇش قۇللۇقتۇر. بىز ھەربىر ۋەتەنداشلىرىمىزنى خىتاينىڭ بۇ يېڭى قۇللۇق ئاسارەت ئىسكەنجىسىگە قەتئىي بويسۇنماسلىقلىرىنى تەۋسىيە قىلىمىز.

شەرقىي تۈركىستان ۋەتەنپەرۋەرلىرى ئەللىق ئارا ئۇيغۇر مىللىي مەركىزىنىڭ

مەخسۇس لەۋھەسى

ئىنقىلابىي تارىخىمىزنىڭ شانلىق بىر سەھىپىسى — شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابىي جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 40 يىللىقىنى ئەسلەپ ئېلىپ ۋە بۇ ئاجايىپ ئۇتۇقلىرىمىزنى خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىگە ئىلكى قولدىن ئۆتۈپ بەرگەن ئېغىر خاتالىقلىرىمىزنى ھەم ئەسلەپ ئېلىپ، نۆۋەتتىكى مىللىي ئىنقىلابىمىزنى پاك ساپ ۋە ھەقىقىي مىللىي مۇستەقىللىككە ئېرىشتۈرەيلى!

كۆزگە كۆرۈنگەن ئىنقىلابچى، شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابىي جۇمھۇرىيىتىنى تەشكىللىگۈچىلەرنىڭ بىرى سابىق مىللىي ئارمىيە قوماندانى، تۇنجا ئۇيغۇر گېنېرالى — گېنېرال مايور زۇنۇن تەيىپوۋنىڭ مەزكۇر ئىنقىلابنىڭ 40 يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن بارلىق شەرقىي تۈركىستانلىق ۋەتەنداشلىرىغا مۇراجىئىتى.

- 1984 -

شرقي تركستان آوازى

ھەربىر شەرقىي تۈركىستانلىق ۋەتەنداشلار!

شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىگە قارشى 1944-1949-يىل-
لاردىكى مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىنىڭ رەھبەرلىرىدىن بىرى ۋە تۇنجى ئۇيغۇر گېنېرالى مەرھۇم زۇنۇن
تەيىپوۋنىڭ ئارىمىزدىن كەتكىنىگە بىر يىل توشتى. بۈگۈن بىزنىڭ مەرھۇمنى ئا-
لاھىدە ئەسلەپ ئۆتۈشىمىزدىكى مەقسەت - ئۇ ھاياتىنىڭ ئاخىرىدا سوۋېت كوممۇنىستلىرى دىكتاتورىسىنىڭ
شەرقىي تۈركىستانغا قارىتا تۇتقان تۈرلۈك ئويۇنلىرىنى ئېچىپ بېرىپ، ئەشەددىي خىتايپەرەس سىلسىلە
سىياسىتىنى ناھايىتى ئەتراپلىق يورۇتۇپ بەرگەن. ئۇ بىز بىلەن بىرلىكتە سوۋېت دائىرىلىرى بىلەن
بولغان مۇناسىۋەتلىرىدە ئۆزىنىڭ بۇ خۇسۇستىكى ئازابلىق كەچۈرمىشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئەمما ئۆزىنىڭ
كوممۇنىست بولۇشى سەۋەبلىك كوممۇنىست دىكتاتورلىرىنىڭ ئەقىدىسىگە ئاساسەن ئۆزىنى بېغىشلىغان ئىدى،
ئۆزگىچە شەكىلدە ئۆتكەن كۈنلىرىنى ئېچىپ بېرىپ تۈگەتتى. مەرھۇم زۇنۇن تەيىپو-
ۋ مەرھۇم شۇ ئوتتا كۆيۈپ ئۆتتى. ئۇ ئۆلۈمىدىن بىر يىل ئاۋۋال بىز بىلەن ئۇچراشقاندا ئاخىرقى سۆھبەتلىرىدە
ئۆزلىرىنىڭ سوۋېتتا تۇرۇۋاتقان بولغان ئازادلىقچىلارنى ئويچىل ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ ۋەتىنى ۋە ئىسلامىيەت
ئۈچۈن قەھرىمانلارچە كۈرەش قىلىش ئارزۇسى بارلىقىنى بىلدۈرگەن ئىدى. ئۇ يەنە كوممۇنىست ئۆزىنىڭ
ئۆزىنى مۇسۇلمانچە دەپنە قىلىنىشى ھەققىدە ئىككى ۋەسىيەت قىلغان. مەرھۇمنىڭ پاك روھى شاد بولسۇن-
تىلىگەن ئىدى. مەرھۇمنىڭ ياتقان يېرى جەننەتتە بولسۇن ئامىن!

بىز مەرھۇمنىڭ بۇ ۋەسىيەتلىرىنى ئۆتۈش ئۈچۈن مەدىنىيەت ئىشىدا ئۇتۇقلۇق ئاخىرلاشتۇرۇپ،
ئۆتكەنلەردىكىدەك قاتتىق چىڭ تۇرۇشقا قارار قىلىپ قىلچە ئىككىلىنىپ ئارقىغا چېكىنمەيمىز. بۈگۈن
مانا تۇرمۇشىمىز قىيىن بولسىمۇ ئارقىمىزغا قايتمايمىز. بۈگۈن بىزنىڭ ئىچىمىزدە مەرھۇمنىڭ روھىغا
خۇشاللىق كەلتۈرىدىغان بىرلىك، خىتاي ئىستىلاسىغا قارشى: «خىتاي دېموكراتلىرى بىلەن بىرلىشىمىز
كېرەكمۇ؟!» - دەيدىغان «ئۆز ئىچىمىزدىكىلەر»! ئوتتۇرىغا چىقتى. بىر ئىشىمىز كى، مەرھۇم
زۇنۇن تەيىپوۋنىڭ ۋەسىيىتىنى ياتقۇزۇپ قويۇشقا - خىتاينىڭ مەرھۇمنى تىلغا ئېلىشقا سىلسىلە
خۇسۇسىي خىتاي مەسلىھەتچى ھەم ئۆز خىتايپەرەس سىلسىلە ئۆزلىرىنى ئىزاھلاپ ئۆتۈشكە قارشى-
قوشۇۋاتقانلارغا قارشى تۇرايلى!!!

ئەمرىلار

1991، 22-ئىيۇن.

گېنېرال مايور زۇنۇن تەيىپوۋنىڭ خېتى

قەدىرلىك ۋە سۆيۈملۈك ئىنقىلابىي سەپداشلىرىم — سابىق گېنېراللار، پالكوۋنىكلار، مايورلار، كاپىتانلار، سېرژانتلار ۋە مەن بىلەن ئىنقىلابىي سەپتە بىللە كۈرەشكەن بارلىق ئىنقىلابىي يولداشلار!

مېنىڭ بۈگۈن بۇ خېتىم ئارقىلىق ھەر بىرىڭلارنىڭ قۇتلۇق ئۇنتۇلغۇسىز كۈنىڭلارنى دىلىمدىن رىجا قىلىپ، يالقۇن قەلبىڭلارغا مۇشۇ جەننەت قىلغۇ ئىشىمەنلىكىم مەقسىتىم شۇكى، شۇ يىل 12-نويابىردىكى ئۇلۇغ ۋە ئىسمىز شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئىلى، ئالتاي، تارباغاتاي ۋىلايەتلىرىدە 1944-يىلى 12-نويابىردە ئۆز قولىمىز بىلەن قۇرغان ئازات شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئىنقىلابىي جۇمھۇرىيىتىگە 40 يىل توشىدۇ. ئەسلەپ كۆرەڭلەر، بىز ئۇ جۇمھۇرىيىتىمىزدە ۋە ھەر يىلى بۇ قېتىم ئۇنى نامايىش قىلىپ، ئۆزىمىز ياراتقان قايناق ئىنقىلابىي مېۋىلىرىمىز ئۈچۈن خۇشاللىقلارغا چۆمۈپ، ئۆزىمىز ئالىپ مۇۋەپپەقىيەتكە ئاتقان يېشىل بايراقلىرىمىزنىڭ ساماۋى مىللىي غۇرۇرى ئاسمانغا غۇرۇرلىنىپ، بىر-بىرىمىزنى ئىشادلىيانە تەبرىكلەپ ئالتە يىلنى ئۆتكۈزەمسەن؟! بىز ئىنسان ئىكەنمىز ئۇ ئاجايىپ كۈنلىرىمىزنى، مىللىي غۇرۇرىمىزنى ئۇنتۇشىمىز مۇم-كىنمۇ؟! ئەمما ئەپسۇسكى، مەن بۈگۈن ئۇ كەتكەنلەر ۋە بۈگۈنچە ھەر بىرىڭلارنى «شۇ بىر ئاجايىپ كۈنلەرنى بىللە ئۆتكۈزگەن يولداشلار...» دەپ تەبرىكلىيەلمەيمەن. چۈنكى بىز بۈگۈن ئۇ تەلەتتە ۋە مىللىي غۇرۇرىمىزنىڭ ئىچىدە، ئېغىر قايغۇ ھەسرەتنى ئىچىمىزدە تەلەپ ئۆتۈنى ئەسلەپ ئاتىمىز.

ھەممىڭلار ياخشى بىلىسىلەر، ئازات شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابىي جۇمھۇرىيىتى دۆلىتى ۋە ئىسمىمىز شەرقىي تۈركىستاننىڭ مىللىي دۆلەتلىرى ئارىسىدا ئوتتۇرا ئەزە-رىيەدىن ھېسابلىغاندا 6-مىللىي مۇستەقىل دۆلىتىمىز بولغان بولسىمۇ. لېكىن ئۇ ئاھالىنىڭ يېقىنلىقى، ئىشلار ۋە ئىسمىمىزنىڭ شۇ كۈنلەردىكى مىللىي ھەم ئاۋامى شارائىتى ئۈچۈن پۈتۈنلەي مۇستەقىللىقنى ساقلاش بىر دۆلەت ئەمەس. ئۇنىڭغا ئەركىنلىك دۇنياۋى ئەھۋال ئىشلار ئۇلۇغ لېنىن پارتىيىسىنىڭ ماڭغولىستان خەلق جۇمھۇرىيى-تىگە ئوخشاش خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى بىلەن لېنىن كامسومولىدەك ئۆزىمىزچە شەكلى ئىنقىلابىي پارتىيە ئاشلار، ئەسكەرلەر قۇرۇلۇپ، ئۇنىڭكى ئەسكەر ئەقامەتلىگان

ئالغار باشلىرىمىز بىلەن ئىنقىلابىي زىيالىيلىرىمىز كۆرگەن ئىدى. 30 مىڭ كىشىلىك مىللىي ئارمىيىمىز سەپكە تىزىلىپ شانلىق قىزىل ئارمىيەگە ئالماشتى، قەدىرلەنگەن ئىدى. دۆلەت ئىقتىسادى شۇ كۈنلىرى شەرقىي ياۋروپادا قۇرۇلغان دېموكراتىك دۆلەتلەرنىڭ ئىقتىسادى كەبى ئاجايىپ ساغلام راۋاجلاندى، مىللىي مەدەنىيىتىمىز ھەم خوشنىمىز سوۋېت ئوتتۇرا ئاسىياسىدىكى مىللىي رېسپۇبلىكىلار ۋە ئاللىقاچان قېلىپلاشقان مىللىي مەدەنىيەتكە ئوخشاش يېڭى شەرقىي تۈركىستان مىللىي مەدەنىيىتى ئۇل سېلىشقا باشلىغان ئىدى. مۆجىزە بىز بۇ ئاجايىپ ئىشلارنى ھېچ كىمنىڭ قولىسىز ئۆز قولىمىز بىلەن، ئۆزىمىزنىڭ ئەنئەنىۋى مىللىي تەجرىبىمىز ئاساسىدا، ئۆز ئەقىل پاراسىتىمىز بىلەن ئۆزىمىز ئەمەلگە ئاشۇرغان ئىدۇق. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇشۇ بۈيۈك ئىنقىلابىي دۆلىتىنى تارىخىي دۈشمىنىمىز خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ خىيانەتكارلىق ھەشغا مۇناپىق ئىچكىلەشتۈرۈپ «ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى» دېيىلىپ كەلگەن ھاقارەتلىك ئىشلىتىش ئىسمىنى تىل ۋە تارىخىمىزدىن قەتئىي سۈرۈپ چىقىرىپ، ئومومىي يۈزلۈك شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابى دەپ تارىخ سەھىپىمىزگە كۆتۈرۈشىمىز شەرت.

مەن بۇ خەتتە ئۇشبۇ ئاجايىپ ئىنقىلابىي دۆلىتىمىزنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرگەن تارىخىي جەريانلار بىلەن ئۇنىڭ يەنە ئۇرغۇن قىممەتلىك ئۇتۇقلىرى ئۈستىدە توختالمايمەن. چۈنكى بىز ئۆتكەن ھەم مۇرەككەپ ساھەلەر ئۈستىدە توختالسام ئۇزۇندىن ئۇزۇن ئەسەرلىرىمىزدە جىق سۆز قىلغانمۇق. مەن بۈگۈن بۇ خەتتە يولايمۇ باش ئەۋلادلىرىمىزنىڭ سوئال نەزىرىنى ئاشۇ كۆڭلىگە چۈشمەي كېلىۋاتقان «سىلەر نېمە ئۈچۈن شۇ بۇ ئاجايىپ مۇستەقىل دۆلىتىڭلارنى خىتايغا قوشۇۋەتتىڭلار، بىزنىڭ مۇنداق كىشىلىك مىللىي ئەركىنلىكىمىز ئازادلىقىمىز نېمە بولىدۇ؟» — دېگەن مەقسەتلىك سوئالى ئۈستىدە توختۇلۇپ ئۆتىمەن. ئاھايەتكى، بىز بۈگۈن باش ئەۋلادلارغا ھەقىقەتنى ئۆتمۈش ئۇتۇقلىرىمىز ئۈستىدە ماختىنىپ ئەمەس، شۇ ئۇتۇقلىرىمىزنى ساقلىيالمىغان خاتالىقلىرىمىز ئۈستىدە جاۋاب بېرىشكە تېگىشلىمىز. بۇ جاۋابىمىز ئارقىلىق ئەۋلادلارنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالىغا قانچىلىك قايغۇرىشقا مەسئۇلىمىز. مەن ئەنە مۇشۇ سوئالغا جاۋاب بېرىپ ئۆتىمەن.

راس، بىز نېمە ئۈچۈن شۇنچىۋالا جىق قان تۆكۈپ، ئەرزىمەس جەڭ قىلىپ قولغا كەلتۈرگەن يەنە مۇچىلىق ساق مۇستەقىل بۇ دۆلىتىمىزنى خىتاي خىيانەتكارلىرىنىڭ قولىغا شۇنچە ئاسانلا بېرىۋەتتۇق؟ بۇ سوئالغا بۈگۈنكى 5 يىل بۇرۇن يەنى 1980-يىلى خەلقئارا ئۇيغۇر تەتقىقاتچىلىرىنىڭ نەشر ئەپكارى «شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى» شۇ گېزىتىنىڭ باش مۇھەررىرى يۈسۈپ ئاجىز قەشقەرىنىڭ بەش تۆت قېتىم سورىغان جاۋابلىرى مېنى قانائەتلەندۈرگەن ئىدى. مەن بۈگۈن شۇنىڭغا قوشۇمچە مۇھىم بىرلا مەسىلە ئۈستىدە توختۇلۇپ ئۆتىمەن. ئۇ بولسا بىز ئىنقىلابچىلار ئىنقىلابنىڭ كەلگ

دەسلەپكى دۈشمىنى «11 بىنەم» ئاتالمىش ئەشەددىي ئوزاق ئىشەرتلىك ئىشەرتىسىز
كۆرۈشۈپ كېتىپ، ئادەمنى بىھۇدە مىللىي كۆزقاراشلىرىمىزنى خاتىرىسىز ئەسلام قىلىپ
كەلگەن مۇنابىق سوئالنى ئوۋرىسىغا يەنە چۈشۈپ قالدۇق. مەن بۈگۈن ئىشۇ-
لۇقىغا قاتتىق ئەپسۇسلىنىمەنكى، بىز ئۆزىمىزنى بۇرۇنقىدەك ئىنقىلابىمىزغا قارىغاندا
«لېنىنچىلە رمىز» دەپ ئۆتتۈن سانىغان ئىنقىلابىي راۋاجلىماي، ئەمما ئۇلۇق
لېنىننىڭ: «سوتسىيالىستىك ئىنقىلابىي پەقەت بوينىغا سېلىنغان بويۇنتۇرۇقتۇر» - دېگەن ئا-
جايىپ خۇلاسىنى كورسىتىشكە ئەمەل قىلماسدۇق. ئەگەر بىز لېنىننىڭ ئوسمۇشەۋر
كورسەتمىسىگە ئەشۇ خاتا ئوزۇلۇك ئەمەل قىلىپ، مىللىي ئىنقىلابىمىزنىڭ مېۋىلىرىنى
ساقلاشتا لېنىنچە قەتئىي بولغان بولساق سوزسىزكى، ئىنسان باشقىچە بولغان
بولاركەندى.

بومەسلىنى باشقا ئىنقىلابىي يولداشلارغا قارىغاندا مەن ئوزەمنى كوپراق جا-
خاپىكار ھېساپلايمەن. چۈنكى مەن ئوتتۇرا قولنىڭ 30 مىڭ قوراللىق مىللىي
قىسىملىرىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى بىر سۈبيەتتە، ئولارنى موشۇ مەينەت ئىشەرتنامە
بوييىچە مانا بىر دوريا سىي بويىدا خىتايغا قارشى ئوق ئاتقۇزماي تۆتۈپ قالغان
ئەسلىمچىنىڭ چوڭى مەن. ئەگەر مەن ئىنقىلابچى بولسام، لېنىنچى بولسام بورەشوا
قېبە دەمگە باساردىم. ھېچ بولمىغاندا ئوزەمنى ياكلىكلىنىڭ قوربانى قىلىپ «مو-
ئاۋىن قوماندان!» دېگەن بالدىن ئوتتۇرانىمەنگە پاك ساقلاپ قالالايتتىم.
ئاقىۋەت نېمە بولدۇم؟ جاھانگىر چىڭگىزنىڭ ھوجومىنى تورغۇزۇپ قىلىپ،
ئەسكەرلىرىنى ئايرىلىپ، بارىسا كەلمەس ئادىلما مەرۋىزىسىپ كولىگەن خارەزم
شاھىنىڭ ئوغلىدەك مىللەتتە ئىنقىلاپ ئالدىدا «مۇئاۋىن قوماندان» دېگەن
ئاجايىپ ئىشەنمىي چىقايىم.

ئەشەددىي دۈشمىنىمىز گومىنداڭ ئالدىدا بىزنى تىز پۈككۈزگەن موشۇ بىرىنچى
ئەسلىمچىلىكىمىز ئەندى ئوزىنىڭ ئىلكىنچى قارىياتىغا كوچۇشەنەنلىكىنىڭ خىيانەتكار
قوينىغا بىزنى سورەپ كىرىشكە ئەنئىنى ئىدى. بىز كوچۇشەنەلىك ئىنقىلابلاشتا ئەخمەق
گول بولدۇق. يەنى ئىنقىلابىي رەھبىرىمىز ئەھمەتجان قاسىمىنىڭ: «دۈشمە-
نىمىزنىڭ دۈشمىنى بىزنىڭ دوستىمىز» دېگەن سوزىنى بىلەن ئىلكىنچى بىر ئىنقىلا-
بىي دېموكراتىك دوستىمىز ئابىرۇلگەن ھەقسەمەن خۇسوسىنىڭ بىر خىتاي مۇخبىرىنىڭ
: «بىز گېنىرال جاڭجىجوڭغا ئىشىنەمسىز؟» دېگەن سوئالىغا: «ياق،
ئىشەنمەيمەن. چۈنكى مەن خىتايى بالىسىغا ئىشەنمەيمەن!» دېگەن سوزىنى
سىلىشتۇرالمىدۇق. مانا، بۈگۈن ئابىرۇلگەن ھەقسەمجسوم توغرى بولۇپ چىقتى.
ئۇنىڭ توغرىلىقى 1960-يىللىرى موشۇ ئىنقىلاپنىڭ مىللىي قەھرىمانى خەير-
دوم غېنىي باتوردىن بىرچەت ئەللىك جورنالىستى سورىغانىدا: «ئاق كىشى قارا
كىشى بىر ئىشەنمەك. مەن خىتاينىڭ ھەر قانداقىغا ئىشەنمەيمەن!» دەپ
ئەسلىغانىدى. بىز بۈگۈن بوھەقىقەتنى ماۋزېدوڭ يەنە بىسە ئوزلىگەن

ئىككى يېرىم مىليون پالەك قېرىنداشلىرىمىزنىڭ قىزىل قېنى ھېسابىغا كۆرۈۋاتقانلىرىمىز
بۇ بىزنىڭ خاتالىقىمىز بولماي نېمە؟!

دېمەك، بىزنىڭ ئاچچىق ساۋاقلىرىمىز مۇشۇنداق تۇرسا، شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ مۇندىن كېيىن خىتايغا ئىشىنىشى مۇمكىنمۇ؟ ياكى ئەجدادلىرىمىزدىن قالغان مۇندىن كېيىنكى مىللىي تەقدىرىمىز نېمە بولىدۇ؟» دەۋاتقان سوئال ئالدىمىزدا مۇشۇ ئەسىردىكى ھەل قىلغۇچ سوئال بولۇۋاتىدۇ. مەن بۈگۈن شۇنداق ھېساپلايمەنكى، شەرقىي تۈركىستان خەلقى ئەمەلىيەتتە ئۆزىنىڭ ئۆز يۇرتىدا بولۇپ، مىللىي زۇلۇمدىن قۇتۇلۇپ، مۇستەقىل ئازات شەرقىي تۈركىستان قۇرۇشتىن باشقا يول يوق — ئۆز ئارا قۇۋۋەت خىتاي بىلەن بىللە ياشاشنىڭ ھەرقانداق تۈرىگە قەتئىي چەك قويۇلۇشى كېرەك. ئىشنىڭ ئۇچۇن مىللىي جەھەتتە خىتاينىڭ ئۆزىنى شەرقىي تۈركىستاندا ئەبەدىي ئىنكار قىلىپ: «خىتاي خەلقى ئۇلۇغ خەلق»، «ئاز سانلىق مىللەتلەر خىتايسىز، خىتايلار ئاز سانلىق مىللەتلەرسىز ياشىيالمايدۇ»، «خىتايسىز سوتسىيالىزم قۇرغىلى بولمايدۇ...» دېيىشلىك كېلىۋاتقان رەسۋا داغلارنى پېشانىمىزدىن خۇددى دۇنيا يۈزىدىكى تىنچلىقنى سۆيىدىغان كىشىلەر ئۇنى ئەخلەتخانىغا چۆرۈپ تاشلىشىمىز شەرت. بۇ قەتئىي تىلەك ئىچىدىن ئاداققى مىللىي مەيلىنى بولۇشى شەرت. بۇ قەتئىي مەيلان شەرقىي تۈركىستاندە تەييار ۋە ئەل خەلقنىڭ ئارا ئۇيغۇر مىللىي مەركىزى خىتاي ياپونىيەسىغا شۇ قەتئىيلىك بىلەن ... ئىكەن، مەن ئۇنى قوللىشىم ھەم قوللايمەن، قەدىرلىك يولىدا شۇلار!

مەن سۆزۈمنىڭ ئاخىرىدا ھەر بىرلىرىڭىزنىڭ قەلبىگە قەلب سۆزۈمنى ھاۋالە قىلىپ ئۆتىمەن. بىز بۈگۈنكى ئەۋلاد ئازات شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابىي جۇمھۇرىيىتىنىڭ 40 يىللىقىنى ئۇنىڭ ھەقىقىي ۋارىسى سۈپىتىدە خاتىرىلەيمىز دە يەنە بىر ئىنقىلاب ئۇنىڭ ئىنقىلابىي ۋارىسى بولۇپ قالايلى. ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاننى خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ پەنجىسىدىن ئەبەدىي ئازات قىلىش ئۈچۈن ئاتا قىلچە تەكچە جەڭگە چىقايلى!

ھۆرمەت بىلەن؛

زوردۇن تەيپوۋ.

1984 - يىل 7 - ئۆكتەبىر

شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى

1991 - سېنتەبىر
112 - سان

گېزىت 1979 - يىل ئاپرېلدىن ئېتىبارەن چىقماقتا

شەرقىي تۈركىستان ئىستىقلالىيەت مىللىي بىرلىكى
تەشكىلاتىنىڭ نەشر ئەپكارى

شەرقىي تۈركىستان بىزنىڭ مۇقەددەس
زېمىنىمىز. بىزلەر پەخىرلىنىمىز ۋە مەڭگۈ ئۇنتۇ-
مەس ئەزىزىمىز. بىز ئۇنى قەدىرلەيلى.
يۇرت قىممىتىمىزنى يادىمىزدىن چىقارمايلى.
ئۇنىڭ ئەركىن - ئازات ھەم تولۇق مۇستە-
قىللىقى يولىدا خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىگە
قارشى ئاداققىچە چېلىشايلى!

ئۇلۇغ ۋە ئەزىزىمىز شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئىستىقلالىيەت كۈنى يىراق ئەمەس. لېكىن بۇ شەرەپلىك كۈنگە بارىدىغان يولىمىز پاكىز ئەمەس. بۇ پاك يولىمىزنى پۈتۈن مەينەتچىلىكتىن تازىلايلى!

ئىنسانىيەت تارىخىنىڭ چاقى ھەقىقىي ئىنسانپەرۋەرلىك مەزمۇن-
لىغا قاراپ يەنە بىر قەدەم جۈگىلىدى. شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ
چىن تۈركىي قېرىنداشلىرى ئۆز بەختى، قۇدرىتى، ئەركىنلىكى ۋە ئىلا-
جىلىك خەلقلىرى كۆرۈۋاتىدۇ. دۈشمەن جاھانگىرلىرىنىڭ 70 يىللىق
قوللۇق ئاسارىتىدىن قۇتۇلۇپ چىقىپ ئۆزلىرىنىڭ مىللىي مۇستە-
قىللىقلىرىنى ئۆز ئاۋازلىرى بىلەن جاھانغا ئاڭلاتتى. كەلگۈسى
ئەندىن قىلىنغان بۇ ئاتلىنىش خۇشخەۋەرلەر شەرقىي تۈركىستان خە-
لقىنى ھاياجانغا كەلتۈرۈپ خۇشال قىلىشمۇ، لېكىن خىتاي مۇس-
تەملىكىچىلىرىگە ئاتوم بومبىسىدىنمۇ كۈچلۈك زەربە بولۇپ ئاڭ-
لاندى. ھازىر پۈتۈن دۇنيا خەلقى سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى تۈرلۈك
بۇ ئاجايىپ ھۆرلۈك چوقانلىرىغا قۇلاق سېلىپ، ئۇلارنىڭ ئېيتقان
خۇشخەۋەرلىرى ۋە قانداق قىلىپ شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئەھۋالى ئەن-
دى قانداق بولىدۇ؟ دېگەن سوئالغا نەزەر تاشلىماقتا. جۈم-
لىدىن بىز باشلىق چەت ئەللەردىكى شەرقىي تۈركىستانلىقلار ئۆزىمىز-
نىڭ بۇ تارىخىي ھەل قىلغۇچ تەغدىرىمىزگە كېچە - كۈندۈز كۆڭۈل
بۆلمەكتىمىز.

راست، ئۇلۇق ۋە ئەزىزىمىز شەرقىي تۈركىستان ئەمدى نېمە بولىدۇ؟
بۇ سوئالغا خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ ھەرقانداق جاۋاب تەي-
يارلىشىشىنى قەتئىي نەزەردىن بىز بۇ سوئالغا بۈگۈن شۇنداق ئوچۇق
ھەم ئىشەنچلىك جاۋاب بېرەلەيمىزكى، ئۇيغۇر دىيارى ئۇلۇق شەر-
قىي تۈركىستان ئەمدى ھېچ قاچان خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ
مۇستەملىكىسى بولۇپ قالمايدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن شەرقىي تۈركىستان
خەلقى بۈگۈن ئۆز مۇستەقىللىقى قولىغا ئالغان ئۆز بەختى، قۇدرىتى،
ئەركىنلىكى ۋە تاجىك قېرىنداشلىرىغا قارشى قانداق يېڭى جاراڭ
كۆرەش قىلىپ بارغان بولسا، شۇنداق يېڭى ۋەقەلىك زامان كۈ-
رىشى بىلەن كېچىكمەي ئۆز ئىشىنىڭ بۇ ئۈمىدىنى ئىشەنگەنلىكىمىز. بۇ تۇرمۇش-
دە بىزنى پۈتۈن دۇنيا ھۆر ئىنسانلىرى، بولۇپمۇ بىز ئۈچۈن ئەڭ سا-
دىق تۇتقان ئوتتۇرا ئاسىيا، قازاقىستان ۋە قىرغىزىيە خەلقلىرى بىلەن
پۈتۈن دۇنيا مۇسۇلمانلىرى قەتئىي قوللايدۇ. بىز بۇ ئاجايىپ ۋاقىت
كەلگەندە ئەزىز ئېلىمىزنى بىر كۈن بولسىمۇ بۇرۇنراق قولغا كەلتۈرۈش ئۈ-
چۈن پۈتۈن ئەۋلادىمىز ئۆزىمىز ئەيىپلەنگەن كۈرەشكە كىرەلەيمىز.

ئەپسۇسكى، بىزنىڭ بۇ شەرەپلىك ھەم بەختلىك كۈنگە بارىدىغان يولىمىز
ئۈگۈن پاكىز ئەمەس. ئۇنى بىز ئۆزىمىز بۇلغىدۇق. ئۆزىمىز ئىشەنگەن ئۇ-
زىمىز تويماي چېچىۋاتىمىز. بىر يىل دەمىتىشىنى دەپ ۋە ئىشەنچ بىلەن
مانا بىزنىڭ مەنىسىز ئىشەنگە خىيانەت قىلىۋاتىمىز. بۈگۈن بىزنىڭ بۇ
پاك يولىمىزغا مىللىي تەغدىرىمىز ئۈچۈن ئەڭ خەتەرلىك مەسىلە
يەنى ئەنە شۇ شەخسىيەتپەرەسلىك ياكى شۆھرەتپەرەسلىكتۇر. ئۇلار
ئۆزلىرىنى ھازىرقى ئەڭ ئاسان ھەم ئۆزلىرى ئۈچۈن پايدىلىق يول دەپ
سوۋېت ئىتتىپاقىدا قالغانچىلىرى دېمەك، ھەممىدىن ئاۋۋال ئالغا
سۈرىمىز؟! دەپ دېمەك خىتايپەرەسلىك مۇستەملىكىچىلىكنى ئالدىغا قويىدۇ.

يالغان ئىشەنچلىكلىنىڭ ئالىملىرى، يازغۇچى - شائىرلىرى، مەدەنىيەت جەمىيە-
تى ئالماشتۇرغۇچىلىرى دېگەن چىرايلىق نام - رەنجىسى ناھايىتى ئەركىن ھە-
رىكەت قىلىۋاتىدۇ.

ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئۆز روھىيىتىنى چېقىپ ئالغۇنىدا بېشىپ، تاشكەن-
لىرىنى ئارىلاپ پەرۋەرىپ خىتاينى ماختايدۇ. ۋە ئەنە بولۇۋاتقان باھىسىلەرنى
يوشۇرۇش ئۈچۈن ئاشقۇرى ئۇنداق ۋەقەلەر ھەققىدە بولىدىغان سوئاللارنى
يالغانغا چىقىرىدۇ. ئاندىن ياۋروپا يولى بىلەن تۈركىيەگە، سەئۇدىيەگە
ۋە باشقا چەت ئەللەرگە بېرىپ ئەنە ئىلمىي ھەرىكەتلەرنى ئاچقۇچى ئىشتىراك قىلىدۇ.
ئىككىنچى بىرلىرى بولسا ئاتا ئالغان شەھەرلەردىن چىقىپ تۈرلۈك
تويلارنى قىلىشتۇرۇپ بېرىشىدۇ. ئۇ يەرلەردىن چىققان
ئەھۋال سورىسىلا كۆزى بىلەن كۆرۈپ چىققان مىللىتىمىز بېشىغا كەلگەن ئا-
زۇم ھالاكەتلىرىنى، پارتىيە جېنىشلىرى بىلەن قەشقەر، ئاقسۇلاردا بولغان
ئامفۇتىي قاماققا ئېلىشلارنى، تارىخىي تۇرغۇن ئالىماس باشلىق ئارقىسىمىز
بېشىغا چۈشكەن ئېغىر ھاقارەتلەرنى پۈتۈنلەي يوشۇرۇپ خاتىنى تومۇر
داۋامىنىڭ ئالىي زىيابەتلىرىنى ماختىشىدۇ. ئۇنداق چولكى ھەم خەلقنى ئارا-
سىغا بەرلەرگە قانچە پۇل، قانداق دىپلوماتىيەلىك قەغەز لەرگىمەك؟ بۇ
ئىككى ھەسسىلىك ئۇلار قىلچىمۇ قىسىلىپ قالمايدۇ. دېمەك، ئۇلارنىڭ
كەينىدە يۆلەنچۈك بار. ئىنچىكىلەپ ئەشەددىي ئىزدىنىپ قوشۇپ كۆرۈلىۋالغان.
بىزنىڭ بىرلا ئەمەلىيىتىمىز شۇكى، خۇداغا شۈكرى بۈگۈنكىلەر بۈگۈن
ئانچە كۆپ ئەمەس.

قېرىنداشىمىز قازاق خەلقى «بىر ئال قوزغالدى بوقىرىن ماينى چىرۇ-
تىدۇ» دېگەن ماقال بار. مۇشۇ ماقالدا كۆرسىتىلگەندەك بىزنىڭ پاك يو-
لىمىزغا كىرىۋالغان مەسىلەلەر ئاز بولغىنى بىلەن ۋەتەنداشلىرىمىز ئىچىدە تۈر-
لۈك يامان ئەسەرلەر پەيدا قىلىپ ئەمەلىيەتتە ئىشەنچلىكلىرىمىزنى خوشال
قىلىۋاتىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئەزەلدىن مۇستەقىل شەرقىي تۈركىستان
مەسىلىسىگە قىزىقمايدىغان يەنە مىللىي لىدېرلىرىمىزدا:
«ئىشچىلار بىزنىڭ خىرىدارىمىز؟!»، «چەت ئەل خەلقلىرى» - دېگەن
ئاجايىپ ئىسقاتلار تەشۋىقلەنمەكتە بولۇپ، ئەشەددىي خىتايپەرەس
تومۇر داۋامەت ھۆكۈمىتى ھەممە ئىشلارغا كۆچۈرۈپ قىلىۋاتىدۇ. بىزنىڭ ۋە-
تىنىمىزگە خىتاي چېقىپ خىتاي نەشرىياتى ئۈچۈن بېيىنقۇسىز بولۇپ ئىيسەت
بېرىۋاتىدۇ. ھانانى ئۆزلىرى ئۈچۈن ئۈچكۈنلىك بىر كىچىك ئاسلىق - ئەتكى چولاق
خائىنلىقلار يول قويۇپ تۇرۇشقا بولامسىز؟ ئەسلا - ئەسلا بولمايدۇ؟ بىز
ئۈچۈن بۇ سۇ ئۈچۈن ھايانكەشلەرگە شۇنداق ئاگاھ نەپرەتلىك قويىمىز.
ئىسلەرنىڭ يولىكەرغا، ھارام، ئوغرى يول. ئۇلۇق ۋە ئەزىزىمىزگە
ئاسلىق يول. بۇ ئاسلىق يولنى قەتئىي توختىتىڭلار!!!

ھەر بىر كىم، ھەرقانداق شەخسىي مەنپەئەتىمىزنى ئۇلۇق ۋە ئەزىز
شەرقىي تۈركىستاننىڭ مەنپەئەتى ئالدىدا قۇربان قىلايلى! —
ئۆلۈك پەس ئەمەس، مىللىي ئاسارەتتە مەڭگۈ تۇرۇم.

پۈتۈن دۇنيا خەلقلىرى تەڭ باراۋەر، ھۆر-ئەركىن ۋە مەڭگۈ بەخت-سائادەت ئىچىدە ياشىسۇن!

(ب م ت دە ۋەكىللىكى بولمىغان مەھكۇم مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ قۇرۇلۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن)

بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتى 1987-يىل 7-ئاينىڭ ئاخىرىدا يۇگوسلاۋىيەلىك بىر بوۋاقنىڭ دۇنياغا كېلىشى بىلەن يەر يۈزى نوپۇسىنىڭ 5 مىلياردقا توشقانلىقىنى ئەتراپقا دۇنياغا جاكارلىدى. بۇنىڭ بىلەن مۇجىزىلىك ياشنا-مىزنىڭ خوجىسى ئادەملەر ئىسان جەمئىيەتكە مۇكەممەل بىر بالا قاقا كۆتۈرۈلۈپ 159 مۇستەقىل دۆلەتنىڭ ھۆر-ئەركىن پۇقرالىرى بۇ تەنتەنىنى يۇقىرى ئاۋازلىرى بىلەن تەبرىك-لەشتى. ئەپسۇسكى، كۆزلىرى، 5 مىليارد نوپۇسنىڭ بىر مىليارددىن ئوشۇقىنى تەشكىل قىلىسىمۇ ئەمما ئىشلىتىلگەن مىللىي ھۆرلىك مۇستەقىللىقلىرىنى ئۆز قولىغا ئالالمايۋاتقان ئەزگۈچى مۇستەملىكىچى دۆلەتلەرنىڭ تومۇزىيە نەچچە ئا-راپ چىقىپ كېلىۋاتقان يۈزلىگەن مەھكۇم مىللەتلەر بۇ تەنتەنە ئەللەرنىڭ سىرتىدا قالدى.

مانا، موشۇ 5 مىليارد ئادەملەر 2500 خىل تىلدا سۆزلىشىدۇ. ئادەملەر بولغان ئاشۇ ئىپتىدائىي تىللار بىلەن ئۆزلىرىنىڭ ئەڭگۈشتىلىرىنى، مەقسەتلىرىنى ۋە ئارزۇ-ئارمانلىرىنى بىر-بىرىگە ئۆز ئانا تىللىرىدا چۈشەندۈرۈ-شىدۇ. بۇ گۈزەل ئىنسانىيەتنىڭ پۈتۈن گۈزەللىكلىرى-بىرلىكى، پەرقى، رەڭمۇ-رەڭ خىسلەتلىرى يەنە تۇ موشۇ ئاجا-يىپ كەڭ تىللار بىلەن ئىپادىلىنىدىكى، بۇ كىشىلىكنىڭ تىل ۋە دىل ئارقىلىق ناماياندە بولىدىغان كۆڭۈل ھۆر-دۇنياسىدۇر. بۇنى ھېچ كىم ئىنكار قىلالمايدۇ ۋە ئىنكار قىلا-مايسىغى كېرەك.

ئەگەر ئىنسانلار ئارىسىدا بۇ ئاناتىل ئىپتىدائىي تىللار، دىللار، پەرقلەر بولمايدىغان مەمىلىك بىر خىللىق بولۇپ بىر تىلدا سۆزلىشىشكە بۇ ئالەم نېمە بولار ئىدى؟ مەسىلەن ئالايلى، ئەگەر پۈتۈن ئادەملەر يالغۇز خىتاي بولۇپ خىتايچە سۆزلىشىشكە دۇنيانىڭ بارلىق جۇڭگو بىر سىپ بولۇپ، كەڭ ئىنسانىيەت مەدەنىيىتى چۈشۈپ بولماي-دىغان خىتاي ئىبرەتلىكلىرى بىلەن ئۆز مۇجمەلنىڭ تورىغا ئايلىنىپ كەتكەن بولار ئىدى.

مانا، موشۇ 2500 خىل تىلنىڭ ھەممىسى ئوخشاش تىلكى مۇقەددەس سۆز بار. بۇنىڭ بىرىنچىسى «ئانا!» دېگەن سۆز بولۇپ، بۇ ھەربىر ئادەمنىڭ ھالال ئەمگەك بىلەن ھەقىقىي ھاياتقا يېتەكلەيدۇ. ئىككىنچىسى «بەخت!» دېگەن سۆز بولۇپ، بۇ ھەربىر ئادەمنى ھۆر-ئەركىن، باراۋەر، مۇستەقىل ياشاشقا ئۈندەيدۇ. ئەگەر كىشىلىك تىلىدا بۇ ئىككى مۇقەددەس سۆز بولمىغان بولسا ئادەملەرنىڭ ھاياتى ئەمگەكتە بولغان مېھرى مۇھەببەت بىلەن ئىنسانلار ئارىسىدىكى چىن ئەخلاق ھۆرلىكتىمۇ بولمىغان بولار ئىدى.

ئاندىن بولسا بۇ ئىككى مۇقەددەس سۆز تىلىغا قېنى بىلەن كىرىپ، پۈتۈن ھاياتى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپ كەلسىمۇ لېكىن ئۇنىڭ ھالاۋىتىنى تېخىچە تېتىيالماي كېلىۋاتقان يۈزلىگەن مەھكۇم مىللەتلەر ئۆزلىرىنىڭ بۇ قانۇنى ئەخلاقىي ھوقۇقلىرىدىن نېمىشقا مەھرۇم قىلىنىدۇ؟ بۇ كەمىنە كۆرۈۋېلىش زىممىمىزنىڭ ئىشى كۈندىكى ئىنساننىڭ چوڭ ھەم جىددىي مەسىلىسى بولۇپ كېلىۋاتقان بولسىمۇ ئالدى نىسبەتەن ئۆز كۆز قاراشلىرىمىزنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ ئۆز نېمىسى ئۆزى يەيدۇ، ئۆزىنىڭ بەخت سائادىتى بىلەن ياشىشىنى تەشەببۇس قىلىمىز.

ھەممىگە مەلۇم، يۇقىرىقى 2500 تىلدا سۆزلىشىپ كېلىۋاتقان خەلقلەر ھازىر مىڭدىن ئوشۇق مىللەتكە مەن-سۇپ بولۇپ ياشاپ كېلىۋاتىدۇ، ئەمما ئۇلارنىڭ ئۆزى يېڭى گۈزەل تىلدا مۇستەقىل سۆزلىشەلەيدىغانلار 169 دۆ-لەتنى تەشكىل قىلىدۇ. قالغان 800 دىن ئوشۇق مىللەت ئۆز ئېنى بىلەن ئۆز بەختىنى ئالىدىغان XX ئەسىرنىڭ قۇللى ھا-لىتى كىملەر.

بۈگۈنكى قىسقا مىسال ئۈچۈن ھازىرقى دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ ھەم مۇستەملىكىچى دۆلەت خىتاينى ئالىمىز. ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز، موڭغۇل، تىبەت، جاڭ قاتارلىق 100 مىليوندىن ئوشۇق نوپۇسقا ئىگە 56 مىللەت بۇ مۇستەم-لىكىچىنىڭ تۆمۈر پەنجىسى ئاستىدا ئېزىلىپ كەلمەكتە. خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى بۇ مىللەتلەرنى XVIII-ئەسىردىن بېرى ئۇلارنىڭ يېرىنى بىر-بىرلەپ بېسىۋېلىپ ھازىرقى سىياسىي خەرىتىدىكى جۇغراپىيە دائىرىسىگە كەلتۈردى. خىتايلىق بۇ ئەللەرنى قانلىق بېسىۋېلىپ قانلىق ئېزىشكە تاقابىل تۇرغان ھەققانىي سۆۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىنىڭ 1963-يىلىدىكى ئان ئوتتۇرىشىدىن كېيىن خىتاي ھۆكۈمىتىگە ئاپتونوم ناھايىتى ئوچۇق ھېس دادىل بىسۆزلەر ئىپادىلىگەن ئىدى. ھازىر ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىنىڭ «ئامېرىكا ئاۋازى» ۋە «ئازاتلىق» رادىيو-لىرى بىلەن «نيۇيورك تايمس» گېزىتى دۇنيادىكى ئىنسانپەرۋەر گېزىتلىرىدە خىتاينىڭ تىبەت بىلەن شەرقىي تۈركىستاننى قان-داق بېسىۋېلىپ، قانداق ھەربىي دىكتاتورا يۈرگۈزۈۋات-قانلىقلىرى ھەققىدە كۆپلىگەن خەۋەرلەر، ماقالىلار ئېلان قىلىنىشقا باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن ياپونىيە، تۈركىيە ۋە باشقا ئەللەردىمۇ خىتاينىڭ مىللىي زۇلۇم-لىرى ھەققىدە ئوچۇق مەقالىلەر يېزىلىپ ئېلان قىلىنىۋا-تىدۇ. ئەپسۇسكى، خىتاينىڭ زالىمانە مۇستەم-لىكىچىلىك تۈزۈمى بىلەن باستۇرۇش سىياسەتلىرى خۇسۇسەن ب م ت تەشكىلاتىنى ھۆكۈمەت چۈشەنچە بولۇۋاتىدۇ.

مەسىلەن: ب م ت 1986-يىل 2-نويابىر كۈنىكى مەخسۇس مەجلىستە ناھايىتى باشلىقى ۋە 14 مۇستەم-لىكە (؟) ئەللىرىنىڭ مەسىلىسى قارىلغاندا خىتاي ۋەكىلى مەھ-كۇم مىللەتلەر ھەققىدە سۆز ئاچمىغان ئىدى. 1987-يىل 3-ئاۋغۇستتىن باشلىنىپ 5-ئاۋغۇستقىچە ئېچىلغان دۇنيا-ۋى يىغىندا مەسىلىنى بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار جە-نۇبىي ئافرىقا باشلىق دۆلەتلەر ئۇستىدە مۇزاكىرە يۈرگۈز-گەندە خىتاي ۋەكىلى تېخى يىغىندا مەسىلىلەر ھەققىدە پەقەت سۆز ئاچمىدى. بۇ ئارىدا ئامېرىكا مەتبۇئاتلىرى 14 تە مەس 35 مۇستەملىكە ئەللىرىنىڭ ئېزىلىۋاتقانلىقىنى يېزىپ، ئامېرىكا ئاۋام پالاتاسى 1987-يىل 28-ئىيۇن كۈنى خىتاينىڭ قاتتىق نارازىلىق بىلدۈرۈشىگە قارىماي تىبەتكە ئىقتىسادىي ياردەم بېرىش مەسىلىسىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ھازىر سۆۋېت ئىتتىپاقىنىڭ چوڭ-چوڭ گېزىت-ژۇرناللىرىمۇ خىتاينىڭ ئاتوم ئىلمىي سىياسەتلىرى بىلەن ئىنسان ھوقۇقلىرىغا قارشى جىنايەتلىرىنى فاش قىلىنىۋاتقان ماقالىلار كۆرۈنۈۋاتىدۇ. موسكۋادا چىقىدىغان مەشھۇر «نوۋايا ۋرېمىيە» ژۇرنىلىنىڭ شۇ يىلقى 29-سانىدا يانا موشۇ ماۋزۇدا چوڭ بىر ماقالە بېسىلدى.

شۇڭلاشقا قارىماي بىز ئەللىك دۇنيا بويىچە خىتايغا قارىتىلغان مۇجمەل كۆز قاراشلارنىڭ مۇھىم تۈرلۈك سەۋەبىنى ئالاھىدە تېپىپ ئۆتمەكچىمىز.

1. ھازىرقى مۇئەييەن مۇستەملىكىچى دۆلەتلەر بولغان خىتاي ب م ت گە مەلۇمات بەرگەندە قولىدىكى مۇستەملىكە ئەللىرىنىڭ سانىنى قەستەن ئازكۆرسىتىپ، ئۇلارنىڭ ئانا تارىخىنى ئۆزى بىلگىنىچە ساختىلاشتۇرۇپ مەلۇم قىلىۋاتىدۇ. ب م ت بۇ ناھەق مەلۇماتلارنى تەكشۈرمەي شۇ بويىچە قوبۇل قىلىپ، مەھكۇم مىللەتلەرنى گويا شۇ دۆلەتنىڭ تارىخىي بىر قىسمى، سان جەھەتتە ئېنىق تىلغا ئېلىشقا ئەرزىمەيدۇ دەپ جۇڭخىنىڭ كىيىنىگە پ قىلىپ، كېيىنكىنىڭ مەنپەئەتىگە كۆز يۇمۇپ كېلىۋاتىدۇ.

مەيدانىدۇر. خىتاينىڭ تىبەت بىلەن شەرقىي تۈركىستان ھەققىدە ب م ت كە بېرىپ كېلىۋاتقان مەلۇماتلىرى كەيىنكى مۇستەقىل سىياسەت بولۇپ، بۇ تىبەت خەتەرلىك ۋە ئۇ 1962 - يىلىنى بىرى ب م ت كە بېرىپ كېلىۋاتقان ئەرزىلىرىنىڭ ئالدىنى توسالماي كەلمەكتە.

2. ب م ت نىڭ مەنتىقى كۆزلىگەن دۇنيادىكى مىللىي مۇختارىيەت تۈزۈمى ئۈستىدە ئېلىپ بارغان تارىخىي ۋە ھەقىقىي بىر سىياسىي يولى - نازارەت بولماسلىقى ئىنتايىن تۈزۈلمىگەن ۋە قېيىن دەۋلەت دەپ كېلىۋاتقان بىر قاتار مۇستەملىكە دۆلەتكە بولالمىغان خىتاي بىر بوشلۇقتىن پايدىلىنىپ، دۇنيادىكى ھەقىقىي مىللىي مۇستەقىللىق يولىغا چوڭ داغ چۈشۈرۈپ كېلىۋاتىدۇ.

3. ب م ت نىڭ كەلگۈسىدىكى مەسئۇلىيەت ۋە ئۇلارنىڭ تۈزۈمگە زىيانغا ئاتلانغان ئۆز مەملىكەتلىرى بىلەن كېسىشىدىغان تۈزۈمنىڭ مۇكەممەللىكى قىلىشى ئۈچۈن ئىز بىلەن مىللەتلەرنىڭ ئەمەلىي ئاۋازىغا قۇلاق سالمىغاندا ھەتتا بۇ كېسەلنىڭ داۋاسى بىلەن يوقىلىپ كېلىۋاتىدۇ.

4. كېيىنكى كۈنلەردە دۇنيا سەھنىسىدە ئۆز جىنىگە چىقىۋاتقان «ئىنسان ھوقۇقى» مەسىلىسىنىڭ مىللىي مەسىلىگە ئايلىنىپ كېتىشى - مىللىي ئازادلىق مىللىي مۇستەقىللىق مەسىلىسىنىڭ ئۆز ئورنىنى ھەل بولۇشقا ئۇلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىۋاتىدۇ.

بۇ ئورتاق مەسىلە بولغان بىزنىڭ كۆز قارىشىمىز شۇكى:
دۇنيانىڭ ھازىرقى ئومۇمىي سىياسىي ئەھۋالىنىڭ ئاساسىي مەسىلىسى، ئۇ بەزى چوڭ مىللەتلەرنىڭ ئۆزىنى تەشكىل قىلغان كۆرۈش ئۈچۈن ئومۇمىي يۈزلىنىشى قىلىشى، كىچىك مىللەتلەرنى ئاز كۆرۈش ئۇلارنىڭ ئۆز تەقدىرىنى بىر تەرەپ قىلىش يولىدىن يىراقلاشتۇرۇش ئىبارەت بولۇپ، بۇ ب م ت نىڭ ئادالەتلىك بىلەن ئەكس ئەتتۈرەلمەيۋاتقانلىقىدۇر. ئۇلارغا خىتاي مەسىلىسىدە لېنىن ۋە ستالىن 1950 - يىللىرى دۇنيانىڭ ئاتوم تەھدىتىگە قارشى تۇرىدىغان كۈچلۈك خىتاي ئاساسلىرى بولۇشقا ئەينەن بىرى سوزغان؛ دۇنيادىكى ئاتوم قورالى بولمىغان بىلەن 600 مىليون (؟) ئادىمىم بار. ئەگەر ئاتوم

ئۇرۇشى بولۇپ 300 مىليون خىتاي ئۆلسە، يەنە 300 مىليون خىتاي قالىدۇ. خىتاينىڭ ئۇرۇشى ھەممىنى ھەل قىلىدۇ - دەپ ھېچ بىر دەرىجىدە خىتاي سانىنى 700 مىليون دەپ ئېلان قىلغان ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىن خىتايغا خىتاي قوشۇش سىياسىتى يولغا قويۇلۇپ، ھېچكىمنىڭ نازارىتىسىز خىتايغا ھەر 3 - يىلدا 100 مىليون خىتاي قوشۇلۇپ، ئاخىرى ئۇ بىر مىليارتقا كۆتۈرۈلدى. بۇ ئارىدا شەرقىي تۈركىستاندىكى خەلقلەرنىڭ سانى ئۇلار ئۈچۈن بولسا، ئۇ خىتاينىڭ قالغىنى بويىچە كېمىيىپ باردى. مەسىلەن، 1947 - يىلى شەرقىي تۈركىستان خەلقى 5 مىليون 3 يۈز مىڭ دەپ ئېلان قىلىنغان بولسا، 1953 - يىلى بىر مىليون كېمىيىپ 4 مىليون 3 يۈز مىڭ دەپ ئېلان قىلىندى. بۇ دەۋرلەردە ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن قىلىنسا دۇنيا ئۇنى سۈرۈشتۈرمەيلا شۇ بويىچە ئېلان قىلىپ ۋە تەن ئېلان قىلىپ كېلىۋاتىدۇ.

خىتاينىڭ بويالغان ساختا نوپۇس سىياسىتىگە بىرىنچى بولۇپ دىققەت قىلغان كىشى ھىندىستاننىڭ مەشھۇر پېشۋالىرىدىن مەرھۇم جاۋاھارلال نېھرۇ جانابلىرى بولغان ئىدى. ئۇ 1960 - يىلى سۆزلىگەن ئىلاقىدار نۇتقىدا ئارا سۆزلىرىدە خىتاي باشلىقلىرىنىڭ نوپۇس ھەيۋىسىنى تەنقىد قىلىپ: «بۇ نوپۇس ئىبەتتىشى» - دەپ باھالىغان ئىدى. مۇنشۇ ئارىدا خىتاينىڭ نوپۇس سىياسىتىنى باشقىچە نەپ ئالغان يەنە بىر چوڭ شەخسىيەت بولدى. ئۇ سابىق ئىران شاھى مەرھۇم رىزا پەھلىۋى بولۇپ، ئۇ ئىراننىڭ نوپۇسىنى ئۇ ئارىدا 60 مىليون كىشىگە يەتكۈزۈپ ئىراننى دۇنيادا ھېچكىمگە بويسۇنمايدىغان بىر مىللەتكە ئايلاندۇرۇشنى ئارمان قىلىپ چىقىشنى ئويلىغانىدى.

بىز خىتاي بىلەن ئەسلىدە ياش ئانا خوشنا بولۇشىمىز، ئۇنىڭ مۇستەملىكىسىگە ئايلانغان كېيىنكى 100 يىلنى بىرى ئۇنىڭ ئىچكى سىرلىرىنى ياخشى بىلىشىمىز ئارقىلىق دۇنياغا شۇنى ئۈچ ئاچاقىمىزكى، خىتاينىڭ نوپۇس

ھازىرقى ۋاقىتتا بىر مىليارد دەپ ئېلان قىلىنغان نوپۇسى 400 مىليون ئەتراپىدا. بۇ ئېنىق گەپ. نوپۇسنىڭ سىستېمىلىق ئۆسۈشىگە قارىغاندا، قۇربانلىق كۆرسەتكۈچ ئۇلار ئالدىدا ئۆلۈش بولمىسا، بۇ ئەھۋالدا 1640 - يىللىرى ياۋروپادا نەشر قىلىنغان بىر جۇغراپىيىدە خىتاي نوپۇسىنى 57 مىليون، ھىندىستان نوپۇسىنى 130 مىليون دەپ كۆرسەتكەن. شۇنىڭدىن بۇيان خىتايغا قارىغاندا بىر ھەسسە كۆپ ئۆسۈش ھىندىستان خەلقى ھازىر 750 مىليون. ھەجەبا، 800 مىليون خىتاي ئۆزىنىڭ ۋە نىسبىتى يۈز بەرگەن غايەت كۆپ قىرغىنچىلىقلارغا قارىماي بىر مىليارتتىن ئېشىپ كەتتىمۇ. ئېنىقكى، ھەر 10 يىلدا سوزۇلغان مۇدھىش «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» دا ئاساسىي ئىشلەپچىقىرىش ئىشلىرى توختاپ قالغىنىغا قارىماي 800 مىليون باشقا بىر ئامراتلىقتا ئىشتىن ئاچارچىلىق يۈز بەرمىدى؟ ئەگەر راستتىنلا خىتاي سانى 800 مىليون بولغان بولسا، ئۇ ئەلدە سوزۇلغان ئاچارچىلىق يۈز بەرگەن بولاتتى.

ھازىر شەرقىي تۈركىستاننىڭ مىللىي نوپۇسى ئۈستىدە دۇنيا بويىچە خىتاي تارقىتىۋاتقان 7 مىليون نوپۇس سېنى 2 - 3 ھەسسە ئۆستۈرۈپ تۇرۇپ نوپۇس سانى ئېلان قىلىنىۋاتىدۇ. مەسىلەن، تۈركىيە مەتبۇئاتلىرى 20 مىليون («ئىستانبۇل» دە چىقىدىغان «ۋۇرنال»، 1981 - 4 - سان)، ئامېرىكىدا 14 مىليون («ئامېرىكا ئاۋازى»، 1984. 26 - ئۆكتەبىر)، «سوۋېت ئېنسىكلوپېدىيىسى» دە 17 مىليون (كوم توغۇچى)، «شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى» دا 22 مىليون («شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى»، 1987، 2 - سان).

بىز ھازىرقى دۇنيادىكى ئىزباسقان مەلۇم مىللىي ئاۋتونومىيىلەرنى پايتەختلىرى ھەرقانداق مىللىي ئاۋتونومىيىلەرنى مىللىي مۇستەقىللىققا يۈزلەنگەن كىشىلەردەك قارايمىز. چۈنكى ھەرقانداق مىللىي ئاۋتونومىيىلەر ئۆز چوڭلۇقىدا ئەرخىنلىق كۈچىنى كېيىنكى قاچىغا تولغان ئۆز سالاھىيىتى كېيىنكى دەرىجىگە بولۇپ ئۇلار ئۆسكەنسىرى مۇستەقىل مىللەتلەرنى مۇستەقىللىقىنى مەھرۇم قىلىنىۋاتقان بىر ئاز تۈزۈم بولۇپ، بۇ تۈزۈم ئەندى يەنە ئىككى جاپ ئاساسىي پايدىلىنىشقا بولىدۇ. بىرىنچى، بىر مۇستەقىللىقنى يوقاتقان مىللەتنىڭ مۇستەقىللىققا قايتىشىغا ئۇ كەلتۈرۈلگەن تۈزۈمنى بىر دەۋر ئۈچۈن پايدىلىنىشقا بولىدۇ. ئىككىنچى، بىر مۇستەقىل مىللەتنىڭ مەلۇم ئارماقلىرى ئىككىنچى بىر مۇستەقىل دۆلەت ئۆلتۈرۈپ قالسا ئۇنىڭ مىللىي ھوقۇقىنى ساقلاش ئۈچۈن ھۆرمەت يۈزلىنىشنى بىرلىكتە بولىدۇ. مەسىلەن، مۇستەقىل كورېيە چېگرىسىدىكى خىتايدىكى مۇھاجىرلىرى ئۈچۈن خىتاي «كورېيە ئاۋتونوم رايونى» نى تەسىس قىلىدۇ. بۇ دۇنيادىكى ئەمەلىي خىتاينىڭ بۇرۇنقى مۇستەقىل تىبەت، ئىچكى موڭغۇل، شەرقىي تۈركىستاندىكى «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى» دېگەنلەرنى بىز قەتئىي قارىماي رەت قىلىپ كېلىۋاتىمىز. خىتايدىكى 100 مىليونغا يېقىن خىتاي ئولتۇراقلاشقان مىللەتلەرنى مۇشۇ بەدنام ئاتىشى مۇستەقىل مەملىكەت قىلىپ كېلىۋاتقان بولغاچقا خەتەرلىك ئىتتىپاق ئۆز ئۆزىنى بوزەك لىقلارنىڭ ئۈستىدىن مەنگۈ ئىلىپ تاشلاش ئىشلىرىنى دۇنيا ئەشكىلاتى ئوخشىمىغان توغرى ھالدا قىلىشىمىز كېرەك.

1987 - يىلى 9 - مارتتىكى ب م ت ھوقۇقلىرى مۇستەملىكە ئاسىيە خەلقلىرىنىڭ مىللىي تەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش ھەققىدىكى يىغىنىدا ئامېرىكا بىلەن ئافغانىستاندىكى ۋەكىللەرنىڭ قۇرۇتۇپ بىلەن ئاساسىي جەھەتتىن ھەل بولۇپ قالغان ئاسىيە مۇستەقىللىق مەسىلىسى يەنە كېلىشكە سورىلىپ، بىر ئېنىق بولۇۋاتقان مىللەتنىڭ مىللىي مەرتىۋىسىگە قارشى ئىككى ھۆكۈمەتنىڭ ئاۋاز ئېلىشىدىن قېلىپ كېيىنكى 10 يىل ئىچىدە ئۇلار ئامېرىكىنىڭ مىللىي بىرلىكى ئەخبارات ئۈستىدە ب م ت ھوقۇقلىرى 14 قېتىم ئومۇمىي قارار چىقاردى، ئامېرىكىنىڭ بىرلىكىگە پۈتۈن ب م ت ئەزالىرى ئاۋاز بەرگەن بولسىمۇ، ئەمما بۇ قارارلارغا ھەم يەنە شۇ بىتۇۋالار ئامېرىكىغا ئاشماي كەلدى. بىز ب م ت:

ئىلىنىڭ بولۇشىنى ئۈزلۈكسىز قانات خوسۇسىيەتلەرگە ئىگە بو-
لۇشى بىلەن تەڭلا ئەزەلدىن بۇيان ئۇلارنىڭ ھوقۇقلىرىدىن بو-
لىدىغان ئامېرىكا، سوۋېت ئىتتىپاقى، ئەنگلىيە، فرانسىيە
ۋە خىتاي يەنى بەش چوڭ دۆلەتنىڭ سالاھىيىتىگە
قارىتا ئىشەنچ قىلالمىغىنىمىز. بۇ بەش دۆلەت زامانىمىزدىكى
يىرتقۇچ-يىرتقۇچ ئەمەس باي دۆلەتلەر بولغاچقا ئۇلار يەنى
تۇرۇۋاتقان ئەللەرنىڭ ئەڭ بۇرۇنقى ئاھالىسى ئىگىلىرىدە تۇرۇپ
قارارلارنى ۋە. بۇ يەردە مۇناسىۋەتلىك بىر ھەقىقەتنى ئەسكەرتىپ ئۆتىمىز:
ئىكىنچىدە تۇرۇپ قارارغا كەلگەندە پەقەت ھەممە ئۆزى-
چە قۇرۇلغان تۈزۈلۈپ گويا ھەممە نەرسە كۆرسىتىلدى،
ھېچ نەرسە يوقتەك بىلىنىدۇ، ئۆز-ئۆزىچە قۇرۇلغان
دەرت-ئەلەم، مۇڭ-قايغۇلار كۆمۈلۈپ قالىدۇ. ھوقۇق
ئىگىسى تۇرۇپ ئاسمانغا قارىغان كىشىگە ھوقۇق قىلىش
ئۈچۈن كۆرۈنۈپ ياشقا ياتقان كۆرۈنمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈ-
چۈن ھېچقانداق ئادالەتكە قارىمايدىغان كىشىلەر ھەقنى
ئۆتۈۋېلىپ تۇرۇپ ئەخلاق قىلىشىدىكى ئۆز-ئۆزىچە قۇرۇلغان
قارىشى كۆرەلەيدۇ، ئاندىن يىراقتا... مۇشۇ ھاياتنى پەلسەپە
ئاساسىدا بىز ب د ت دىن شۇنى سوراپمىزكى، ئەگەر
ب د ت ھازىر تىكلىنىۋاتقان ئاھالىنى كۆپ كىچىك خەلق-
لەرنىڭ مىللىي تەقدىرى توغرىسىدا قارار چىقىرىپ ئىسنە-
ئۆزىنىڭ ۋەزىپىسى ئەڭ تېكىشلىك قارار بولسا
ئۆتتۈرىدا ئامېرىكىلىق بولغان ئۆزگەرتىش لازىم.

بىز ھازىر دۇنيا بويىچە كۆڭۈل قويۇلۇۋاتقان
«ئىنسان ھوقۇقى» مەسىلىسى چوڭ مىللىي مەسىلىنى
ئۆز ئىچىگە ئالغانلىقى نەتىجىسىدە مىللىي ئازادلىق، مىللىي
مۇستەقىللىق ئىشىغا كۈچلۈك قوللىشىلىرىنىڭ كۆرۈنۈش ساياسىي
ئازلىقى ئىچىگە ئىشىنىش ھاقلىرىنى ئالالمايمىز. بىزنىڭچە
ئىنسان ھوقۇقى مەسىلىسى بىر مۇستەقىل دۆلەتنىڭ
ئىچىدىكى شەخسلەرنىڭ ھوقۇقى بىلەن چەكلىنىپ قالماستىن
بەلكى بولۇۋاتقان بىر مىللەتنىڭ ئىچىگە ئىشىپ بولۇپ،
مىللىي مەسىلە بىر مەھكۇم مىللەتنىڭ باشقا ئىنكارچى بىر
ھاكىم مىللەتنىڭ ئارىسىدىكى مىللىي ئازادلىق ۋە مىللىي
مۇستەقىللىق مەسىلىسىدۇر. مەسىلەن، ھازىرقى
جەنۇبىي ئافرىقىدىكى قارا تەنلىكلەر مىللىي مەسىلە بولۇپ
بۇ يەردە مىللىي ئەركىنلىكىنى بېرىش بىلەن ھەل قىلىنىشى كېرەك.
چەتئەلدىكى كۆپلىگەن دائىم كۈرەش قىلغۇچى ئىنسان ھوقۇقى مەسىلىسى
بولۇپ بۇ مىللەت ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلىشى كېرەك.
مۇشۇنىڭغا قاراپ ئېيتىمىزكى، كىچىك ئىنسان ھوقۇقى
مەسىلىسى بىلەن خەلقئارا مىللىي مەسىلىنى ئەگەر مۇ-
ئارىلاشتۇرۇۋېتىلسە، ياكى پەقەت ئىنسان ھوقۇقى مەسىلىسى
مىللىي مەسىلىنى ئۆتۈشۈپ ياكى ئۆرلىتىش ئالدىغا قويۇلسا
زادى نەتىجە بولمايدۇ.

مانا، ب د ت ھۆزۈرىدا بولغۇچى مەسىلىنىڭ ئەمەلىي
ھەل قىلىنمىسىغا ئاز قىسمى ھازىر خەلقئارادىكى
ھەممە مۇۋەپپەقىيەتلەردىن كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ، مۇستەملىكە-
چىلەرگە قوشۇپ بەرگەن كىچىك مىللەت ۋە ئەنئەنىۋى
ئىلگىرى يالغۇز ۋە ئەنئەنىۋىيلىك ھەرىكەتلىرىنى ئېتىبارسىز
ھەممە ئاقسىدىغان بولغان ئارقىلىق كەلتۈردى. بىز شۇنداق
ھېسابلايمىز، ئەگەر ب د ت ھۆزۈرىدا كىرىدىغان 4
مىللەتلەرنىڭ مىللىي تەغدىرى مەسىلىسى توغرىسىدا
ھەم ئاخىرقى ھەل قىلمايدىكەن ئۇ كۆرۈنگەندەك مىسى
ئۆچۈپ كېلىشى ۋە ئىلگىرى ئەللەرگە قاراتقان تىپىپ،
سەۋەب بولمايدىغان دەرىجىدە كۆچۈپ كېتىدۇ.

بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىغا ئىككى بىر پىكىرىمىز-
لىكىمىز ئەنە چوڭ سەۋەبى شۇكى، ئۇ پەقەت مۇستەقىل
دۆلەتلەرنىڭ تەشكىلاتىغا ئايلىنىپ قېلىپ، تېخى مۇستەقىل-
لىقىنى قولغا ئالمىغان مەزلۇم مىللەتلەرنىڭ ئىشىدا ئايرىلىپ
قالغان ئىدى. گەرچە ئۇ خاسان كېچىكىپ بولسىمۇ چۈشۈنۈپ،
ب د ت دە ئەزالىرى بولمىغان مەھكۇم مىللەتلەرنىڭ ئۆيغۇ-
لىغان بىر قاتار تاماملىقلىق ۋە ياۋروپالىق پارلامېنت ئەزالىرى
بولغۇچىلىرى بۇ مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ كەلگەن ئىدى. ئۇ-
لار بىر يىل 11-فېۋرال كۈنى گوللاندىيىنىڭ پايتەختى گاگادا
بۇ مەسىلىنى رەسمىي كۆزدىن كەچۈرۈپ قويدى. نەتىجىدە بۇ ئىشنى

35 مەھكۇم مىللەتلەرنىڭ ۋەكىللىرى ئىشتىراكىدا «ب د ت دە ۋە-
كىللىرى بولمىغان مىللەتلەر ۋە خەلقلەر ئارا تەشكىلاتى» دېگەن نام
ئاستىدا يېڭى بىر خەلقئارا تەشكىلات ئۆتكۈزۈلدى. ئۇنىڭ رەئىس-
لىكىگە ئېستونىيەلىك ياشلار بىلەن مۇئاۋىنلىقىغا شەرقىي تۈركىستا-
نلىق ئۇيغۇرلار ئالدى، ئازغىنە ئەزالىرى ئالىي تېگىشنى سايلىنىدۇ.
بۇلار بىلەن يەر يۈزىدىكى تېخى مىللىي مۇستەقىللىقىنى قولغا
ئالمىغان مەھكۇم مىللەتلەرنىڭ خەلقئارا قانۇنىي ھوقۇقلىرى
ئىتىلمىسە، ئۇ بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتى دەرىجىسىگە ئېرىشكۈ
كۆرۈنىشى. ئۇنىڭ بىرىنچى 4-6-ئاۋغۇست كۈنلىرى يەنە شۇ گاگادا
چە-قىسمەنلىك مەجلىسى بولۇپ، پۈتۈن قائىدە-نىزام ۋە قۇرۇلۇشى
بېكىتىلدى. بۇ قېتىمقى يىغىنغا يېڭىدىن ئۈچ مىللەت ۋەكىللىرى قو-
شۇلۇپ ھازىر بۇ تەشكىلاتقا ئەزا بولغان 38 مىللەت ۋەكىل-
لىرى توپلاندى. بۇ تەشكىلاتنىڭ بۇنداق ئۆتكەن بىر دەۋردىكى
قىسمەنلىق خەلقئارا قۇرۇلتايغا كۆرە ئۇنىڭغا سوۋېت ئىت-
تىپاقىنىڭ پرىبالتىكا م.س. گورباچوف ۋاكالىتى دۇنيانىڭ بىر
قاتار مەشھۇر رەھبەرلىرىنىڭ تەبرىك قىلىنىشى كۆرۈلدى.

بۇ مۇناسىۋەت بىلەن بىز بارچە ماقالىمىزنىڭ بېشىدا ب د ت
نىڭ ئادرېسىغا ئېيتىلغان نۇقسانلىرىنىڭ بويىچە تەشكىلاتقا كۆ-
چۈرۈلۈپ كەلمەسلىكىنى ئەسكە ئېلىپ تۇرۇپ، ئۆزىمىزنىڭ بۇ
يېڭى تەشكىلاتنى دىققەتكە مۇھىم ئىكەنلىكىنى ھازىرلا قىلىمىز.

بىرىنچى: بىزنىڭ ئەجرىمىز چە بۇ تەشكىلاتنى ئالدى
بىلەن ئۆزىگە ئەزا بولغان مىللەتلەرنىڭ مەھكۇم مىللىي تۈر-تۈمەن
زۇلۇملىرىنى ئېيتىۋاتقان ھاكىم مىللەتلەر ئاھالىلىرىدۇ-جاھانگىرلەر-
مەسئۇ؟ دېگەن ئىككى مەسىلىنى قەتئىي ئىنقىلابىي چىقىپ ئۇنى
دۇنيادىكى قانۇنلار ئالدىدا ئوچۇق جاكالىشى شەرت. ھالبۇكى، بۇ
مەسىلە شۇنىڭغا ب د ت ھۆزۈرىدا ئىنقىلابىي ئىجابىي كېلىشى نە-
تىجىسى تۈرلۈك مۇستەملىكە ئەللىرى مۇستەملىكە مەسىلە
دېيىلىپ ئۆتكەنلىكتىن جاھانگىرلار ئۆزلىرىنى ئاقلاپ كەلدى،
مەسىلەن، ئەنە شۇ دەۋر يېڭى مۇستەملىكىچى خىتاي ئىستىلال
جاھانگىرلىكى ئۆزىنى «خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتى» دېگەن
ساختا نام ئاستىدا يېپىلىۋالغانلىقى، ئۇنى سابىق سوۋېت جاھانگىرى
ھىمايە قىلغىنى نەتىجىسىدە ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى شەرقىي تۈر-
كىستان، تىبەت، ئىچكى موڭغۇل قاتارلىق يۈز مىليوننى ئۇچراق
مەھكۇم مىللەتلەرنىڭ مىللىي تەغدىرى 40 يىلدىن بېرى مۇھ-
ھەل سىياسەتلەر نەتىجىسىدە ئېرەپ قىلىنمايۋاتىدۇ. ئەگەر
خىتاينىڭ ئۆز ۋاختىدا توغرىسى ئاھالىلىنىپ كېلىدۇ، بۇ مەسىلە ئال-
لىقاچان ھەل بولغان بولاتتى. يېڭى تەشكىلات مانا بۇ ھا-
لەتتە مۇھىم مەسىلىنى دەل ۋاقتىدا تۈرتۈپ قويۇپ، خىتاينىڭ ھەر
كىم مۇ «خەلق جۇمھۇرىيىتى» دەپ ئاتىمىسلىقى كېرەك. ئۇنىڭ
قول ئاستىدىكى مەھكۇم مىللەتلەرنى مۇستەملىكە ئەللىرى ھې-
سابلاپ خىتاينىڭ دۇنيانىڭ ھېچ بىر يېرىدە بولمىغان ياللىغان
تېررىتورىيەلىك ئاۋتونومىيە دېگەن زادى ھوقۇقسىز قىلماسلىقى
لازىم.

ئىككىنچى: بۇ يېڭى تەشكىلاتقا ئەزا بولغان ھەر بىر مىللەت
ئۆزىنىڭ بۇ تەشكىلات ئىچىدىكى قانۇنىي ئورنىنى چىڭىتىپ، ئۇنىڭ مەقسەت
ۋە مائارىپلىرى بىلەن ئۇ ھەققىدە خەۋەرلەر تەشكىلاتلىرىنى
قۇرۇپ، ئۇنى خەلقئارا ئېتىراپ قىلدۇرۇش، شۇنىڭدەك شۇ
ئوقتىسى قايسى مىللەت چاقىرغان تەشكىلاتلار جەبھىسى ئىشتىراكىنى
پارىسى ئۇنىڭ نەتىجىسى تولۇق بولىدۇ. چۈنكى بۇ تەشكىلات ئىچى
يالغۇز ۋەكىل ھېچ نەرسە قىلالمايدۇ. جۈملىدىن بىز شەرقىي تۈر-
كىستانلىقلار ھازىر بۇ جەھەتتە ئاللىبۇرۇن ئاساسىي ئېلىپ بېرىلىۋاتقان
7 تەشكىلاتنى بىرلەشتۈرۈپ، بىر تورۇپ مەخسۇس ئىشتاپ
قۇرۇپ ئۆزىمىزنىڭ خەلقئارا ۋەكىلىمىز ئەركىن ئالىپ تېكىنگە
پۈتۈن ئەمەلىي ياردەم بېرىشىمىز كېرەك.

خاتىمە: بىز شۇنى ئالاھىدە تەكىتلەيمىز. بىر يىل ئاۋ-
غۇست سوۋېت ئىتتىپاقىدا قىلغان ئىنقىلابىدا ئاچقان ئاتالمىش
«خەلق بىرلىكى» دۆلىتى خەلقلىرىنىڭ تىگىشلىك 7 مۇستەقىل دۆلەت
پەيدا بولۇپ، پۈتۈن دۇنيا مەزلۇم ئەللىرىگە يېڭى روھ ۋە يېڭى ئۈمىد
بەردى. بىز شەرقىي تۈركىستانلىقلار مۇشۇ دۇنيادىكى ئۈمىد بىلەن
ئىستىقبالىمىزغا يېڭى بىر قەدەم تاشلىشىمىز كېرەك!

شەرقىي تۈركىستان ئاۋازىنىڭ — قەلب تېلېگراممىسى

سوۋېت دىيارىدا سۈنئىي ئوسۇپ چىققان مۇزتاغنى ئېرىتكۈچى يالغۇز چىراق ۋە تۇنجا روس دېموكراتىيە س س س ر پرېزىدېنتى مىخائىل سېرگېيېۋىچ گورباچوۋقا،

قىممەتلىك مىخائىل سېرگېيېۋىچ.

مەن سىزنىڭ قول ئاستىڭىزدىكى ئەڭ كىچىك بىر خادىمىڭىز بولسام مۇ لېكىن ئۆزەمنى سىز ئۈچۈن ئەڭ چوڭ دوست ھېساپلاپ كېلىۋاتقان شەرقىي تۈركىستانلىق بىر ئۇيغۇر ئەدىبىمەن. مەن سىزنى چىن قەلبىمدىن ياخشى كۆرىمەن. چۈنكى سىز سوۋېت دىيارىدا مۇنتىلىكى 73 يىل مۇقەددەم قان بىلەن كۆز ياش دەرياسى ئىچىدىن شەپقەتسىز ئوسۇپ چىقىپ، ئىنسانىيەت قەلبىنى مۇزلىتىپ كەلگەن مۇدھىش مۇزتاغنى يالغۇز ئۆزىڭىز چىراق بولۇپ ئېرىتىپ، شۇ كۈنگىچە كىشىلەرگە ئايانلىق: «مۇزتاغنى چىراق بىلەن ئېرىتىش مۇمكىن ئەمەس» دېگەن كۆز قاراشنى ئۆزگەرتىپ، ئۆزگەرتكەن ئاجايىپ بىر يارقىن كۈچلۈك چىراقسىز. مېنىڭ بۇ دېگىنىمنى سىز تارىختا نامايان بولغاندىن بويان دۇنيا بويىچە سىزگە بېرىلىپ كېلىۋاتقان باھاسىز باھالار تەستىقلايدۇ.

مېنىڭ مىللىتىم ئۇيغۇر خەلقىدە: «چىراقنىڭ تۈۋى قاراڭغۇ» دېگەن بىر ماقال بار. مەن بۇ ماقالنى شۇنىڭ ئۈچۈن نەقىل قىلىۋاتىمەنكى، ئەپسۇسكى، سىزگە ئوخشاش يارقىن بىر چىراقنىڭ تۈۋىدىمۇ بىز تەخمىنەن 6 يىلدىن بېرى ئۇلۇق ئىشلەرنى قىلغىنىڭىزغا قارىماي قاراڭغۇ بولۇپ كەلدى. بۇنىڭغا سىزنىڭ يېنىڭىزدىكى قارا نىيەتلىك ئوتتۇرا كۈچلەرگە سەل قارىشىڭىز يول قويدى. سىز بۇ خاتالىقىڭىزنى شۇ يىل 19- ئاۋغۇستتىكى بولۇپ ئۆتكەن ئۆزگىرىشتىن كېيىن ئۆز كۆزىڭىز بىلەن كۆرۈپ ئېتىراپ قىلدىڭىز: «بۇ مېنىڭ ئەڭ چوڭ خاتالىقىم ئىدى» دەپ ئېتىراپ قىلدىڭىز.

مەن دەل مۇشۇ ئۇقۇشتا بۇ قەلب تېلېگراممام ئارقىلىق سىزنىڭ يادىڭىزغا شۇ بىر تېرە تىلىك خاتالىقنى ئەسلىتىپ ئۆتمەكچىمەن. گەرچە بولسا مېنىڭچە، سىزدىكى بۇ خاتالىق پۈتۈن سوۋېت خەلقى ئۈچۈن ئەمەس، دۇنيادىكى ئىسلامىيەت ۋە ياشلىق دېكتاتورلارغا نىسبەتەن قىلىنغان ئىلتىپاتلىق ئەمەس، بۇنىڭ بۇنىڭدىنمۇ چوڭ بىلىنىدۇ بار. ئۇ بولسا 1949- يىلى 16- ئايدا كۈن پېتىشتا بارغىنىڭىزدا مىللىيونلىغان دېموكراتىك كۈچلەرنىڭ ساداسى لوبنۇر قارىماي، ئارقا- ئارقىدىن خوۋە بېرىپ كېلىپ ئىچىلگە كىرىپ، خىتاي تارىخىدىكى ئەڭ قانخور دىكتاتور (بىر تەنچىسى ماۋ) دېگەن شۇ چاغدىكى بىلەن مۇنەسىۋەت كېلىشىپ چىققىنىڭىز.

ئىچىمدە دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ ئىپلاس تىرەك بولۇپ قالغان بۇ ئىش بىلەن كەچۈرگىلى بولمايدىغان ئىش. مەن ئۇنى كەلگۈسىدە ئەنە شۇنىڭ ھەممە ئازابىنى تارتىپ ئۆتۈشكە مەجبۇر بولغانلىقى، سىز ھازىرقى دۇنيادىكى ئەڭ خەتەرلىك دىكتاتورلار بىلەن نىسبەتەن قىلىنغان ئىشلىرىڭىزدىن خاتىرجەم بولالمايسىز. خىتايدىكى 100 مىللىيوندىن ئوشۇق خىتاي بولمىغان مىللەتلەرنىڭ، شۇنىڭ ئىچىدە مېنىڭ ۋەتىنىم شەرقىي تۈركىستاندىكى 25 مىللىيوندىن ئوشۇق تۈركىي خەلقلەرنىڭ ئۆز ئىلكىگە يازغان خەت- مۇراجىئەتلىرىدە كۆڭۈل بولمىغان كېلىۋاتىسىز. مېنىڭ ۋەتىنىم شەرقىي تۈركىستان ھازىر خىتاي ئوردىلىرىنىڭ ۋەتىنىدە، ئادەملەر ئازايىپ- تۈگىتىلىۋاتىدۇ. مېنىڭ كۆزىمدا ئايان تۇرۇپ، ئۇيغۇر ۋەتىنى شەرقىي تۈركىستان تارىختىن يوقۇلۇپ كېتىش ھالىتىدە تۇرماقتا.

قىممەتلىك مىخائىل سېرگېيېۋىچ.

روس خەلقىنىڭ ئاجايىپ مىللىي ھەم دېموكراتىيە قەھرىمانى بورىس يېلتسىن رەھبەرلىكىدىكى روسىيە خەلقى سىزنىڭ قىبىشتىلىزدىكى ئاسىيا ياۋروپا ئىشلىرى دۆلەت خاتىرلىرىنى چاقماق تېزلىكىدە يوقۇتۇپ، كېيىن چىراقلىرىنى ئەسلىگە ئايلاندۇردى. مەن ھەممىنى شىنىمەنكى، سوۋېت دىيارىدا ئەسلى قارا كۈچلەر ھەر كۈنى ئىپادىلىنىپ تۇرىدۇ. لېكىن ئۇلۇق كۆپ نىڭ دۇنياۋى ئىشلىرىدا سىزنىڭ دۇنياۋى يېڭىلىق يېڭىلىقلىرىڭىز بۈگۈنكى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ يېڭى جۇڭگو شەرقىي تۈركىستان ئۈچۈن ئېيتقاندا، بىرىنچىدىن ھالا كەلتۈرۈلگەن قارا بولۇۋېلىشى، شۇ بويىچە كۆرۈپ تۇرۇۋاتىدۇ. بۇ مۇدھىش ئۇلۇق ھەم ياۋايىلىق، ئۇ قايەردە سۆزلۈك ئاسمان بولسا شۇنى قايسى شەكىلدە ئىشلىتىدۇ. بۇ بولغان، خوش، ئاپەت دېگەن سۆز، كەلگۈسىنىڭ مانا بۇ چوڭ خەۋپىنى ئۆزى. كېيىن ئۇ ئۆتۈشنىڭ ۋاقتى كەلدى. شەرقىي تۈركىستان خەلقى بۇنىڭ ئۈچۈن سىزنىڭ دۆلىتىڭىزدىن قىزىل سوئال سورىمايدۇ. پەقەت بۇنىڭ ئۈچۈن خەلقلىق ئەخلاقى بويىچە ئانا ھايات چاپسان كۆڭۈل بۆلۈشنى سورايدۇ. ھازىرقى سوۋېت- خىتاي مۇناسىۋىتى تۈۋىدە يېڭى داۋام قىلىۋاتقان مۇناپىقانە سىياسەتنىڭ، ئىچكى خىيانەتلەرنىڭ سوۋېت تەرەپنىڭ ئۆزلىرىنى قەتئىي توختىتىلىشىنى سورايدۇ. 1950- يىللىق سوۋېت- خىتاي توختامىنىڭ تارىختىن ئۆچۈرۈلۈشىنى سورايدۇ.

— مەن شەخسەن سىزدىن، سىزنىڭ بۈگۈنكى ئەڭ يېقىن سەپدىشىڭىز قەھرىمان بورىس يېلتسىن باشلىق يۈرتۈن روسىيە خەلقىدىن مېنىڭ ۋەتىنىم شەرقىي تۈركىستانغا ئامان يېتىپ، چىن ئىنسانپەرۋەرلەرچە يېڭى مۇناسىۋەت ئىككىلىنىشنى ئۈمىد قىلىمەن. سىزنىڭ يېڭى ھاياتىڭىزغا مۇستەھكەم سالامەتلىك، يېڭى ھەم ئۇلۇق ئىشلىرىڭىزغە دۇنياۋى نۇسرەت تىلەيمەن.

ھۆرمەت بىلەن:

يۈسۈپبەك مۇخلىسى
س س س ر يازغۇچىلىرى ئىتتىپاقىنىڭ ئەزاسى
«شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى»نىڭ باش مۇھەررىرى

ئالمۇتا. 1991، 25- ئاۋغۇست

شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى

شەرقىي تۈركىستان ئىستىقلالىيەت مىللىي بىرلىك تەشكىلاتىنىڭ نەشر ئەپكارى

1991
ئاۋغۇست
111-سان

گېزىت 1979-يىل ئاپرېلدىن ئېتىبارەن چىقماقتا

شەرقىي تۈركىستان بىزنىڭ مۇقەددەس
ۋەتىنىمىز. بىزنىڭ پەخرىمىز ۋە مەڭگۈلۈك
مەسئەلىمىز. بىز ئۇنى قەدىرلەيلى.
بىر دەم ئۇنتۇماي يادىمىزدىن چىقارمايلى.
ئۇنىڭ ئەركىن-ئازات ھەم تولۇق مۇستە-
قىللىقى يولىدا خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىگە
قارشى ئاداققىچە چېلىشايلى!

تولۇق ۋە تىنىمسىز شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئاخىرقى ۋە ھەقىقىي مىللىي مۇستە-قىللىقى ئۈچۈن كۈرەشەيلى!

مەملىكەتلەرنىڭ. ھازىرقى دۇنيا ئىنسانلىرى ئاۋىسىدىكى قوللىغا خىرىش ياقىلغان ئەللىك كۆپ ھەم يېقىملىق بىر سۆز - ئۇ مىللەتلەرنىڭ مىللىي مۇستەقىللىقى ھەققىدىكى «مۇستەقىللىق» دېگەن سۆزدۇر. ئەمەلىي بۇ سۆز ھەر بىر مىللەت ئۈچۈن بول-مىسا بولمايدىغان ھۆر، ئەركىن، كەمتالاشا، ئۆزىنى ئۆزى باش-قۇرۇش، ئۆز تىلىنى ئۆزى سۆزلىتىشىپ، ئۆز دىنىغا ئۆزى ئېتىقاد قىلىش-كەبى ئۇنىڭغا يارىشا سۆزلەرنىڭ بىر يىغىندىسىدىن ھاسىل بولغان بىر پۈتۈن قاموسى سۆز بولۇپ، ئەگەر بۇ دېگەنلىرىمىز ھەرقانداق بىر مىللەتكە مەنسۇپ بولمىسا شۇ مىللەت ئۈچۈن بۇنىڭدىن ئولۇق بەختسىزلىك ۋە ئازادلىق بولمايدۇ. بۇ دېگىنىمىزگە ياراشا ھازىر بۇ سۆز قۇدرەتلىك سۆز بولۇپ قالماي دۇنياۋى مىللىي مۇستەقىللىقنىڭ ئەمەلىيىتىگە ئايلانماقتا.

بۇنىڭغا دۇنياۋى بىر قانچە ئەمەلىي ئەھمىيەتلىرىنى ئاتاپ ئۆتسەك توپىيە قىلساق، بىرىنچىدىن ئەگەر ئىككىنچى 1946-يىلدىن 1986-يىلغىچە بولغان 40 يىل ئىچىدە كوناكاپىتالىزم ئاسارىتىدىكى ئۆتۈلگەن مەھكۇم مىللەتلەر مىللىي مۇستەقىل-لىقىنى قولغا ئالغان بولسا، 1986-يىلدىن بېرى 5 يىل ئىچىدە سوتسىيالىزم ئاسارىتىدىكى يىگىرمىگە يېقىن مىللەتلەر مىللىي مۇستەقىللىقىنى قولغا ئالدى. ھازىر يەنە سوتسىيالىزم ئاسا-رىتىدىكى ئۆتۈلگەن مىللەتلەر مىللىي مۇستەقىللىقى ئۈچۈن قا-نات قويۇپ ئىزدەنمەكتە. ئىككىنچىدىن، بۇ يىل قىشتا ۋە ئىيۇلدا كوللېكتىپ ئەنە ئىچى مىللىي مۇستەقىللىقىنى قولغا ئالالمىغان مەھكۇم مىللەتلەرنىڭ مىللىي مۇستەقىللىقى ئۈچۈن كۈرىشىدىغان خەلقئارا بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتى قۇرۇلۇپ، بۇنىڭغا بىزنىڭ ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستان، تىبەت ۋە ئالتاي بويىچە ئەللىكتىن ئارتۇق 55 مىللەت ۋەكىللىرى ئىشتىراك قىلدى. بۇنىڭ نەتىجىسى ھازىر مىللىي مۇستەقىللىق ئۈچۈن ئارىسى شۇ-جىمىلىك بىلەن كۆتۈرۈلىدىكى، ھەتتا بۇرۇن يەھۇدىي تىل ئۆگەتمەيدى نەزەرىيىسىنى چىقارغان خەلقئارا ئەزەلدا يىتتۇنا ساتىرىي يېقىندا ئۆتكەن 34-قېتىملىق يىغىنىدا ئۆز ئانا يۈزىنىڭ تىل ۋاستىلىرى مىللىي مۇستەقىللىققا ئېرىشەلمەيدىغان دېمەك، ئەمەلىيەتتە شۇنى كۆرسىتىپ بېرىشكە بولىدىكى، دۇنياۋى مۇئەللىپ كىشىلىك ئەللەرنىڭ ئارا بىردەك - بىر مەسىلە مىللىي مۇستەقىللىق مەسىلىسى بولۇپ قالىدۇ. ئۇنى ھەرقانداق ماتەمسىپ ياكى زورلۇق بىلەن تۇساپ قالالمايدۇ.

بىر يۈك ئىنسانىي ئايە، روھ ۋە شانلىق ھەربىر ئەتە بولايلى بىز شەرقىي تۈركىستانلىقلار جىلىك ئۆتۈپ، يۈتۈن ۋە جۇدۇنلىرىمىز بىلەن مىللىتىمىزنىڭ ھەقىقىي ۋە ئاخىرقى مىللىي مۇستەقىللىقى يولىدا جىلىشتا قىلىشىمىز كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ۋەتىنىدىكى ئۈچ چوڭ سىياسىي مەسىلە ئۈستىدە يىراقلىق بىلەن مۇلاھىزە قىلىپ، ئۇنىڭ ئىناۋەتلىك خەلقئارا ئەتشكىلى نەتىجىلىرىنى قولغا كەلتۈرۈشىمىز لازىم.

بىرىنچى: بىر قانچە ۋاقىتتىن بېرى بىز ئەتكىلىپ كېلىۋاتقىنىمىز-دەك، بىزنىڭ مىللىي مۇستەقىللىقىمىز بولمىغىنى بىردىنبىر ئۇسۇل ئوغۇرلۇق 1950-يىل 14-فېۋرال كۈنى موسكۋادا ئىمزالانغان شەرتنامىدىن، ماۋ ۋە ستالىن ئارىسىدىكى خائىنانە توختام بو-لۇپ، موسكۋا خائىنانە توختامنى بىكار قىلمىغىچە تۈگۈپ شەرقىي تۈركىستاننىڭ مۇستەقىللىق يولى ئېچىلمايدۇ. قەھرىمان باتۇر ئەجدادلىرىمىز ئۆز مۇستەقىللىقى يولىدا بۇ قەغەزنى خۇددى سوۋېتنىڭ بۇ خائىنانە توختامنى، يەنى 1939-يىلى مولوتوف بىلەن روببېنتروپ ئارىسىدا بولغان ياسىق كېلىشىمنى بىكار قىلغاندىن كېيىن ئۆز مۇستەقىللىقىنىڭ يولىنى ئاچتى. ئۇلار روسىيە بىرلىكى بىلەن ئالمىسىنى ئەتىۋالدى 50-يىل كۈنى باتۇر بويىچە ئەللەرنىڭ بۇ چوڭ ھوقۇقىنى ئىنساۋەتكە ئېلىپ، ئۆزىنى بويسۇنۇپ بولۇپ قولغا ئېلىپ كەلدى. شەرقىي تۈركىستان ئىستىقلالىيەت مىللىي بىرلىكىنىڭ سىياسىي ئەمەلىيەتتە 1950-يىلدىكى سوۋېت-خىتاي ياسىق توختامىنى بىكار قىلىش ئۈچۈن موسكۋا، ئالمۇتا ۋە تاشكەنتلەردىكى ئۆتۈشتۈرۈلگەن مۇرا-جىئەتلەر بولغانىدى. سوۋېت يىرىكى باشقا ۋاقىتلاردا يۈتۈن شەرقىي تۈركىستانلىقلار بىزنىڭ مىللىي مۇستەقىللىقىمىزنى ي-ئاملىكى بۇ ئۈچۈن ئەڭ چوڭ سىياسىي ھەم مىللىي ئەلەپ ماناھو-شۇ ئالدىنا يەرلىكتە قانتىپ، 1950-يىللىق سوۋېت-خىتاي توختامىنىڭ ئۈستۈنلۈك مەنتىقى موسكۋادا ئۆزلۈكسىز يۈرگۈزۈش قىلىشىمىز كېرەك. ئىشنىڭ ئۈچۈن قازاقستان ئىتتىپاقىنى قازاقستان بىلەن ئۆزبېكىستان بىرلىكتە ئەتكىلىرىگە ئەھمىيەتنى مۇراجىئەت ئارقىلىق بولۇپ، بولا ئىمزا بۇ گۈچۈن ھەم ھۆرمەت پىرىنسىپ بويىچە ئۇ رۇسلاندىن ئازار ئېيتىشنىڭ ياردىمى سورىشىمىز لازىم.

ئىككىنچى: بۇ يىل 4-6 ئاۋغۇست كۈنلىرى گوللاندىيە پاي-تەختى ئامستېردامدا ۋە كىملىك بولمىغان مىللەتلەرنىڭ خەلقئارا 6-مەجلىسى بولۇپ، ئۇنىڭدا مەھكۇم مىللەتلەر-نىڭ مىللىي مۇستەقىللىقىنى قولغا كەلتۈرۈشنىڭ ئۆزىنىڭ چارە-تەدبىرلىرى كۆرۈپ چىقىلدى. بۇ قېتىمقى مەجلىسكە ئۈچ مىللەت ۋەكىللىرى قاتنىشىپ بۇ تەشكىلاتنىڭ كۆپ ساناپ كېلىشىپ ھەم كۈچەيتىۋاتقانلىقىنى كۆرسەتتى. مانا مۇشۇ دۇنيا-ۋى چوڭ تەشكىلاتقا بىزنىڭ ۋەكىلىمىز ئەزالىق ئالىپ ئېلىپ شەرقىي تۈركىستانلىقلار ۋەكىللىك قىلىشنى ئاشۇرىدى مەزكۇر تەشكىلاتنىڭ مۇئاۋىنلىق ۋەزىپىسى ئۆتەلەيتتى. دېمەك، بىزنىڭ بۇ تەشكىلاتتىكى ئورنىمىز ناھايىتى چوڭ ھەم قانۇن-لۇقتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ۋە ئۇنىڭ كېيىنكى نەتىجىلىك بارلىق شەر-قىي تۈركىستانلىقلار ۋەكىلىمىز ئەركىن ئالىپ ئېلىشنى ھىمايە قىلىپ،

(داۋامى 2-بەتتە)

پۈتۈن ۋۇجۇدىمىز بىلەن ئۇنىڭ تەشكىلاتىغا ياردەم بېرىشىمىز كېرەك. شۇنىڭ بىلەن شۇ كۆرسەتكۈچە بەمەت گە يېزىپ كەلگەن ئەرز-ھاللىرىمىزنى ئەمدى مۇشۇ ئۆز تەشكىلاتىمىزغا يېزىپ، مىللىي ئىستىقلالىيتىمىزنى مۇشۇ تەشكىلات-تا مىلىتىمىز قولغا كەلتۈرۈشىمىز لازىم.

ئۈچىنچى: بىز بۇ مۇقەددەس چوڭ كۈرەشتە، بەزى مۇھىم تاكتىكىلىق سىياسىي ھەرىكەتلەرگە قەتئىي ئەھمىيەت بېرىشىمىز لازىم! ئۇنىڭ ئالدى بىلەن - بىزنىڭ مىللىي مۇستەقىللىقىمىزغا يەنە بىر تۇسقۇنلۇق قىلىپ كېلىۋاتقان خىتاينىڭ يالغان مىللىي تېررىتورىيەلىك ئاپتونومىيە دېگىنىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇماسلىقىمىز كېرەك. بولۇپمۇ ئاپتونومىيە دېگەننىڭ قورچاق مىللىي رەھبەرلىرىنى ئەسلا ئېتىراپ قىلماي، ئۇلارنىڭ ئەشەددىي خىتايپەرەس ماھىيىتىنى خەلققە ئالەمگە پاش قىلىپ، ئۇلارنىڭ مىللەتلەرگە زادىمۇ ۋەكىللىك قىلالمايدىغانلىقىنى ئېنىقلاپ، مەتبۇئات ئالەمىگە يەتكۈزۈشىمىز لازىم. ئاندىن (ئىككىنچى) - قايەردە ۋە قانچىلىك سالاھىيەتتە بولماسلىقتىن قەتئىينەزەر، ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستانغا تولۇق ۋەكىللىك قىلالايدىغان ئۆزىمىزنىڭ ھەقىقىي بىر شەرقىي تۈركىستان مىللىي ھۆكۈمىتىنى تېز ئارىدا بەرپا قىلىپ، ئۇنىڭ تولۇق سالاھىيەت ۋە مىللىي ئالىيلىقىنى ئاقىلىق ۋە ئىشىمىزنىڭ ئىستىقلالىيتى ئۈزلۈكسىز ئاپالەتلىك قىلىشىمىز زۆرۈر. ئۇنىڭ ئۈچۈن ۋەتىنىمىزنىڭ ئىچىدىكى ھەربىر ۋەتەنداشلىرىمىز قورچاق ئۇيغۇر داۋامەت ھۆكۈمىتىنىڭ ھەرقانداق بۇيرۇقىغا بويسۇنماي، ئۇنىڭ ئاپپاراتىنى ھۆكۈمىتىنى پالەچ ھالغا چۈشۈرۈشىمىز كېرەك. ۋەتەننىڭ سىرتىدىكى بارلىق ئىنقىلابىي تەشكىلاتلار چىڭ بىرلىشىپ، ئۇيغۇر داۋامەت ھۆكۈمىتى بىلەن چەتئەللەر ئارىسىدا تۈزۈلىۋاتقان قانۇنسىز پۈتۈن توختاملارغا قارشى چىقىپ، ئۇنى بىكار قىلىشىمىز كېرەك.

شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابىي مىللىي بىرلىك تەسىس بولۇپ ئالىيەتلەردە ھەربىر ۋەتەنداشلىرىمىزنىڭ خەلقئارا ئائىلىسىنى زامانغا قەتئىي بويسۇنۇپ، يېقىنچە ئۇچۇق ئاشكارە كۈرەش قىلىپ، بىرھەقانى ئوتتۇرلاشلىرى يول قويماسلىق ۋە ئارقىسىغا چېكىنىش تېپىدىرىشنى قارىلاپ، كەلگۈسى ۋە ئۇنى يەنە قەتئىي قارىلاپدۇ. بىز يەنە قەتئىي بويسۇنماس مىللىي ئىرادىمىز بىلەن، زامانىمىز جۇشقۇن ئۇچۇق ھادىسىلەر ھەرىكەتلىرىمىز بىلەن ۋە ئاھالە خەلقئارا بىرلىك ئىنسانىي ئەخلاق ئىچىدىكى مىللىي مۇستەقىللىقىمىزغا مۇشەررەپ بولالايمىز! بىزنىڭ بۇ ئالىي مەقسىتىمىز ئىنشائاللا تولۇق ئەمەلگە ئاشىدۇ!!!

خوش خەۋەرلەر

1. كۆپتىن بېرى بېرلىن شەھىرىدە گېرمانىيەنىڭ ميۇنخېن شەھىرىدە ۋەتەن يولىدا كۈرەش ئېلىپ بېرىۋاتقان شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ مىللىي مەركىزىي تەشكىلاتى بولۇپ ئېيۋەننى باشلاپ، «شەرقىي تۈركىستان خەۋەرنامىسى» ناملىق ئايلىق خەۋەرلەر مەجمۇئەسىنى نەشر قىلىپ تارقىتىشقا باشلىغان. ئەنگلىسچە قوشۇمچىسى بىلەن بىرگە خىتاي تارقىتىلغان بۇ مەجمۇئە ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاننىڭ مەسىلىسىنى جاھانغا تونۇتۇشتا تاشلانغان يەنە بىر مۇھىم قەدەمدۇر.

2. تاشكەنت ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەشھۇر 12 مۇقام مۇزىكانتلىشلىرىنى جارى قىلىشقا كېلىۋاتقان ئاتاقلىق ناخشىچىلىرىمىزدىن خالىسخان قادىروۋا، ئاينۇرخان ھەسەنوۋا، ئەركىن يۈنۇسوۋ ۋە سۇلتان مامىروۋ باشلىق بىر توپ سەنئەتكارلار يېقىندا باش قوشۇپ، ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستان نامىدا «ئارزۇ ساداسى» مۇقام ئانسامبلىنى قۇرۇپ، مۇڭلۇق كىيىم-مۇشۇ ئانسامبىل ئارقىلىق تولۇق ۋە ئىنسانىنى كۆزلەشكە شەرتلەشكەن.

شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى بۇ ئىككى ياخشى قەدەمنى تەبرىكلەپ، ئۇلارغا ئاق يول تىلەيدۇ!

ئانا ۋەتەندىن كېلىۋاتقان سادالار ۋە نىدالار

غازىيانە قومۇل، يوشۇرۇلغان ئۇچقۇنلىكى دادىل مەرىكەتلەر.

يېقىندا خەۋەر قىلىنىشىچە، بۇ يىل 7-ئاي ئىچىدە ئىچكىرىدىن چەتتىن 5/ ئەڭ ئوتتۇرا خىتاي «نىفىتچىلەر» ئۇيغۇر يېزىلىرىدا قومۇل نىفىت مەيدانلىرىغا بېرىپ 5،6 قوشۇن نىفىت ئېلىشقا باشلىغان ئىدى. بىپەرۋا بۇزۇپ ئۇشۇقلۇقىغا قارشى مەھەللى ئۇيغۇرلار دەرھال نارازىلىق بىلدۈرۈشكەن ھۆكۈمەت ئۇلارغا قارىمىغان ئىدى. بۇ خورلۇققا چىدىمىغان قومۇل، پىچان خەلقلىرى نامايىش رىجا چىقىپ، خىتايلارنىڭ پۈتۈن ياتالىيە تولىرىنى ئۈزۈۋاتقان ۋە ئۇلارغا «بىز ئۆز ئۆيىمىزنىڭ ئىچىدىن چىقىۋاتقان نېفىتنى سىلەرگە بەرمەيمىز، بىزگە ئېھتىياج سېپى بېرىشلەر، بىز ئۆز نېفىتىمىزنى ئۆزىمىز ئالىمىز!» دەپ خىتايلارنى توختاتقان. بۇ ھوقۇق سۆزەت بىلەن بېجىن بۇ تەرەپتە بۇ نامايىشلاردا قاتناشقان قومۇل ۋالىسى سىيت مۇھەممەد باشلىق ئونلىغان مىللىي زىيالىيلارنى تۇتۇپ ئېلىپ، ئىككىنچى تەرەپتە بېجىڭنىڭ سەپىنى بىلگەن ئىسمايىل ئەھمەدلەرنى پىچانغا ئەۋەتىپ ھازىر مۇرەسسە يۈرگۈزۈۋاتىدۇ. كېلىۋاتقان خەۋەرلەرگە قارىغاندا، قومۇل خەلقى ئۆزلىرىنىڭ سۆيۈملۈك ۋالىسى سىيت مۇھەممەدنى ھىمايە قىلىپ قوشۇمچە نارازىلىق قىلىۋېتىپتۇ. ئۇرۇپيان خەلقمۇ بۇ نارازىلىق رېيىسلەر قوشنىلىرىغا ئېچىشنىپ قارشى نارازىلىق تېخىمۇ كۈچىيىپ كەتكەن. سەپەرلەردىن بىلەن ئىسمايىل ئەھمەتلەر ھازىر يەنە ئۇرۇمچىگە يۆتكەلدى.

خىتاي باشلىقى جاڭ زېمىننىڭ چاقىرىقىغا شىنجاڭ باشلىقى سۇڭ خەننىڭ چاقىرىقى تېزلىكتىكى جاۋابى شەرقىي تۈركىستانغا ئاپەت چىللىماقتا.

«دۇنيا مەتبۇئاتلىرىدا خەۋەر بېرىلىۋاتقىنىدەك، ئۆتكەن ئاينىڭ بىرى ئىچىدە خىتايدا داۋام قىلىۋاتقان سۇ ئاپىتىگە قارشى خىتاي باشلىقى جاڭ زېمىن خەلققە مۇراجىئەت قىلىپ ياردەم سورىغان ئىدى. بۇ مۇراجىئەتنى شەرقىي ئاخبارات ئۇيغۇرچە يەرلىك تاپشۇرۇپ ئېلىپ، شىنجاڭ باشلىقى سۇڭ خەن ئۇ مۇراجىئەت ھۆكۈمىتىنىڭ مۇئاۋىنى قەييۇم باھاۋۇدۇنى باشلىق بىرھەيئەت تۈزۈپ، ئاپەتكە ئۇچرىغان خىتايلارنى ئىسسىق قۇچاققا ئالىدىغانلىقىنى ۋە ئېھتىياجىدىن يادەم بېرىدىغانلىقىنى جاكارلىغان ئىدى. شىنجاڭ مۇشۇ ۋەدىسىگە بىنائەن شىنجاڭ خەزىنىسىنىڭ قولىدىكى 100 مىليوننىڭ ئوزۇق-تۈلۈك ئەۋەتىشنى ئاشۇرۇپ يەنە خەلقنى 15 مىليوننى ئوزۇق يۇۋۇن ئەۋەتكەن. ئەمەلدە كېلىۋاتقان باشقا ئۇچۇر خەۋەرلەرگە قارىغاندا، ئاپەت يۈزلەنگەن يەرلەردە ماكانسىز قالغان چوڭ بىر تۈركۈم خىتايلارنى شەرقىي تۈركىستانغا كۆچۈرۈپ ئېلىپ كېلىش ھەرىكىتى باشلىنىپتۇ. 1989-يىلى ئوتتۇرا خىتايدىكى يەرتەۋرەشتە ماكانسىز قالغان 400 مىڭدىن ئوشۇق خىتاي شەرقىي تۈركىستانغا ئېلىپ چىقىلغان ئىدى.

قەشقەر ۋىلايىتى بويىچە يەنە بىر قېتىم ئازابلىق ئېلىپ بېرىلغان.

ئۇيغۇرچە زادىيوسىنىڭ 5-ئاۋغۇست كۈنىكى خەۋەرىگە قارىغاندا، 7-ئاي ئىچىدە قەشقەر ۋىلايىتى بويىچە 400 مىڭدىن ئوشۇق كىشىلەر ئارىسىدا باشلانغۇچ تەشكىلاتلارنى تەرتىپكە سېلىش» دېگەن باھانە ئاستىدا كۆچلۈك ئازابلىق ئېلىپ بېرىلغان. مەلۇماتى، بۇ ۋىلايەت بويىچە بولۇپمۇ بارلىق ياچەيكىسىنى كېيىن: «قانۇنسىز دىنىي مەكتەپلەرنى پىششىق»، «دىنىي ساھەدىكىلەرنى تەرتىپلەش»، «باربىن ۋەقەسىدىن چاسارەت كۆرسەتكەنلەرنى ھەرىكەتلەرنى ئۆزگەرتىش» دېگەندەك تۈرلۈك قېتىم ئازابلىق ئېلىپ بېرىلىپ خىلمۇ خىل كىشىلەر قاماققا ئېلىنغان ئىدى. بۇ قېتىمقى ئازابلىق شۇ بويىچە ئەسلىدىكى ئازابلىقنىڭ داۋامى بولۇپ، بۇ 15-ئاۋغۇست كۈنى رادىيو سۆزلىگەن چەتئەلدىكى خىتاي سىياسىتى «بۇ ئالتە قوشۇلغان يول قويماسلىق ئۈچۈندۇر» دېگەن.

شەرقىي تۈركىستان بىزنىڭ مۇقەددەس
زېمىنىمىز. بىزلەر پەخىرىمىز ۋە مەڭگۈلۈك
مەس ئەۋلادىمىز. بىز ئۇنى قەدىرلەيلى.
بىردەم قىلىپ يادىمىزدىن چىقارمايلى.
ئۇنىڭ ئەركىن-ئازات ھەم تولۇق مۇستە-
قىللىقى يولىدا خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىگە
قارشى ئاداققىچە چېلىشايلى!

1991
ئىيۇن
109-سان

گەزىتە 1979-يىل
ئاپرېلدىن ئېتىبارەن
چىقماقتا

شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى

شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابىي مىللىي بىرلىك
سېپىنىڭ نەشر ئەپكارى

ھازىرقى خىتاي-سوۋېت مۇناسىۋىتى شەرقىي تۈركىستانغا قانداق تەسىر كۆرسىتىدۇ؟

جاڭ زېمىننىڭ موسكۋا سەپىرى ھەققىدە مۇلاھىزە

بۇ سوئال بولۇپمۇ بۈگۈن غايەت جىددىي ھەم ئەھمىيەتلىك بىر سوئالدۇر. چۈنكى بۇ سوئال تولۇق ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاننىڭ مىللىي تەقدىرىگە توغرىدىن-توغرى ئالاقىدار بولۇپ، 40 يىلدىن بېرى ئەسىر قىلىپ كېلىۋاتقان ئىككى يۈزلۈك بىر سىياسىي پا[illegible] تەپەككۇرىنىڭ جۇڭگو سىياسىي مەخسۇلاتىدۇر. بۇنىڭغا پەقەت بىز ئۆزىمىزلا دىققەت قىلىشىمىز لازىم بولغان بىر سىياسەتتۇر.

مەلۇمكى، مۇئەييەن سەۋەبلەر بىلەن 1960-1970-يىللىرى خىتاي بىلەن يامانلىشىپ قالغاندا ۋەتىنىمىزنى خىتايغا قارشى قوزغاپ ئۇنىڭدىن پەقەت ئۆز مەنپەئەتى ئۈچۈن پايدىلانغان ئىدى. شەرقىي تۈركىستانغا ئىلىچىمۇ پايدا بەرمىدى. قاچانكى خىتاي-سوۋېت مۇناسىۋەتلىرى ياخشىلانغان ۋاقىتلاردا، خىتاينىڭ ئاپاقلىنىپ شەرقىي تۈركىستانلىقلارنى ئاممىۋى يوقىتىشقا باشلىغاندا موسكۋا ئۇنىڭغا يول قويۇپ ھەم ئۆزىنى ھەم خىتاينى مەنپەئەتدار قىلدى. بۇ ئارىلىقتا بىچارە شەرقىي تۈركىستان شەھەرلىك ئېغىز يىغىن ئارىسىدىن 2,5 مىليون مۇنەۋۋەر ئۇيغۇر خەلقلىرىنى ئايرىلىپ، ئەزىز ۋەتەندىن خانىۋەيران بولۇپ كەتتى. مۇشۇ مۇناسىۋەت، رەزىل سىياسەت مانا مۇشۇ بۈگۈنكى ئارىسالدى كېلىۋاتقان بىر ۋاقىتتا — يەنى بۇ يىل 15-18-ماي كۈنلىرى ھازىرقى خىتاي باشلىقى جاڭ زېمىن موسكۋاغا كېلىپ كەتتى. ئەمدى بۇ مۇناسىۋەت قانداق بولىدۇ؟ بۇ مۇناسىۋەت شەرقىي تۈركىستانغا قانداق تەسىر قىلىدۇ؟! بىز ئەمدى بۇ سوئاللار ئەتراپىدا تولۇق ۋەتىنىمىزنىڭ مىللىي تەقدىرىگە جىددىي ئالاقىدار ئۈچ مەسىلە ئۈستىدە ئۆز كۆز قاراشلىرىمىزنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ئۆتىمىز.

بىرىنچى: ھازىرقى خىتاي-سوۋېت مۇناسىۋىتى گويا ھەر ئىككى تەرەپ بىردەك ئېيتقاندەك، ئىناقلىقتا بىللە ياشاشنىڭ بۇ گۈزەل دۇنيادىكى ئەڭ ياخشى مۇناسىۋىتىمىكىن؟! ئىناقلىقنى كىم يامان كۆرىدۇ؟ بولۇپمۇ 40 يىلدىن بېرى ۋەتىنىمىزگە كۆرۈلۈپ خىتاي چەكسىز بىر كىچە — كۈندۈز ئەندىشە قىلىپ، ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي ئازابلىنىپ، ھەر ئىككى يىلدا بىر قېتىم ئاممىۋى سىياسىي ئازابلاشلارغا مەشئۇل بولۇپ — تۈرمە ۋە لاگېرلارغا ھەيدەلگەن شەرقىي تۈركىستانلىقلارغا ئىناقلىق ئېھتىياج كېرەك. ئەمما مۇشۇنداق ۋەزىيەتتە شەرقىي تۈركىستانلىقلار ئۈچۈن ماس كېلەمدۇ؟ ياق، ياق! ھازىر خىتاينىڭ ئىچىمىزگە كۆرۈلۈپ چىقىپ، ئۇيغۇر ۋە باشقا مىللەتلەرنى ئەتا-ئانىلىرىدىن بېسىۋېلىۋاتىدۇ. بۇنىڭغا ئۇيغۇر «ئىناقلىق» دەپ قاراپ تۇرامدۇ؟ ھازىر ۋەتىنىمىزنىڭ بۈگۈنكى ئېسىل باياشاتلىرى ئىچىدە خىتايغا توشۇلۇۋاتىدۇ. بۇنىڭغا تاج يالىڭاچ «ئىناقلىق» دەپ يول بېرەمدۇ؟

دۇ؟ ھازىر ۋەتىنىمىز بويىچە مىللىي كادىرلارنى ئازايتىش سىيا-سىتى ئىسلاھات ئەرەبىيە پەردىسى ئاستىدىكى 1/3 [illegible] ئازايتىش ھەرىكىتى كېتىۋاتىدۇ. مانا بۇنى «ئىناقلىق ھەرىكىتى» دېيىشكە بولامدۇ؟! شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر بىر شەرقىي تۈركىستانلىق ھازىرقى خىتاي-سوۋېت مۇناسىۋىتى بۇ ئۇچىغا چىققان ئىناقلىق پەردىسى ئاستىدا، ھەققىي ئىناقلىقنىڭ يوقلۇقىنى ئاڭلىغان ئۈچ دۆلەتنىڭ قارشى چىقىشى كېرەك.

ئىككىنچى: خىتاي موسكۋادا چىقىرىلغان ئۆز ۋەسىقىسىدە كېيىنكى شۇ يىلى 14-ماي ساناپ تەكىتلەنگەندەك، جاڭ زېمىننىڭ موسكۋاغا كەلگەن ۋاقتى سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ئىسيانچى جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ مىللىي مۇستەقىللىق داۋالىرى قاينىغان بىر پەيت ئىدى. «سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى بۇ مىللىي پائالىيەتلەر خىتايدىكى مىللىي رايونلارغا تەسىر قىلمايدۇ قالمايدۇ». «بولۇپمۇ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىكى ۋەقەلەرگە چېكىش ئەتىدۇ ...» دەپ ناھايىتى توغرى پەرەز قىلىنغان. لېكىن بىز بۇ يەردە شۇنى ئاشكارە ئەسكەرتىمىزكى، شەرقىي ۋە غەربىي تۈركىستانلار ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتلەر بۈگۈنكى خىتاي-سوۋېت مۇناسىۋىتى ئارىسىدىكى مۇناسىۋەت ئەمەس. بۇ تارىخىي، ئەنئەنىۋى قان قېرىنداشلىق مۇناسىۋەت بولۇپ، بۇ خىتاي-سوۋېت مۇناسىۋىتىنىڭ بۈگۈندىن كېيىن قانداق كۆچىيىشىگە قارىماي ئەمدى ھەققىي قېرىنداشلار رېچ داۋام قىلىپ مۇستەھكەم-لىنىدۇ ۋە مۇستەھكەملىنىشى كېرەك. غەربىي تۈركىستانلىق بىر-لىشقا قارىغاندا، موسكۋا بۇنى پەرق قىلغاندەك تۇرىدۇ. جاڭ زېمىن قانداق چۈشىنىدۇ؟ بىز شەرقىي تۈركىستانلىقلار مانا بۇ سوئالغا بۈگۈن ۋە ھەر ۋاقىت بىلەن دىققەت قىلىپ، نە بېجىڭنىڭ ۋە نە موسكۋانىڭ بىزنىڭ بۇ تارىخىي مۇناسىۋەت-لىرىمىزنى باشقىچە يايالمايدۇ، بولۇپمۇ تولۇق ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاننىڭ مىللىي مەنپەئەتىنى قۇربان قىلىشقا ئەسلا يول قويماسلىقىمىز كېرەك.

ئۈچىنچى: ھازىرقى خىتاي-سوۋېت مۇناسىۋەتلىرى ئۆتكەن يىلى ئارىدىكى بىر-بىرى كېلىشەلمەي چۈشۈپ، بۇنىڭدىن ھەر ئىككى تەرەپ ئۈمىدلىرى ئۈچۈن پايدىلىنىۋاتىدۇ. شۇ قاتاردا بىر-بىرى كېلىشىپ رەت قىلغان سىياسىي ھايانلىشىلە ۋە يەنە مىللىي ھېسياتنى يوقاتقان شەخسىيەتچىلەرنى مۇتۇزلۇق پايدىلىنىۋاتىدۇ. بولارنىڭ كېيىنكى مۇناسىۋەتلىك بولۇ-شىدىن قەتئىي نەزەر، بىز بەزىلەرنىڭ خىتاينىڭ سىياسىي ھەر-بىي قابىلىيەتلىرى بىلەن ئىقتىسادىي بوزەك چېكىلىشلىرىنى چەتكە قې-لىپ ماختاپ،

سوۋېت ئىتتىپاقى جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى، ك پ س س مەركىزىي كومىتېتىنىڭ باش سېكرېتارى مىخائىل سېرگېيېۋىچ گورباچوۋقا

سوۋېت ئىتتىپاقىدا ياشاۋاتقان شەرقىي تۈركىستانلىقلاردىن ئوچۇق خەت

قىممەتلىك مىخائىل سېرگېيېۋىچ.

بۈگۈن سىز رەھبەرلىك قىلىۋاتقان دۆلىتىڭىز بولغان سوۋېت ئىتتىپاقى جۇمھۇرىيىتىگە ئەڭ يېقىن خوشنا شەرقىي تۈركىستاندا (خىتايچە شىنجاڭدا) 25 مىليوندىن ئوشۇق تۈركىي خەلقلىرى ياشايدۇ. ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز، ئۆزبېك، تاتار ۋە باشقىلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بۇ مىللەتلەر سىزنىڭ قۇدرەتلىك دۆلىتىڭىزدە ساماۋىي مىللىي سوۋېت بېرىپ كېلىۋاتقان قازاقىستان، قىرغىزىستان، ئۆزبېكىستان، تاتارىستان خەلقلىرىنىڭ قان قېرىنداشلىرى، ئومۇمىي سوۋېت خەلقلىرىنىڭ تارىخىي دوستلىرى.

خىتاي ھاكىملىرى بىزنىڭ بۇ خەلقىمىزنى جاھان ئەھلىگە ئاز كۆرسىتىپ، ئۆزىنىڭ ئۇ يەردىكى مۇستەملىكىچىلىك تۈزۈمىنى ئۇزۇن مۇددەت ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئۇيغۇرلارنى ئاشۇ كۆلەمچە 7 مىليون چوڭلۇقتا كۆرسىتىپ كەلمەكتە. مۇشۇ بىر تىنچ خىيانىتى بىلەن ئۇلار زامانىمىزدا ئەۋج ئالغان خەلق ئارا مىللىي مۇستەقىللىق يۆنىلىشىگە بولغان ئۇلۇغ تولۇقلىنىش يارىتىپ كەتكەن دۇنياۋىي مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىگە تىنىق قىلىپ كەلمەكتە.

شەرقىي تۈركىستان خەلقى ئۇلۇغ ك پ س س ئىز سېلىپ كەلگەن دۇنياۋىي مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىنى، ئۆزگەرتىش ئىسلاھاتلىرىدا سىز قىممەتلىك مىخائىل سېرگېيېۋىچ ئىزچىل داۋاملاشتۇرۇپ كېلىۋاتقان بۈگۈنكى سوۋېت ئىتتىپاقى جۇمھۇرىيىتىنىڭ خەلق ئارا مىللىي ئازادلىق بويىچە ئوچۇق سىياسەتلىرىنى ناھايىتى ياخشى بىلىدۇ ۋە ئۇنىڭغا ئاپىرىن ھۆرمەت بىلدۈرىدۇ. بىز بۈگۈن شۇنىڭغا كامىل ئىشىنىمىزكى، ھازىرقى دۇنياۋىي مىللىي مەسىلىلەرنىڭ ئۇلۇغ ياكى ئۇلۇغ ئەمەسلىكى، دۆلەتلەرنىڭ چوڭ ياكى كىچىكلىكىگە قاراپ ئەمەس — ھەر بىر مىللەتنىڭ ھەقىقىي مىللىي ئىززەت نەپسىگە قاراپ دورۇس ھەل قىلىنماقتا. بۇ دۇنياۋىي مىللىي سىياسەتتە سىز قىممەتلىك مىخائىل سېرگېيېۋىچنىڭ تۆھپىڭىز ئەڭ چوڭ رول ئوينىماقتا.

ئەمما ئەپسۇسكى، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئەڭ يېقىن خوشنىسى ۋە دوستى شەرقىي تۈركىستان خەلقى بۇ دۇنياۋىي ھەق ئادالەتلەردىن كۈنى بۈگۈنگىچە بەھرىمەن بولالماي، خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ قەبىھ مىللىي زۇلۇمى ئىچىدە نەچچە ئەسىر ئۆزلۈكسىز ئېزىلىپ كەلمەكتە. بۇنىڭغا بىرىنچى ئورۇندا خىتاي ئەزگۈچىلىرىنىڭ مىڭ يىلدىن بېرى داۋام قىلىپ كەلگەن ۋەھشىلىكى بىلەن بۈگۈنكى يېڭى مۇستەملىكىچىلىك تۈزۈمى سەۋەب بولسا، ئىككىنچى ئورۇندا بىزگە ئەڭ يېقىن سوۋېتلىك دوستلىرىمىزنىڭ «ئۇلۇغ خىتايچىلىق» ئۇقۇمى ئاساسىدا پەقەت خىتايغىلا ئەھمىيەت بېرىپ، خىتاي بولمىغان مىللەتلەرنىڭ مىللىي تەقدىرىگە كۆڭۈل بۆلمەسلىكى سەۋەب بولماقتا. بۇنىڭ نەتىجىسى ۋەتىنىمىزدىكى مىللەتلەرنىڭ خىتاي مىللىتىگە قارشى غايەت نەپرەتلىك ئۆچمەنلىكى شەكىللىنىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىغا نىسبەتەن ئازارلىنىش كۈچەيمەكتە.

بۇ ھەقتە بىز ۋەتىنىمىزدىكى 50 يىل ئىچىدە خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىگە قارشى كۆتۈرۈلگەن مىللىي ئازادلىق كۆرەشلىرىنى مىسالغا ئالساق، ئۇنىڭ سانى 60 تىن ئاشىدۇ. بىزنىڭ خەلقىمىز بىر كۆرەشلەرنىڭ ھەممىسىدە دېگۈدەك ئەڭ ئالدىنقى سەپتە تۇرۇپ، ئىلگىرى ھەم مىللىي مۇستەقىل دۆلەت قۇرغان ئىدى. ئەمما ئۇ ئىنقىلابلارنى ئۆلتۈرۈشتىن پەقەت ئاشۇ «ئۇلۇغ خىتايچىلىق» سىياسىتى ئاساسىدا مەجبۇرىي ئايرىلىپ كەلدۇق. مەسىلەن، خىتاي تارىخىدىكى 1940 - 2000 - يىللىرى بىزنىڭ ئىككى ئىنقىلاب — [illegible]

دېگەنلىرىمىزنى ئولۇغ ئەستايىدىللىق بىلەن.

سوۋېت ئىتتىپاقى خەلقى سىز قىممەتلىك مىخائىل سېرگېيېۋىچ رەھبەرلىكىدە ستالىنىزمنىڭ خاتالىرىنى تولۇق تۈگىتىپ، تۈزۈمنىڭ يېڭىچە دېموكراتىك ئۆزگىرىشىنى بەرپا قىلدى. قولىدا قاتارلاشقىنى كۆپلىگەن سوتسىيالىستىك ئەللەردىكى ستالىنىزم بالاسىنى قوغلاپ ئۆز يولىغا كىردى. ئەپسۇسكى، ئەمما لېنىن تىپىدىكى ئەنە شۇ خاتا سىياسەتنى پەقەت شەرقىي تۈركىستان خەلقىلا تا ھازىرغىچە قوغلىيالماي كەلمەكتە.

بۇنىڭ مىسالى، بىز شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ خىتاي ھۆكۈمرانلىرىغا قارشى كۆتۈرۈلگەن ئىنقىلابلىرى بىلەن ئالاقىدار بولغان كۆرسىتىپ ئۆتۈشكە تويا قىلىمىز. ئۇنىڭ بىرىنچىسى، بىزنىڭ يېقىنقى ۋاقىتتا خەلقىمىز 1976-يىلى مارتتا خىتاي زۇلمىغا قارشى قوزغىلىپ قىرغىزىستان چېگرىسىغا يېقىن توقاندىكى دەريا ساھىلىدا چوڭ غەلىبىگە ئېرىشكەن بولسىمۇ، موسكۋادىكى ك پ س س نىڭ 25-يىغىنى ئۆتۈۋاتاتتى. مۇشۇ سىياسىي دىن ۋە بىزنىڭ ئۇلۇغ دۆلەتلەر دىن خەلق ئارا ياردەم تىلەش ئارزۇسى قىرغىزىستان چېگرىسىغا توپلانغان بولۇپ، 70 مىڭدىن ئوشۇق مىللىي ئىنقىلابچى ئۆزىنىڭ ھەقىقىي چوڭ خوشنىسىنىڭ ئۈمىدىگە تولۇپ قاراپ تۇرغان ئىدى. بىراق بۇنىڭغا ئۆز ئىنقىلابىنى پايىمال قىلىپ بېسىپ تاشلىغان ۋە مۇسكۋاغا ئۇلارنى تاپشۇرۇپ: «بىز ئىشنى سىلەر قىلىۋاتىسىلەر...» دېيىشكە، مۇسكۋا ئۇلارنى يالغۇزلاتقان جاۋابىدا: «ياق، بۇ ئىشنى بىز بىلمەيمىز، ئۆزۈڭلار...» دېيىلگەن. بۇ تۈن بۇ ئىنقىلابنى قوشۇنلىرى خىتاي قوراللىق كۈچلىرى ھۇجۇمىغا قىرىلىپ، ئۆلتۈرۈلۈپ كېتىشكە يول قويۇلدى. مۇشۇ مۇنداق بىلەن يولغا قويۇلغان شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ 1978، 1979، 1980 ۋە 1990 - يىللىرى ئاقسۇ، خوتەن، قەشقەر ۋە بارىن رايونلىرىدا كۆتۈرۈلگەن پارلاق مىللىي ئىنقىلابلارنىڭ ھەممىسى خىتاي ئارمىيىسى قولىدا ئەينى - كەينىدىن بېرىپ يوق قىلىندى. بىز بۈگۈن شۇ بىرنەرسىنى ئوچۇق ئېيتىپ ئۆتۈشنى لازىم تاپىمىزكى، شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىگە قارشى ئۇلۇغ كەينى - كەينىدىن قوزغىلىشى بىرىنچى ئورۇندا خەلقىمىزنىڭ پاك مىللىي دىنىي ۋە ئىرادىسى تۈرتكە بولسا، ئىككىنچىسى — سىزنىڭ شەرقىي تۈركىستانغا قاراتقان سوۋېت ئەتراپتىكى ئىنقىلابىدىن ئىبارەت 1968 - يىلىدىن 1980 - يىلىغىچە داۋام قىلغان دەۋردە ئەن قوزغاتقۇچى رادىئوسى شەرقىي تۈركىستان ياشلىرىنى قوزغاتىشتا غايەت كۈچلۈك رول ئوينىسىمۇ، ئەمما ئۆزى قىلغان ۋەدىسىگە ۋاپا قىلالمىغانلىقى، ئۇيەردىكى نەچچە ئون مىڭلىغان ياشلىرىمىزنىڭ خىتاي قولىغا چۈشۈپ يوقىلىپ كېتىشىگە يول قويغان ئىدى.

ئىككىنچىدىن، شۇ كۈنلەردە دۇنيانىڭ ئۇنىڭدىن خارىجى ئەللىرىدە ياشاۋاتقان ئۈچ مىليوندىن ئوشۇق شەرقىي تۈركىستانلىقلار ياشاۋاتىدۇ. ئەلۋەتتە، بىزنىڭ بۇ قەدەر تارقاق ياشىشىمىز دۇنياۋى مۇھاجىرلىق تارىخىدا زور رول ئويناپ كەلگەن خەلق ئارا ۋەقەلىكلەرنىڭ ئەۋزەللىكلىرىنى ئاشكارا ياشىتالايدۇ. جۈملىدىن بۇ شەرقىي تۈركىستانلىق مۇھاجىرلار سوۋېت ئىتتىپاقىدا، تۈركىيە بىلەن ئەرەبىستانلاردا، گېرمانىيەدە كۆپ ئولتۇراقلاشقان بولۇپ، ھەر بىرى مىللىي قەدىر قىممەت، خەلق ئارا سىياسىي ۋەزىيىتىمىزنىڭ دۆلەت بىرلىكى ھەممىمىزنىڭ [illegible]

بۇ پائالىيەتنى ئېلىپ بېرىشتا 1979-يىلىدىن بېرى ئالمۇتىدا چىقىۋاتقان «شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى» گېزىتى ناھايىتى چوڭ رول ئوينىدى. ھازىر تۈركىيەنىڭ ئىستانبۇل شەھىرىدە ئەينى موشۇ نامدا ئۇيغۇر، تۈرك، ئەرەب، ئىنگلىز تىللىرىدا چوڭ بىر ژۇرنال چىقىۋاتىدۇ.

مانا، بۇ خەلقئارا ئۇيغۇر ۋەتەنپەرۋەرلىرىنىڭ يۇرت-زېمىنىدە بولۇۋاتقان ۋەتەنپەرۋەرلەرنىڭ ئۆزلىرى ياشاۋاتقان دۆلەتلەردە، ھەممىسى باشقا ئەللەردە، ب م ت گە مۇراجىئەت ئەللەرگە بولماسلىقى مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى، بىزنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىرىمىز قىممەتلىك مىخايىل سېرگېيېۋىچقا، ئامېرىكا پرېزىدېنتى جورج بۇش جانابلىرىغا، تۈركىيە ھۆكۈمىتى بىلەن سەئۇدى ئەرەبىستانىغا ۋە ماڭغۇلىيە خەلق جۇمھۇرىيىتىگە ئالاھىدە خەت يېزىپ، ب م ت نىڭ ئىسلام لىگىسى بىلەن ئىنسان ھوقۇقى كومىتېتلىرىغا مۇراجىئەت قىلىۋاتىدۇ بولىدى. بۇنىڭ نەتىجىسى 1981-يىلى دۇنيا مۇسۇلمان دۆلەتلىرى يىغىنى شەرقىي تۈركىستان ھەققىدە مەخسۇس قارار ئالدى. ئامېرىكا ۋە ياۋروپا پارلامېنتلىرىنىڭ چوڭ ماددىي ۋە مەنىۋى ياردىمى نەتىجىسى بۇ يىل 11-فېۋرال كۈنى گوللاندىيەدە ئېچىلغان ئازات بولمىغان مىللەتلەرنىڭ خەلقئارا بىرلەشمىسى تەشكىلاتى قۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ مۇئاۋىنلىقىغا شەرقىي تۈركىستانلىق ئۇيغۇر پەرزەندى سايلاندى. بۇ يىل ..-ئاپرېلدا ئامېرىكا كونگرېسى پېچىنگە مەخسۇس ۋەكىل ئەۋەتىپ پېچىننىڭ ئىنسان ھوقۇقىنى ئوخشىمايدىغان دەپ ئېسەتتە قىلىنىۋاتقانلىقىنى تەكشۈرۈشنى تەلەپ قىلدى.

مانا دۇنيا بويىچە شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ مىللىي ئىنتىلىشلىرىگە بۇ كەبى چوڭ ئىنسانپەرۋەرلىك قوللاشلار ۋە ياردەملەر بولۇۋاتقان بىر ۋاقىتتا سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى بىزنىڭ ئىشىمىزگە بىز ئىشەنگەن ۋە ئۈمىد قىلغان دەرىجىدە ياردەم بولمايۋاتىدۇ. ئەكسىچە «خىتاي - سوۋېت مۇناسىۋەتلىرى» پەردىسى ئاستىدا، موشۇ مۇناسىۋەتلەر ئۈچۈن 1980-يىللىرى ئوتتۇرىغا قويۇلغان «خىتاي - سوۋېت مۇناسىۋەتلىرى ئۈچۈن تەرەپلەرگە زىيان يەتكۈزمەسلىك» دېگەن ئومۇمىي سىياسىي يۆنىلىشكە خىلاپ ھالدا بىزنىڭ مىللىي مەنپەئەتلىرىمىزگە جىددىي زىيان يەتكۈزۈلمەكتە. بۇنىڭ ئاقىۋىتى ھازىر ۋەتىنىمىزدە بولۇۋاتقان ئېغىر پاجىئەلەردە قەيت قىلىنغان بۇ خېتىمىز بىلەن ھۆزۈرلىرىڭىزغا مەخسۇس ماتېرىيال يوللىدۇق.

قىممەتلىك مىخايىل سېرگېيېۋىچ.

بىز سىزنىڭ بۈيۈك ناماسى ئارقىلىق سوۋېت دۆلىتىدە يۈرگۈزۈۋاتقان ئوچۇق خىزمىتىڭىزنى ۋە ئىشىڭىزنىڭ ئىچى-ئىچىدىن 20 مىليون شەرقىي تۈركىستانلىقلارغا نىسبەتەن ناھايىتى چوڭ ئۈمىد ئىچىدە بېرىۋاتىمىز. بىز بويىچە شۇنى ئالاھىدە ئەسكەرتمەكچىمىزكى، بىزنىڭ خىتايغا قارشى كۈرىشىمىز ئۇنىڭ كىملىكى بىلەن شوۋىنىزمىغا قارشى كۈرەش ئەمەس. بىز خىتاينىڭ ھازىرقى دۇنيادىكى ئەڭ قاتتىق ھەم كونا مۇستەملىكىچىلىك تۈزۈمىگە قارشى كۈرەش قىلىۋاتىمىز. بىزنىڭ بۇ ئادىل كۈرىشىمىزنى سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىنىڭ ۋە باشقا ھەقانىي دۆلەتلەرنىڭ قوللاپ قۇۋۋەتلىشىنى قەتئىي نەزەر، بىزچە خوشنا ئۇلۇق سوۋېت دۆلىتىنىڭ ب م ت نىڭ ئەڭ چوڭ ئەزاسى سۈپىتىدە ئىنسان ھوقۇقىنىڭ بۈيۈك كاپالىتى خىلىسىدىكى ئوخشاشمىغا قول قويغۇچى بىر دۆلەت سۈپىتىدە ۋە بولۇپمۇ ئۇلۇق دۆلىتىڭىزدىكى 50 مىليون تۈركىي تىللىق خەلقلەرنىڭ ھۆرمىتى ئاساسىدا بىزگە ئاخىرقى قېتىم ھەقىقىي بولۇشنىڭ ئۇلۇقلۇقىڭىز قىممەتلىك مىخايىل سېرگېيېۋىچنى سوراپ، ئۇيغۇرلار، شەرقىي تۈركىستان خىتاي-سوۋېت مۇناسىۋەتلىرىنىڭ قۇربانى قىلىنمىسۇن!

ھۆرمەت بىلەن : ئىمزا!

(دۇنيادىكى 250 تىن ئوشۇق كىشى قول قويدى)

(باشماقالىنىڭ داۋامى)

ۋەتەنداشلىرىمىز ئىچىدە ئاللىقاچان سېلىپ يۈرۈشلىرىدە ئەندىشىلىك ئىدە كەڭ بىر ئىشىمىز كېرەك. بىز بۇ ئۈچۈن ۋەتەنداشلىرىمىزنى بولايمۇ تۈز مىللەتنىڭ مىللىي مەنپەئەتىگە زىيان يەتكۈزۈشلىك قىلىۋاتقان «ۋەتەنداشلىرىمىزنى» بىزنىڭ بۇ ئاگاھ ئەتكۈرۈشىمىزنى خادىملىقتىن بولۇشنى ئۈمىد قىلىمىز.

ئاخىرىدا بىز شۇنى ئالاھىدە ئەسكەرتىمىز، قانداق كېلىشىملەرنىڭ بولغانلىقىدىن قەتئىي نەزەر، بۇقېتىمقى خىتاي - سوۋېت مۇناسىۋەتلىرى شەرقىي تۈركىستان ئۈچۈن يېڭى خەۋپ. ئەمەلدە ۋەتىنىمىز قارا نۇر. بىز جاڭ زېمىننىڭ بۇقېتىمقى موسكۋا سەپىرىگە قەتئىي نارازىلىقلىرىمىزنى بىلدۈرۈشىمىز كېرەك. موشۇ مەقسەتتە شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابىي بىرلىكى ئىسىمى ..-ئاپرېلدا ئالمۇتىدا بۈيۈك باتۇر ... جاڭ زېمىننىڭ موسكۋاغا كېلىشىگە ئالدىن-ئالا نارازىلىق نامايىشى قىلىپ، بۇ ھەقتە يولداش مىخايىل سېرگېيېۋىچ گورباچوفقا ئوچۇق خەت قوبۇل قىلدى. بۇ خەت 25-ئاپرېل موسكۋاغا ئاپىرىلدى. 14-مايدا جاڭ زېمىن كېلىشتىن بىر كۈن بۇرۇن گېزىتىمىزنىڭ باش مۇھەررىرى يۈسۈپبەگ مۇخلىسى لاپ س س مەركىزىي كومىتېتىنىڭ قوبۇلخانىسىدا لاپ س س ئەزالىرى بىلەن ئۇچرىشىپ، جاڭ زېمىننىڭ سەپىرىگە نارازىلىق بىلدۈرۈپ چىقتى. ھەربىر شەرقىي تۈركىستانلىق مانا موشۇ نارازىلىقلارنى نارازىلىقلارغا ئۇلاپ، يولداش گورباچوفقا يېزىلغان خەت دائىرىسىدە ئۇلۇق لېنىن پارتىيىسىگە ئۆز ئۇلۇق تەلەپلىرى بولۇشلىرى لازىم.

مۇھەررىر

ئۈرۈمچى رادىئوسى، 18-ماي.

بويىچە ئۇيغۇر خەلق قۇرۇلتايى يىغىنىدا، ۋەكىل، تۇرپان ۋالىسى قوربان نىيازنىڭ خەۋەر قىلىشىچە: «ھازىر ۋىلايىتىمىزدە نېفىت چىقىرىش ئىشى قىزغىن كەتتى. شىمال ۋە ئوتتۇرا جۇڭگودىن چىققان 15 مىڭ كىشى كۈچ ... تۇرۇپ كەلتۈرۈۋاتىدۇ. ھەر قۇدۇقتىن كۈنىگە 50 توننا نېفىت چىقىۋاتىدۇ. بىز بۇ ئەھۋالدىن ھال سورىغانىمىزدا پۈتۈن ئەھمىيىتى ۋاقىتتا بېرىۋاتىمىز...».